

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI  
PUBLICATIONS DE LA FACULTÉ DES LETTRES DE L'UNIVERSITÉ D'ISTANBUL

III

---

## TARİH SEMİNERİ DERGİSİ

TRAVAUX DU SÉMINAIRE D'HISTOIRE

$\frac{1}{2}$

Metinler ve vesikalar

1937  
İSTANBUL  
MİLLİ MECMUA BASIMEVİ

## BİBLİYOGRAFI:

### Tetkik edilen kitaplar :

Bedrüddin - el - Gazzi seyahatnamesi (المطالع البدرية في منازل الرومية) yazma, Köprülü Mehmet Paşa kütüphanesi No. 1390

Kutbüddin - el - Mekki seyahatnamesi مجموعة الفوائد المنفرقة من التاريخ : الفوائد السنوية في الرحلة المدينة والرومية yazma Veliyüddin Efendi kütüphanesinde No. 2440

Mehmed ibni Ömer -ül - Âşık ( Menazır -ül - Avalim ), yazma, Topkapı sarayı Revan köşkü kitapları nüshası No. 1667

### Müracaat edilen diğer kitaplar :

Eflâki - Seyyid ebu Bekir tercemesi - (Menakıb-ül-Ârifin), Süleymaniye, Nafiz paşada, yazma No. 1126

İbni Batuta - Şerif paşa tercemesi - (تحفة النظر في غرائب الامصار وعجائب الاسفار) İstanbul.

Bertrandon de la Broquière (Le Voyage d'Outremer), Paris 1892

İsmail Hakkı Uzunçarşılı (II nci kısım kitabeler), İstanbul 1929

» » (Kütahya şehri), İstanbul 1932

» » (Derste takrir ettikleri notlardan)

Bursalı Mehmed Tahir (Osmanlı müellifleri), C. III İstanbul 1342

Kâtip Çelebi (Cihannüma), İstanbul Matbaai Âmire 1145 - 1732

Mehmed Süreyya (Sicilli Osmanî), İstanbul 1308 - 12

Ahmed Rifat (Lûgati Tarihiye ve Coğrafiye) C. IV. İstanbul 1299

Charles Texier - Ali Suad tercemesi (Küçük Asya) C.III, İstanbul 1339

شهاب الدين احمد الحفاجي (ريحانة الادب) yazma, Köprülü Mehmed paşada No. 1278

» » خبايا الروايات في الرجال من البقايا » » No. 1139

» » طراز المجالس yazma, Veliyüddin Ef. No. 2614

Nev'î zâde Atâi ( ذيل الشفايق زيل الشفايق ) yazma, Ragıp paşada No. 1010  
Kutbüddin - el - Mekkî ( كتاب الاعلام باعلام بلاد الله الحرام ) Göttingen tab'ı 1274-1857  
Kırmalı Zade Ali efendi ( تذكرة الشعرا ) yazma. Üni-  
versite kütüphanesi, Rizapaşada, No. 1921

Sadıkî Kitapdâr - (Tezkeretüşşuara), yazma, Veliyüddin ef. No. 2657

Lâtîfî - ( « ), « » No. 2658

Mir Ali Şirnevai - ( « ), « » No. 2661

Mehmed Emin خلاصة الاثر في اعيان القرن الحادى عشر C IV, 1284

Şemsüddin Sami (Kamus -ül- a'lâm)

İslâm ansiklopedisi

## PLÂN

Ön Söz [Tezin ne maksatla alındığı]

### GİRİŞ

#### I

Gazzi ve Mekkiden evvel Anadoluyu dolaşan [Ulu Arif Çelebi, İbni Batuta, Bertrandon de la Broquière]

#### II

Gazzi - [Hayatı, seyahat sebebi, vefatı, Anadolu'da uğradığı yerler . . .]  
Mekki- [ « » » » geçtiği yerler . . . ]  
Muhammed ibni Ömer ibni Bayezid il-Âşık [kendisi ve eseri . . . . .]

---

Gazzi ve Mekkiden Türkçeleştirdiğim metinler ve Menazır-ül-avalimin bunların uğradığı yerlere dair verdiği malûmatın umumî hatları . . . . .

---

## ÖN SÖZ

Hicrî onuncu asır seyyahlarından (Bedrüddin-el-Gazzi) ile (Kutbüddin-el-Mekki) nin Anadoluya aid verdikleri malûmatı, ( Mehmed ibni Ömer-ül-Âşık ) ın (Menazır-ül-Avalim ) inde, bu iki arab seyyahın uğradıkları şehir-  
lere aid verdiği malûmata göre tetkikini ( 1934-1935 ) yılı mezuniyet tezi olarak aldım.

Bu mevzuu seçmekteki gayem, memleket tarihi ile uğraşacak arkadaş-  
larıma arabca olarak yazılan bu iki seyahatnameyi tanıtmak, tercüme  
ettikten sonra istifadelerine yarayacak bir şekle koymaktır. Şurasını yaz-  
malıyım ki mevzuum içine aldığım şehirler bugün Türk Cumhuriyeti  
hudutları içinde kalan yerlerdir.

Hakikaten bu günlerde bir çok meslek arkadaşlarımmın memleket tetkik-  
leriyle alâkadar olduklarını gördüm ; yalnız, arkadaşlarımm büyük bir hevesle  
bu değerli işe başlayıp araştırmalarını gerilere doğru götürdükçe vesika  
azlığı karşısında bulunuyor, bilhassa memleketimizi bir yabancı görüşüyle  
anlamak isteyince büsbütün vesika yokluğu ile karşılaşılıyorlar...

Anadolumuzu dolaşan seyyahlar pek azdır. Sekizinci, dokuzuncu,  
onuncu hicrî asırda ancak bir veya iki seyyah, memleketin her köşesini  
değil, ana yol üzerinde bulunan mahdut bir kaç şehri görmüş, kısa, tatmin  
etmeyici, bununla beraber yokluktan bir varlık yaratmamıza yarayacak  
kadar faydalı malûmat vermişlerdir.

Ancak, memleketimizi adım adım dolaşan bir seyyaha, On birinci  
asırda - hicrî - rastlayoruz ki bu seyyah ( Evliya Çelebi ) diye tanıdığımız  
( Mehmet Zillî ibni Derviş ) dir.

Mevcut seyahatnamelerden ikisi, mevzuum olan ( GAZZÎ ) ve ( MEKKÎ )  
seyahatnameleridir. Ben, bu iki seyahatnamenin Anadoluyu alâkadar eden

kisimlerini tercüme ettim. Baş tarafında da Ğazzi ve Mekkiden evvel yurdumuzu dolaşan ( Ulu Ârif Çelebi ), ( İbni Batuta ) ve ( Bertrandon de La Broquière ) seyahatnamelerinin ana hatları üzerinde durarak kısa bir malûmat verdim.

Bu suretle ileride geniş bir ölçüde memleket tetkikine girişecek arkadaşlarıma küçük bir yardımda bulunduğumu sanmaktayım.

( Ğazzi ) ve ( Mekki ) den evvel üç seyyahtan birisinin ( Ulu Ârif Çelebi ) [1] olduğunu yazmıştık. 670/1271 tarihinde doğan ve 719/1319 da Konyada vefat eden Çelebi, tahminen hicri 710/719 seneleri arasında sırf mevlevîliği yaymak için dolaşmış, Menteşe, Sivas, Ahlat, Karahisar devle ( Afyonkarahisar ), Erzurum, Akşehir, Sultaniye, Amasya, Alâiye, Tokat, Niksar, Kastamonu, Beyşehir, Lârende, Kütahya, Birgi ve Aksaray [2] muhtelif zamanlarda gezmiş, buralarda tesadüf ettiği tasavvuf ve ilim adamlarının bir kısmile, Beylerin bazılarının ismini vermiştir.

Çelebinin Anadolu da dolaştığı devir, Selçuk devletinin parçalanarak yerinde küçük ve müstakil bir çok beylerin türediği, İlhanîlerin bu beylikler üzerinde nüfuzlarını devam ettirmek gayesile (Çoban) ve oğlu (Demirtaş) kumandasında seferler yaptığı bir devirdir.

\*  
\*\*

732/1331 senelerinde Anadoluyu ikinci seyyah, İbni Batuta [3] gezmiştir. Hakikî bir seyyah olan ve yalnız seyahat maksadile dolaşan İbni

[1] Çelebinin asıl adı Feridun İbni Mehmet İbni Mehmet İbni Mehmet-el-Ârif'dir.

[2] Eflâkî : Menakib-ül-Ârifin ; seyyid Abdülbakîl Mevlevî İbni seyyid İbu Bekir tercümesi, Süleymaniye, Nafiz paşa kitapları, No. 1126.

[3] İbni Batutanın asıl ismi Şerefüddin İbu Abdullah Mehmet İbni Abdullah İbni Mehmet İbni İbrahim - el- Lövatiyüttancidir. Kendisi 703-1303 de Tancada doğmuş, 22 yaşında seyahate çıkmış, eski dünyanın birçok yerlerini dolaşmıştır. 780-1378 tarihinde vefat etmiştir.

Batuta, ne görmüş, ne işitmişse seyahatnamesine kaydetmiştir. Fakat, vak'alar ve görüşler üzerinde küçük bir muhakeme olsun yürütmemiştir.

Dolaştığı şehirler Alâiyeden başlayarak Antalya, Burdur, İsparta, Eğridir, Gölhisar, Karaağaç, Lâdik (Denizli), Tavas, Muğla, Milâs, Konya, Lârende, Aksaray, Niğde, Kayseri, Sivas, Amasya, Gümüşhane, Erzincan, Erzurum, Birgi, Tire, Ayasloğ, İzmir, Mağnisa, Bergama, Balıkesir, Bursa, İznik, Görele, Mekece, Geyve, Yenice, Göynük, Mudurnu, Bolu, Gerede, Safranbolu, Kastamonu, Sinop ve İstanbuldur. Mardin ve Diyarıbekire de uğramıştır.

İbni Batuta, Anadoluya 832/1331 de Alâiyeden girmiş, Türkmenlerle meskûn Alâiyenin (Yusuf ibni Karaman) adlı bir beyinden bahsetmiş, bu şehrin sahilde Arab tüccarlarının uğradığı bir iskele olduğunu kaydetmiştir. Buradan Antalyaya geçmiş, beyinin (Hızır ibni Yusuf bey) olduğunu yazmıştır ki Hızır bey ibni Yusuf bey Hamîd oğullarındandır.

Antalyadan İspartaya uğrayan ibni Batuta, şehrin güzelliğini medhettmektedir. İspartadan Eğridire geçmiştir. O zaman İsparta beyinin (İshak ibni Dündar) olduğunu söylemektedir ki bu İshak bey de Hamîd oğullarındandır.

Eğridirden Gölhisara uğramıştır. Hamîd oğullarından İshak beyin kardeşi ( Mehmet bey ) Gölhisar beyidir demektedir. Gölhisardan Karaağaç yolu ile Lâdik (Denizli) e geçen İbni Batuta yolda Germiyan adlı yol kesicilerinin dolaştığını yazmakta, Germiyanlıların (Kütahya) adlı bir şehirleri olduğunu kaydetmektedir.

İbni Batuta Denizlide (Ahi) lere rastlamıştır [1]. Denizli beyinin Yınanç bey diye yazdığı (İnanç bey) olduğunu söylemiştir. İnanç bey, Denizlide İnanç oğulları devletinin müessisidir.

Denizliden Tavasa uğrıyan İbni Batuta, (İlyas bey) adlı bir beyden bahsetmektedir. Buradan Muğlaya geçmiştir. Muğladan da Milâsa gitmiştir. Burada (Şücaüddin Orhan ibni Menteşe bey) ile görüşmüş, bu zati büyük hükümdar diye tavsif etmiştir. Şücaüddin bey Menteşe beylerindedir. Milâs, Menteşe oğullarının o zaman merkezi idi.

Milâstan sonra Konyaya gelmiştir. Konyanın İskender tarafından

[1] İbni Batuta, artık Denizliden sonra hemen uğradığı her şehirde (Ahi) lere rastlamış, onlardan pek büyük bir teveccüh görmüştür.

kurulduğunu rivayet eden İbni Batuta, burada Karaman oğullarından Bedüddin beyin hâkim olduğunu yazmaktadır. Bundan maada Kamerüddin kayısı diye meşhur meyvasını methetmiştir.

Konyadan Lârendeye geçen seyyah, buranın Karaman oğullarından Bedrüddin beye bağlı olduğunu söylemektedir. Lârendeden kalkarak Aksaray'a gelmiştir. O zaman Aksaray, merkezi Sivas olan Eretna oğullarına aitti.

Niğdeye gelen İbni Batuta, burasının Irak padişahlarına bağlı olduğunu kaydetmektedir. Niğdeden Kayseriye ve oradan Sivasa gelmiştir. Sivas, Eretna hükümetinin merkezi idi. Burada Alâüddin Eretna ile görüşerek Amasyaya geçmiştir. Amasyanın da Irak padişahlarına bağlı olduğunu göstermektedir. Erzincana da uğrıyan İbni Batuta, burasının da Irak padişahları idaresinde olduğunu söylemektedir. Erzincandan Erzuruma uğramıştır. Buranın, iki Türkmen kabilesi arasında çarpışma yeri olmasından harap bir halde olduğunu ilâve etmiştir.

Erzurumdan sonra İbni Batuta, birdenbire Birgide görünmektedir [1]. Birgi Sultanı Mehmet İbni Aydıdır. Bu, Aydın oğulları devletinin müessesidir. Buradan sonra yine Aydın oğulları memleketlerinden Tire ve Ayasloğa uğramış, Ayasloğda Mehmet beyin oğlu Hızır beyle görüşmüştür. Aydın oğlu Mehmet bey, oğlu Hızır beyi Ayasloğ emirliğine göndermiştir.

Burada İbni Batuta yine Aydın oğulları idaresindeki (Yezmir) İzmire gelmiştir. Burada da yine Mehmet beyin oğlu meşhur Ömer (Umur) beyle görüşmüştür. Buradan Saruhan oğulları topraklarına giren İbni Batuta ilkönce Mağnisaya gelmiştir. Buradan Bergamaya geçmiş, emiri Yahşi Hanla görüşmüş, Balıkesire gitmiştir. Burada da Balıkesir emiri Demir Hanla görüşmüştür.

Balıkesirden (Bars) diye kaydettiği Bursaya gelmiş, şehrin güzelliğini, kaplıcalarını methetmiş, Sultan Orhan İbni Osmanla görüşmüştür. Buradan Yeznik diye yazdığı İznige, buradan Mekeceye, Mekeceden Yenca diye kaydettiği Yeniceye uğramıştır, oradan da Geyveye uğrayarak Göynüğe geçmiştir. Bütün buraların Orhan beye ait olduğunu yazmaktadır.

Göynükten Mudurnuya gelmiş, oradan Kastamonuya geçmiştir. Kas-

[1] Erzurum ile Birgi arasındaki bu uzun mesafeye nazaran elimizdeki İbni Batuta seyahatnamelerinin eksik olduğu hatıra gelir.



tamonudan evvel Bolu ve Geredeye uğramıştır. Kastamonu beyinin Süleyman bey olduğunu kaydetmiştir. Süleyman, Candar oğullarındandır. Bunlara Kızıl Ahmetlüler de derler.

Kastamonudan Sinoba gelen seyyah emirini Süleyman beyin oğlu İbrahim bey diye göstermektedir. Sinop da Candar oğullarının topraklarındandı. Sinoptan deniz yoluyla (Cüci han ibni Cengiz han) memleketlerinden Kırım, Azak ve Saraya gitmiştir. Bundan maada İbni Batuta, daha Diyarıbekir, Mardin, Akşehir ve bilhassa İstanbul hakkında uzun malûmat vermiştir.

Görüyoruz ki İbni Batuta bize Selçuk devletinin parçalanışından sonra Anadolu da her biri bir müstakil beylik kuran Alâiye beyleri, Hamîd, Denizli, Menteşe, Eretna, Aydın, Osman ve Candar oğulları devletine aid kıymetli malûmat vermiştir. Bu suretle millî tarihimizin feodalite devrini - kısmen olsun - aydınlatmaktadır.

---

Bertrandon de la Broquiére'e gelince : 1432 m. senesinde Kudüsten Fransaya dönerken Anadoludan geçerek, Misis, Adana, Tarsus, Ereğli - Konya Ereğlisi -, Karaman, Konya, Akşehir, Afyon Karahisar, Kütahya, Bursa yolile İstanbula gelmiştir.

Güzel Filibin müşaviri ve saray nazırı olan Bertrandon, Kudüs - İstanbul yolu üzerinde bulunan bu şehirlerin iktisadî ve siyasî hayatlarına dokunmakla beraber her şehrin yiyecek ve içeceklerini de kaydetmiştir. Bundan maada coğrafi bazı malûmat vermeği de unutmamıştır.

Ezcümle cenupta Zülkadir oğulları, Ak Koyunlular, Kara Koyunlular ve İrana hâkim Timurîler arasında bu zamanda mevcut çarpışmaları yazmış, Anadolu da Karaman oğulları ile Osman oğulları devletinden bahsetmiş, bu iki rakîp devletin hududunun Akşehir olduğunu söylemiş, II nci Murat hakkında malûmat vermiştir.

Hülâsa :

Bu üç seyyahın Ulu Arif Çelebi, devrin ilim ve tasavvuf adamlarını, İbni Batuta siyasî birlikleri yani feodalite devrini, Bertrandon de la

Broquière ise daha ziyade coğrafi ve iktisadi vaziyeti - kısmen olsun - aydınlatacak malûmat vermişlerdir.

Bununla beraber (8) inci ve (9) uncu asırlara ait istediğimiz malûmat tamamlanmış değildir.

Hicri (10) uncu asırda Anadoluyu iki Arab seyyahı gezmiş ve görmüştür. Bu iki seyyah, İbni Batuta kadar Anadoluda dolaşmamışlarsa da Bertrandon kadar da ana yol üzerindeki şehirleri dolaşmakla kalmamışlardır. Bundan başka malûmat bakımından İbni Batutaya yakın bize mühim şeyler bırakmışlardır.

İşte biz tezimizde bu iki Arab seyyahının verdiği bilgileri türkçeleştirerek ileride her hangi bir araştırmaya girişecek olanlara küçük bir yardımda bulunmak ülküsünü gütmüş oluyoruz.

## II

Yukarıda söylediğimiz üç seyyahattan sonra mevzuumuz olan (Bedrüddin el Gazzi) ve (Kutbüddin el Mekki) nin hayatları, seyahat maksatları ve Anadolu'da uğradıkları yerlerle seyahatnameleri hakkında da bir kaç söz söylemeliyiz.

\* \* \*

Bedrüddin ibni Radıyyiddin el Gazzi, bize kendisini seyahatnamesinde  
بدر الدين ابي البركات محمد بن المرحوم الشهيد السعيد شيخ الاسلام رضى الدين ابي الفضل محمد بن  
مولانا الشيخ الامام العلامة شيخ المسلمين رضى الدين القرى العامري الشافعي.....  
diye takdim etmektedir [1].

Yani şafii mezhebinden Gazzeli [2] Bedrüddin ibni Mehmet ibni Radıyyiddin - el - Gazzi diye tanıtmaktadır.

Gazzi, seyahatnamesine göre Mısırda Kahirede 867/1462 senesi Ramazanının 24 üncü cumartesi seherinde doğmuştur. 924/1518 senesine kadar Mısırda ulemadan meşhur allâme (Şemsüddin ebu Abdullah Muhammed bin Bürhanüddin el Tatay el Malikî) den ders almıştır. Bundan başka yine o devrin kıymetli ilim adamlarından yüzden fazla eser sahibi (Muhiddin el Kâfiyeci el Hanefî, Kadıkudat allâme Şemsüddin Muhammed ül Emşatî yil Hanefî, allâme Aksarayî el Hanefî, Kadıkudat Muhibbüddin ibni şeyh il Hanefî, allâme Seyfüddin el Hanefî, Kadıkudat allâme Bürhanüddin

[1] Gazzi seyahatnamesi, varak 104 - 2

[2] Şehabüddin el Huffacî ise «Reyhane'tül Edeb» adlı eserinde Gazziyi «Bedrüddin ibni Radıyyiddin el Gazziyyil Âmiriyyiş Şamî» diye tanıtmaktadır. Köprülü kütüphanesi, Mehmed Paşa kitapları, No. 1278, V. 31 - 2

İbrahim el Lekânî-el-Malikî, imam allâme kadılıkudat Veliyüddin el Suyutî el şafîi, Şerefüddin Musa ibni İdül Hanefî, Seracüddin ibni Ömer ül İbadî, Ebu Abdullah Muhammed ül Cücerî, Celâlüddin Muhammed ül Bekrî, Şemsüddin ebu Abdullah Muhammed ibni Kasım el Şefîi, muhaddis Fahrüddin Osman İbni Muhammed il Diyemî -el- Şafîi gibi değerli hocalardan ders almıştır. Bilhassa Suyutîden Hadisi, 877/1472 senesinde de Camiül Ezherde Necmüddin ibni Sahravî ve El Reşayî den Sahihül Buhariyi tamamen dinlemiş ve hocalarının okuttuğu derslerden ve eserlerinden icazet almıştır [1].

Şöylece kendisi de devrinin yüksek ilim adamları sırasına girmiştir. Yine aynı asır müellifi, müverrih ve seyyahlardan Kutbüddin el Mekki, seyahatnamesinde Gazzi'nin yüksek bir ilim adamı olduğunu kaydetmektedir [2].

Seyahati sebebini açıkça söylemeyen Gazzi, İstanbulda görülecek bir iş için 936/1529 senesi 18 Ramazanında seyahate çıktığını kaydetmektedir. Suriyede Ba'lebek, Humus, Hama, Muarre, Haleb ve Anadolu'da Misis, Adana, Kölek, Akköprü, Ereğli, Konya, Akşehir, Afyonkarahisar, İnönü, Ermenipazar, Yenişehir, İznik, İzmîd (ازمید، اركمود) ، Gebze (گبزه) ، Üsküdar yolu ile İstanbul'a gelen ve hemen aynı yolu takiben 937 senesi Şevvalinin 22 nci perşembe günü Şama dönen Gazzi'nin seyahatten dönüşünden sonra daha ne kadar yaşadığını ve hangi tarihte vefat ettiğini kat'î olarak bilmiyoruz. Yalnız seyahatnamesinin boş bırakılan birinci sahifesinde, Gazzinin oğlu Necmüddin el Gazzi'nin talebesinden Abdüllâtîf -îş- Şamî, Gazzinin seksenden fazla yaşadığını yazmakta ise de Kutbüddin el Mekki, seyahatnamesinde 968/1557 senesi bilâdı Ruma seyahati esnasında Şamda Gazzi ile görüştüğünü ve 20 sene Osmaniye ile Mukaddemiyye medresesinde müderrislik yaptığını kaydettiğine göre [3], bu zatın 100 sene kadar yaşadığı anlaşılmaktadır.

Yine seyahatnamesinin kabında Abdüllâtîfin yazdığı bir kaç satırlık kayiddan Gazzinin bir miktar eserlerinin isimlerini öğreniyoruz ki, onlar da şunlardır : « 30000 » beyitlik arabca manzum « Tefsiri şerif » i [4],

[1] Gazzi V : 106 - 113

[2] Mekki seyahatnamesi, Veliyüddin ef. kütüphanesi, No. 2440 V. 129

[3] Mekki seyahatnamesi, Veliyüddin ef. kütüphanesi, No. 2440 V. 129

[4] Ayasofya kütüphanesi, No. 98 - 99

( شرح قصيدة البردة، شرح الزيد في فقه الشافعية ) dir. Bütün eserlerinin « yüz elli » yi geçtiğini Mekki'nin seyahatnamesinden anlıyoruz. Seyahatnamesinde kendisinin sırası geldikçe haber verdiği eserlerinden bir kaçının ismi de şunlardır :

( الدرالتوحيد في أدب المفيد والمستفيد )، ( البرهان الناهض )، ( المهجة الوفية بحجة الالفية )، ( الزبدة في شرح البردة )، ( قصيدة الغافية القافية )، ( تفسير آيت الكرسي )، ( قصيدة الحائية المعجزة )، Hamayiller, Tılsımlar v. s.

Seyahatnamesi, ( المطالع البدري في منازل الرومية ) başlıklıdır. Köprülü kütüphanesinde Mehmet Paşa kitapları arasında 1390 numaradadır. Kitap küçük kıt'adadır. Venedik abadisi kâğıt üzerine güzel bir ta'lik ile yazılmıştır. Beher sahifede 13 satır vardır, 11×15 eb'adındadır. Satırlar gayet düzgün, cedveller fevkalâde muntazamdır. Her iki sahife bir varak itibarile bütün kitap 182 varaktır. Başlıklar ve duraklar renkli mürekkeple yazılmıştır. Kitapta kırmızı, mavi mürekkepten başka altın yaldız da vardır. Eser arabcadır.

Kutbüddin Mekki'nin ise, seyahatnamesinde anlattığı bir fıkradan hicri 917 senelerinde doğduğunu çıkarıyoruz [1]. Fakat nerede doğduğunu kat'i olarak bilmiyoruz. Seyahatnamesinin baş tarafındaki Muhammed ül Huffacinin bir kaydından, Şehabüddin Huffacinin « Reyhanetül Edeb » inden [2] aslan Nehrevanlı olduğu anlaşılıyor. Babasının isminin Alâüddin olduğunu ( Şakayıkı Numaniye ) kaydetmektedir [3].

Devrinin Arab ulemasından ders alan Mekki, bilgisini arttırmak için seyahatlere çıkmıştır. Bu meyanda birinci defa olarak 943/1536 da İstanbula gelmiş, ( Şevahidi Telhis ) şarihî ( Şerif Abbasî ) nin meclislerine devam etmiş, ondan icazet almıştı [4].

965/1557 yılında Mekke Şerifi ( Seyyid Hüseyin Ebi Nemi ), Medinede Yeniçeri kumandanı olan ( Piri ) nin zulümlerinden usanarak, onun Medineden çıkarılması için Mekkiyi elçilikle İstanbula gönderdi. İkinci defa olarak Hicaz ve Suriyede ( Medine, Tebûk, Maan, Şam, Humus, Hama,

[1] Kubi sey. Varak 123 - 2

[2] Reyhanetül Edeb, varak 85

[3] Nev'î zade Atai ; Ş. N. zeyli, gayri matbu, Ragıb Paşa, No. 1010 v. 275 - 2

[4] » » » » » » » »

Halep) Anadolu'da ( Adana, Kölek yokuşu -Boğazı-, Kızılışık, Sarıışık, Gâvursandık, Ulukışlak - Ulukışla -, Ereğli, Karapınar, Bozok, Ilgın, Akşehir, Çay, Karahisar, Döğer, Kütahya, Karaöyük, Bozöyük, İznik, Gebze) ve nihayet Üsküdar yolu ile İstanbul'a gelen ve deniz yolu ile İskenderiyeye, Mısır'a, oradan da çöl üzerinden Mekke'ye dönen Kutbî Mekki, bu gelişini sırasında ki Anadolu'da uğradığı şehirler hakkında bize oldukça malûmat bırakmıştır.

Ozaman Osmanlı hükümdarı olan Kanunî Sultan Süleyman, Şerifin bu arzularını yerine getirmiyerek askerî otoriteyi muhafaza etmiş ve fakat Mekkinin yüksek bir ilim adamı olduğunu takdir ederek Mekke'de yaptırdığı dört medreseden birinde 70 akçe ile müderrislik vermiştir.

Kutbî, 990/1586 senesi başlarında iken vefat etti [1] Atai'nin Şekayiki Numaniyesi zeyli ile seyahatnamesinin ilk sahifesinde (Mehmed Huffaci) nin kayıtlarından - haşiye olarak - öğrenebildiğimiz bir kaç eserinin isimleri şunlardır : بخاری، مسلم، ابن ماجه، ترمذی، نسائی، ابو كؤتبؤ sitte ( كؤتبؤ -ته ) şunlardır yi cemederek onları çok iyi bir şekilde tensik etmiştir. 4 cilt de (البرق) (الاعلام باعلام بلدالله الحرام) adı ile Mekke tarihi, (فتح العثماني) ismile Yemen tarihi yazmıştır [2]. Ehadisi Şerifede جامع نامی telifi vardır.

Değerli bir müverrih ve seyyah olan Mekki'nin (Kutbî) mahlâsı ile bir çok farisî şiirleri, arabca, türkçe kaside, muamma ( bilmece ) leri vardır. Bir çok lisanlara vakıftı.

Seyahatnamesi ( الفوائد السنوية في الرحلة المدينة والرومية ) adını taşımaktadır [3]. Beyazıt camii içinde ( Veliyüddin efendi ) kütüphanesinde 2440 numarada olan bu eser (10,7×30) eb'adında basit, fakat işlek bir ta'likle yazılmıştır. Kıymeti seyyahın kendi elyazısı ile yazılmıştır. 205 varaktan ibaret olan bu eser, müellifin Anadolu seyahatinden başka olan seyahatlerini de ihtiva etmektedir. ( Muhtelif tarihlerde Mekke'den Medine'ye olan beş defa gidiş,

[1] Nev'i zade Atai ; Ş. N. zeyli, gayri mutbu, Ragıb Paşa, No. 1010 v. 275 -2

[2] Mekki'nin (Mekke) ve (Yemen) tarihine hemen her kütüphanede rastlanır. Arabca yazılan bu eserlerin Türkçe tercümeleleri, birincinin de Almanya'da matbuu vardır.

[3] Halbuki Veliyüddin ef. kütüphanesi fihristinde 2440 numarada olan bu eser (مجموعة الفوائد المنفرقة من التاريخ) adile gösterilmektedir.

gelişi de bu seyahatnamesindedir. Bu seyahatnamenin Anadoluya ait kısmı 124/2-169 varakları arasındadır.

Halbuki ( Gazzi ) seyahatnamesi yalnız Şamdan anayurdumuzdan İstanbul'a kadar olan geliş ve dönüşten ibarettir.

Menazır-ül-Avâlim müellifi ( Mehmet ibni Ömer ibni Beyazıt eşşehir bil Âşık hakkında eserinin baş tarafında ve Bursalı Mehmet Tahir beyin Osmanlı müellifleri adlı eserinde malûmat vardır [1].

( سرآة الزمان )، ( حیات الحيوان )، ( المسالك والممالك )، ( آثار البلاد )، ( تحفة الدهر )، ( زهرة لقلوب )، ( خريدة الجایب ) و ( زبدة الطب ) gibi eserlerden istifade etmek, ve seyahatleri esnasında gördüklerini yazmak suretile meydana getirdiği bu eseri 28 manzaradan ibaret Menazır-ül-Avâlim adını taşımaktadır. Mevkiler iklimi örfi ( انليم عرفى ) üzere tasnif edilmiştir [2].

Eser ; bir mukaddime, iki bap ve bir hâtimeden mürekkeptir.

Müellif, eserini 1005/1596 yılı muharrem başlarında yazmağa başlamış arada bir 5 aylık - şaban 1005 den muharrem 1006 ya kadar - ara verdikten sonra 1006/1597 senesi ramazanının başlarında tamamlamıştır.

Benim gördüğüm nüsha ; Topkapı sarayı Revan köşkü kitapları arasında ve 1667 numaradadır. Venedik Abadisi üzerine güzel bir ta'lik ( تليق ) ile yazılan bu kitab hicrî 1111 yılında Mehmet ibni Ali tarafından istinsah edilmiştir. 19×29,3 eb'adında ve 620 veraktır. Beher sahife 33 satırdır. Cetveller oldukça muntazamdır.

[1] Mehmed Tahir ; Osmanlı M. C. III, S. 94 - 95

[2] Okuduğum kitaplarda ezcümle Kâtip Çelebinin (Cihannüma) sında (İklimi Örfi) yi tarif eden bir yazıya rastlıyamadım.

## Gazzi ve Mekkinin Anadolu'da seyahatleri

ve

Menazır -ül - Avâlimin bunların dolaştığı yerlere dair  
verdiği malûmat

### GAZZİ:

Yukarıda söylediğimiz gibi İstanbul'da görülecek bir işi [1] için 936/1529 yılı ramazanının 18 inci pazartesi günü Şam'dan yola çıkan Şamın Şafii büyük ulemasından Bedrüddin-el-Gazzi, ayın 21 inde Ba'lebekten 23 ünde Humustan, 25 inde Hamadan, 26 sında Muarreden, Şevvalin 4 ünde Halebden, 8 inde Misisten, 10 unda Adanadan, 11 inde Kölek Boğazından, 12 sinde Akköprüden, 14 ünde Ereğliden, 17 sinde Konyadan, 19 unda Akşehirden, 21 inde Afyon Karahisardan, 23 ünde İnönünden, 24 ünde Ermenipazarından, 26 sında Yenişehir ve İznikten, 28 inde İzmitten, 30 unda Gebzedden hareketle aynı günün akşamı Üsküdar'a varıyor ve zilka'denin 1 inci pazartesi günü İstanbul'a geçiyor.

Bir sene kadar İstanbul'da kalan ve işlerini muvaffakiyetle neticelendirdikten sonra 937/1530 yılı şevvalinin 22 nci perşembe günü vatanına dönmek üzere yola çıkan seyyah, hemen aynı yolu takiben zilka'denin 24 üncü pazartesi öğleden sonra Halebe varıyor. Halepte yirmi gün kadar kalan seyyah zilhiccenin 16 ncı pazartesi sabahı buradan kalkarak aynı ayın 28 inci cumartesi günü şama varıyor.

[1] Öyle anlaşılıyor ki Gazzinin babası öldükten sonra geçim vaziyetleri daralmış, müderrislik ve buna benzer bir iş almak için İstanbul'a gitmiştir.



### MEKKİ'ye gelince :

Medinede Yeniçeri kumandanı olan Pîrînin mezalimini bertaraf etmek için, Mekke Şerifi (السيد حسين بن أبي نومي) tarafından yanında kardeşi (محب الدين) (حبيب الله) ile Cevher, Sürur, Yakut, Geyvan, İsmail Kürdî, Cevher Şerifi, Ferhan Şerifi, ve Ahmed - iş - Şüveymî olduğu halde Kanunî Süleymana elçi olarak İstanbula gelen Mekki, 965/1557 senesi muharreminin 5 inci perşembe günü Mekkeden, 17 sinde Medineden, Saferin 2 sinde Tebükten, 6/7 sinde Maandan, Rebiülâhirin 12 sinde Şamdan [1], 18 inde Humustan, 20 sinde Hamadan, Cemaziyelevvelin 2 sinde Halepten, 10 unda Adanadan, 11 inde Kosnolu - Kölek boğazından, 14 ünde Gâvursandıktan, 15 inde Ulukışladan, 17 sinde Ereğliden, 19 unda Sarohandan, 20 sinde Mişkirden, 21 inde Bozoktan, 22 sinde Ilgından, 25 inde Akşehirden, 26 sında Çaydan, 28 inde Karahisardan, 29 unda Dögerden, 30 unda Mekki (Kütahya) dan, [2] adamları da Sakadan, cemaziyelâhirin 1 inde Garbilciden, 3 ünde Karaöyükten, 9 unda Gebzeden kalkarak Üsküdüre, nihayet ayın 10 uncu çarşamba günü İstanbula varmıştır. Burada iki ay kadar kaldıktan sonra şabanın 18 inde deniz yolile memleketine gitmek üzere İstanbuldan ayrılmış, 21 inde Boğazhisar'da biraz durduktan sonra Sakız, Susam, İstanköy, Rodos adalarına uğrıyarak, ramazanın 1 inci günü İskenderiyeye varmış, iki gün istirahatden sonra ayın 3 ünde yine deniz yolile 7 sinde Mısıra çıkmıştır. Mısırdaki 20 gün kadar kalan Mekki, ramazanın 26 sında Mısırdan çıkmış Tih üzerinden Vadilkureyd, Ebyari Âlâya . . . . . ve Rabiğ yolunu takiben 965 - 1557 yılı zilhiccesinin 3 üncü cuma günü sabahleyin Mekkeye varmıştır.

[1] Mekki, soğukların şiddetini geçirmek üzere (Şam) da iki ay kadar beklemek mecburiyetinde kalmıştır.

[2] Müellif, yükleri Saka da bırakarak dostu (Abdurrahman-ül-Gubarî) ile görüşmek üzere (Kütahya) ya geçiyor, geceyi orada geçirdikten sonra kendisi (Kütahya) dan, yükler de (Saka) dan hareketle (Garbilci) denilen yerde birleşiyorlar... Mekki S. V. 142 - 2

## MİSİS

### GAZZİ:

Şevvalin 6 ncı salı günü Haleb'den hareketle Ethareb, Amik, Yağra, Buğramen, Akabetil Merkez, Karakapı, Bastek yolile bir çok ârızalı yollardan, ormanlardan geçerek şevvalin 8 inci cumartesi günü Masisa [Misis] e vardık.

Misis; Ceyhan üzerinde bir şehirdir. Ağaçları bol ve mütenevidir. Bahçelerini sulayan bu nehrin üzerinde büyük ve muhkem yapılı bir köprü vardır. Bu köprünün her iki başında geceleri kilitlenen kapılar vardır. Burası evvelce en iyi ve ileri şehirlerden biri idi. Bir çok büyük adamlar da yetiştirmişti. Fakat, maalesef, bugün yıkılmış ve asırlar onun güzelliğini bir yudum su gibi içmiştir. Evleri yıran, avluları boş, ne bir efendisi ve ne de bir desteği kalmamıştı. Şu kadar var ki eski şeklini canlandıracak bazı enkaz hâlâ mevcuttur.

Burasını sulayan Ceyhan nehri ise, çabuk akışlı, dalgalı ve Fırata yakın büyüklüktedir. Suyu güzel ve tatlıdır. Sis şehir ve topraklarında dolaşan bu hayat saçan nehir, Rum memleketlerinin hududunda şimalden cenuba doğru akmaktadır, ki dağlardan, dere ve tepelerden geçer ve Misis'e, şimal cihetinden ve etrafında dolanarak şarkından ve garbinden süzülerek varır. Bu tabii güzellik ve manzaralar, esen rutubetli rüzgârlar, yolcuları orada konaklamağa mecbur ediyordu. Şehre, yüksekte bakan, ağacı bol bir yere indik. Burada, gölgesinde bin kişiyi barındıracak büyüklükte bir melengiç ağacı da bütün bakışları kendisine çekiyordu. Cenneti andıran bu güzel, görülmeğe değer yerde ve bu ağacın gölgesinde güneşin kızgınlığını geçirinceye kadar istirahat ettikten sonra göçtük.

---

Menazır-ül-Avâlîme göre: Misis (Masisa), (İbni Havkal) den naklen,

## A D A N A

### GAZZİ:

« . . . Şevvalin 8 inci cumartesi günü Adanaya vardık. Küçük ve çok güzel olan bu şehrin bahçeleri çok, ağaçları çeşitli ve boldur. Şehre, Seyhan nehri üzerinde bulunan bir köprü vasıtasile gelinmektedir. Ceyhana yakın büyüklükte olan bu nehrin, şehrin etrafındaki akışı çöreklenmiş bir yılanı andırır. Nehrin üzerine kurulan su dolapları vasıtasile bağlar, bahçeler sulanmaktadır. Burası, gerek su dolabı ve gerekse suyun akışı itibarile Suriyedeki Hama şehrine benzer.

Şehrin Ulu camiinde akşam ve yatsı namazlarını kıldıktan sonra iki taraflı ağaç dizileri arasında, baharın bütün tazelik ve güzelliğini taşıyan yerleri seyrede ede nehrin kıyısındaki konak yerimize döndüm. Burada; yeşilliklerin, bağların, bahçelerin ve hayat saçan suların, hazin hazin ses çıkaran su dolaplarının yanı başında, bülbüllerin ötüşleri altında tam iki gün kaldık.

Manzarası pek hoş olan ve Cenneti andıran bu yerden geçen nehir ise, gündüzleri güneşin, geceleri mehtabın süslerine bürünerek tatlı hışı-

---

iki şehirdir: birisine Masisa, diğerine Keferta denir ki ikisinin arasından Ceyhan nehri geçer. Aralarında taştan yapılmış bir köprü vardır. Bu şehir gayetle münbit yüksek bir arazidedir. Mescid camiinde diz çöken bir adam 4 fersah mesafe uzakta denizi görebilir [1].

Avamın Cahan suyu dedikleri Ceyhan nehri ise Fırata yakın büyüklüktedir. Sis memleketlerine uğrıyarak Rum hududunda dağlar arasında şimalden cenuba doğru akarak Misise varır. Buradaki akışı şarktan garbe doğrudur. Misisi garben tecavüz ederek denize dökülür [2].

[1] Menazır-ül-Avâlim, Topk. R. K. kitapları, No. 1667, v. 228 - 2

[2] » » » » 81 - 1

tilarile akıyor, dört geçeye hayat ve neşe saçıyordu. İki yakasını donatan ağaçlar, onun bu mağrurane akışına sanki: «Sen yerleri dolaşamaz, yüce dağları aşamazsın» demek istiyorlardı. Buradan şevvalin 10 uncu pazartesi gecesi göçtük.» der.

MEKKİ ise :

« . . . C. evvelin ikinci günü Haleb'den hareketle Yağrıköprü, Gündüzlü, Yılkale mevkilerine uğradıktan sonra ayın 9 uncu pazartesi öğleden sonra Adana'ya vardık.

Adana, [ Ramazan Oğulları ] memleketlerindedir. Bugünkü hâkimi Pîrî Paşadır. Bunlar, Çerkezler zamanında Tavaifi mülûkten idiler. Bunlar bazan Mısır şahına ve bazan da Rum memleketleri padişahına itaat ederlerdi. Bunlarda hâlâ saltanat terbiyesi, kibarlığı ve büyüklüğü vardır.

Hana indik, Pîrî Paşa ile görüştük. Zararsız, iyi huylu olan Pîrî, oldukça iyilik etmeyi sever, cömerd bir adamdır. Sonra şehri gezdim. Bu şehirde iki büyük medrese ile iki büyük cami gördüm. Bu medreselerden her biri 50 şer Osmanî iledir. Bunların hepsini Ramazan oğlu yaptırmıştır. Ramazan oğlu Halil Bey medresesi, müderrisi Cafer ibni Mehmed ibni Mahmud ile görüştüm, bu kadîasker Mehmed Kutbüddin ef. nin tezkerecisi olup yanında mülâzim olmuştu. Bir de Pîrî'nin medresesinde 50 Osmanî ile müderris Verrak zade adile şöhret bulan Muslihüddin ibni Ali-i Karamanî ile görüştüm. Fazilet sahibi olan bu zat, Sadi Ef. nin mülâzimlerindedir. Bir de Adananın Ulu camiinin fazlû kemal sahibi olan hatibi ile de görüştüm. Bu zat, her gün için 8 Osmanî almaktadır. Buradan ayın 10 uncu salı [1] günü göçtük . . . » demektedir.

---

Menazır-ül-Avâlîme göre: Adana, Şamda Ermen şehirlerindedir. ( کتاب الرشاطى ) de ( Yakub ) un verdiği malûmata göre Adana, ( آدانه ) Şamda bir şehirdir. Misis ile Adana arasında 12 ve yine Adanayla Tarsus arasında 12 mil mesafe var.

Adanayı ( أمير المؤمنين محمد بن الرشيد ) -Abbasi halifelerinin 8 incisi ( المنصم ) - bina etti. Eskiden burada hudud konakları vardı.

Adana, Seyhan üzerinde münbit bir şehirdir. ( بنى الاغلب ) in vilâyetlerinin

[1] Mekki, ayın tarihini 11 atacakken 10 atmış ve birer gün geriye almıştır.

## KOSONLU - KÖLEK BOĞAZI

### GAZZİ :

« ... Mersin, meşe, melengiç ve diğer ağaçlarla örülmüş sık ormanlardan geçerek sabahı dar, kayalık, zorlukla geçilebilen ve mnhtelif istikametlere ayrılan yolları, inişleri ve çıkışları çok, zirveleri göklere varan, dereleri deniz seviyesine kadar inen (Kölek) boğazına vardık. Buraya, büyük bir dehşet ve korkuyla sırat köprüsünden geçer gibi girdik. Bir taraftan dağların tepelerine çıkıyor, diğer taraftan derelerin vadilerine dalıyorduk. Bu boğazda sütünlarla meydana gelmiş kaleleri andıran ve hayretimizi uyandıran. çam ağaçlarına rastladık. Bu boğaz, iki tarafı çok yüksek, farelerin bile tırmanamayacağı dik kayalıklar arasında açılmış bin yarındır. İçinde berrak akan suları bulunan vadileri de vardır ki bunlar insana korku ve dehşet veriyordu... » der.

### MEKKİ ise :

« ... C. evvelin 10 uncu sabahı Adanadan geçerek ikindiye yakın Kosonlu denilen ve dağ eteğinde bulunan kasabaya vardık. Mamur olan bu kasabanın 40 osmanî alan bir kadısı vardır. Şehre vardığımızda orada bulunmadıkları için kendisile görüşemedim. Burada Alay bey med-

---

sonuncusu idi. Ahmed Kâtibe göre Seyhan nehri, Ceyhan nehrinden daha küçüktür. Bunun üzerinde hayreti uyandıran taştan yapılmış bir köprü vardır [1].

Seyhan nehri, Malatyadan üç merhale mesafe beriden çıkar. Rum memleketlerine uğrayıp Ceyhanın garbinde ve şimalden cenuba doğru akan bu nehir, Sis memleketlerinden geçerek Adanaya uğrar ve şehri geçerek Adana ve Misis altında Ceyhanla birleşip bir nehir halinde Ayas ile Tarsus arasında Akdenize dökülür [2].

[1] M. Avâlim, v. 228 - 1

[2] M, Avâlim, v. 86 - 2

resesinde 15 osmanî ile müderrislik yapan, Şehzade Sultan Selimin hocası Atâ <sup>ع</sup> efendinin mülâzimlerinden olan Himmet halife vardır. Fazilet sahiplerinden olan bu zatle görüştüm.

Bu kasaba ahalisinin hepsi Sipahi beyleridir. Bunlar, bu mıntakada hüküm süren Emîr Kosonun neslindedir. Kendisi ve ondan sonra gelen çocukları bu mıntakada dörtyüz senedenberi icrayi nüfuz ediyorlardı. Burası, Tarsus sancağına bağlıdır. Bu gün, en büyükleri İsa beydir. Bunun Mahmut bey adında bir de kardeşi vardır. Ben buraya geldiğimde, Mahmut beyin onbir yaşlarında henüz ölen çocuğuna yaslı idiler.

Çarşamba sabahı buradan göçerek dağ, dere, tepe geçtikten sonra Kölek yokuşuna ulaştık. Buranın çamuru pek çoktu. Buradan yeni yapılmış Kızıl Işık adlı bir köye vardık, yakınında Rum memleketlerine giden yolcuların soluna düşen bir han var. Bunu Alay beyi İsa bey yaptırmıştır. Sonra Davut Paşa zamanında Mısır defterdarı olan Mehmet bey tarafından yaptırılmış Üç hana vardık. Bu Mehmet bey, bilâhare Mehmet Ali Paşa tarafından zulmen öldürülen hayır sahiplerinden bir zattı. Bu hanın yakınında Sarı Işık denilen bir köy daha vardır ki her iki köyü de yeniden imar ettiren merhum Mehmet beydir. Bunlar kendisine mukataa ile verilmişti. Geceyi burada geçirerek perşembe sabahı göçtük. » demektedir.

## AKKÖPRÜ

### GAZZİ :

« ... Kölek boğazından kurtulunca geniş, içinde pınarları olan güzel bir otlakla karşılaştık. Burada baykuşların ve her türlü haşerelerin yuvası haline gelmiş Piri Paşanın kervansarayı vardır. Burada bir saat kadar istirahat ettikten sonra yolumuza koyulduk. Yeşillik, bol kaynaklardan üreyen ve yavaş akan suların süslediği yerlerden geçtik, akşam üzeri çabuk akışlı, dalgalı, geniş ve yüz arşın kadar derinlikte bir nehrin kenarına geldik. Bunun karşısında, tabiatın güzelliği kendisinde görülen suları bol bir otlak daha vardı ki buradan Akköprü denilen köprü bulunuyordu.

Burası, Çerkes kölemenlerinin en son hâkim olduğu yerdir, ve Karanluların da ilk ülkesidir. Geceyi burada geçirdikten sonra, ayın 12 nci çarşamba sabahı yola koyulduk» demektedir.

## G Â V U R S A N D I K

MEKKİ :

« ... Ayın 12 nci perşembe günü Sarı Işıktan kalkarak dağ, dere, tepe geçtik, yolumuza düşen bir hana uğradık, buradan da göçerek, her deve için bir (Muhlik) vergi alınan bir yere geldik. Bu alınan vergiler, yolun emniyet ve asayişini temin eden ve dağ üzerinde muhkem bir kalede oturan 40 kadar nöbetçiye sarfediliyordu. Buraya yakın üç hanla, minberi ve mihrabı bulunan bir cami ve bir imaret vardır. Bu imarette, senenin 6 ay kış mevsiminde yolculara çorba pişirilerek, pastırma ve ekmek verilmektedir. Bunun Tarsusta vakıfları vardır. Han kapısına yazılı şu kitabeyi gördük :

(أمر ببناء هذا الحان محمد يانبا بن الجمال الوزير الاعظم لآل عثمان في شوال سنة ثمان وعشرين  
و تسعمائة)

Bu hana Pîrî Paşa hanı da deniyor, çünkü, Pîrî Paşanın adı Mehmettir. Geceyi burada geçirdikten sonra cuma sabahı göçerek, bir takım yokuşlardan, nehir geçitlerinden, kervansaraylardan ve hamam şekline çevrilmiş kükürtlü kaplıçalardan geçtikten sonra Gâvursandığa yakın iki köye uğrıyarak Gâvursandığa geldik. Geceyi burada geçirdik. Güneş doğarken göçtük ... » der.

## Ü L U K İ Ş L A

MEKKİ :

« ... 14 cumartesi günü Gâvursandıktan göçtük. Dağlardan, geçitlerden, ve düzlüklerden, yıkılmış bir köprüden geçtik, yolumuzun sağına düşen iki hana uğrayarak bir camii, bir hanı ve birkaç evi bulunan, mamur bir kasaba olan ( Ulukışlak ) yani Ulukışlaya vardık. Nasıf ibni Hüseyin adlı hüsnü niyet sahibi, dindar bir adamın evine inerek, pazar gecesini orada geçirdik. Burada gümüş Muhlika tedavülü bitiyor. Buradan böyle Osmaniyeden başkası geçmez [1]. Şöyle ki her 59 Osmanije bir Eşrefi altındır ... » demektedir.

## E R E Ğ L İ

GAZZİ :

« ... Ayın 13 üncü perşembe öğle üzeri Ereğliye vardık.

Ereğli, küçük bir şehir olup içinde bağları ve pek bol bahçeleri vardır. Buranın hoş, güzel ve döşeli bir camii vardır. Camiin, tahtadan olsa gerek bir minberi vardır ki çakıllarla kaplı ve süslüdür. Tahtadan yüksek mahfelleri de vardır. Camiin dışında, şehirde yüksekliğile göze çarpan bir minaresi vardır ki yarım berid - bir berid 3 fersah ve yahut 12 mildir - uzaktan görülebilir.

Şehrin dışında bulunan sulu ve çimenli, geniş bir çayıra konduk. Burası, insana ferahlık veren çok güzel bir yer olup bir yanından nehir akıyordu. Yolculuğun verdiği yorgunluk ve sıkıntıdan, bu manzaranın güzelliği karşısında eser kalmadı. Buradan ayın 14 üncü cuma günü fecirle beraber göçtük ... » der.

MEKKİ ise :

« ... Ayın 15 inci pazar günü ikindi üzeri Ereğliye vardık.

[1] Mekki'nin Osmanije dediği o zaman tedavül eden akçe olsa gerek.



Ereğli 400 kadar evli mâmur bir şehirdir. Yakınında, 1500 kadar köy, çiftlik ve hanesi vardır. Bunun kadısı 15 osmanî alır. Bir minareli bir camii vardır. Bunu Selçuk hükümdarlarından Kılıç Arslan yaptırmıştır. Buranın camii imamı Sinan Halife ile görüştüm. Bu zat, Kadîasker Sinan ef. nin eski danışmendi idi. Bu şehri kuranın Hiraklinüs olduğunu söyleyerek bir hikâyeye anlattı. Bu şehrin camiinde Lârendeli bir vâız gördüm, adı Abdülkerimdir. Burada bir de yolcuların inmesine mahsus bir han vardır. Camie ve çarşıya yakın olan bu handa iki gün istirahat ettikten sonra salı günü sabahleyin yola çıktık » demektedir.

## K O N Y A

GAZZI :

« . . . . . İsmi bilmediğimiz birçok uğraklardan geçtikten sonra, ayın 16 ncı pazar günü kuşluk vakti Konyaya vardık.

Konya, güzel bir şehirdir. Münbit ve mahsuldar ovaları vardır. Ağaçları çeşitli, bahçeleri büyük, çarşuları zengin, evleri geniş, türbeleri güzel, mescidleri şirindir. Burada geçim de ucuz ve güzeldir. Hulâsa ; şehir baştanbaşa yüce bir güzelliğe, görülmemiş bir bahara maliktir ki, Karaman memleketleri arasında buna benzer ikinci bir şehir yoktur.

İçinde müteaddit mescidleri ve yeni imaretleri, eski yapılı bir camii - ki binası çok güzel ve sağlamdır - vardır. Buranın mütevellisi ( Molla Hünkâr ) diye tanılan bir zattir. Her cuma muayyen vakitte onun yanında toplanılıp davul zurna çalınır. Bu şehrin etrafı eski büyük surlarla çevrilmiştir. Aralarında canları olsa hemen konuşacak vaziyette çok canlı insan heykelleri ve cüsseleri vardır. Bazı kapılarında ayakları yere dikilmiş tesbit edilmiş insan heykel ve resimleri var, ki biz bunu dinimizce merdut görürüz.

Şimdi Karaman şehirlerinden olan burası, tarihî zamanlarda hükümdarların paytahtı idi. Buradan İmam Sadreddin gibi bir kısım tasavvuf şeyhleri ve şeyhülislâm fahr - ül - kudat vel hükkâm Kadı Alâüddin ( شيخ الاسلام )

( نخر القضاة و الحكام قاضى علماء الدين ) ve oğlu allâme Muhibbüddin gibi Hanefî ve Şafîî âlimler yetişmiştir.

Bu şehrin insana neş'e ve ferahlık veren sulu ve güzel çayırly yerlerinden birine indik. İçinde, bahar kokularını yayan tatlı ve çok hoş esen rüzgârları, hafif ve güzel akışlı suları cana can katıyordu. Bu şehri, ayın 17 nci pazartesi sabahı yeşilliklerden, içinde akan suları olan bağlardan ve bahçelerden, koruluklardan geçerek tatlı bir yolculukla terkettik...» demektedir.

Menazır-ül-Avâlîme gelince: Konya, İbni Said'e göre, meşhur bir şehirdir. Cenup tarafında bir dağ vardır. Garbinde de, gölle nihayet bulan bir nehir akar. Konyanın bu dağ cihetinde üç fersaha yakın mesafede ve nehir tarafından sulanmakta olan bahçeleri pek çoktur. Nehir boyu ve gölün etrafı, çimenliktir. Gölün şimal tarafı müstesna, her üç tarafından dağlarla çevrilmiştir. Konyanın meyveleri bol ve (Kamerüddin) adını taşıyan zerdalisi pek güzel ve şirindir.

Burası, önceleri, saltanat merkezi idi. Buranın kalesinde (Eflâtun) un kabri vardır.

( نزهة القلوب ) da yazılı olduğuna göre (Sultan Kılıç Arslan), yontulmuş taşlardan bir kale bina etmiş, içinde de kendisi için büyük ve muhteşem bir saray yaptırmıştır.

Konyanın harabeye yüz tutan suru (Sultan Alâüddin Keykubat) ve ümerası tarafından tamir ettirilmiştir. 20 arşın derinlikte olan hendeğinin dibinden başlayarak, 30 arşın yüksekliğinde bulunan surunun tepesine kadar hep yotulmuş taşlarla bina ettirilmiştir. 12 kapısı olan bu surun, çevresi, 10 bin adımdan ziyadedir. Her kapının önünde kale vâri bir köşk vardır.

Konyanın, havası mutedildir. Suları güzel ve civar dağlardandır. Surun kapısında, bu suların içine aktığı 300 kadar musluklu bir büyük su baznesi vardır. Münbit ve mahsuldar olan Konyada pamuk, buğday, arpa ve diğer hububat yetişir. Çok güzel olan bağları ve bahçeleri pek çoktur ve iki taraftadır: Birisi, çöl tarafındadır, ki (Nüzhetil Kulûb) un telif tarihinde haraptı. Diğeri, dağlık mıntakada ve göle yakındır. Konyanın üzüm ve diğer meyveleri güzeldir. Bilhassa zerdalisi, pek sulu ve şirindir [1].

[1] M. Avâlim, v. 286 - 1

## SAROHAN - MİSKİR - BOZOK

### MEKKİ:

«... Ereğliden ayın 17 nci salı sabahı hareket ettikten sonra Karapınara, Kilyeye uğradık, oradan 18 inci çarşamba günü Sarohan denilen bir köye indik. Bu köy ehalişi meşhur Saruhanlılardandır. Burada Ersandık adında mübarek bir kadın gördük. Bizi davet etti, ve yufka ekmeğile tere yağı ikram etti. Bu kadın, Konyada (Ezeli Zade) nin yanında danışmend olan Mahmud adında bir oğlundan bahsetti, bu oğlunun diğer adı da Haydar imiş.

Geceyi burada geçirdikten sonra tanla beraber göçerek dağ eteğinde Miskir adında bir köye vardık. Burada bulunan bir mescide indik. 30 senedir bu mescidin imamlığını yaptığını söyleyen Fakih İsrafil ibni Sinan ile görüştüm. Üç yaşlarında Yakub adında bir çocuğu vardır. Bu mescidin Fakih Bahşiş tarafından yapıldığını duydum.

Miskirden ayın 20 nci cuma sabahı hareket ettik. İkindiye yakın Bozok denilen bir çiftliğe vardık, hanına indik. Burada (Âşık Paşa) nın torunlarından ( شیخ عبدالکریم بن شیخ نورالله ) adında genç bir şeyh ile görüştüm. Bu zat, buradan dört gün mesafede bulunan (Kırşehir) lidir. Babası buraya gelerek yerlilerden (Musa Halife) nin kızile evlenmiş, ve 923/1517 tarihinde kendisi dünyaya gelmiştir. Abdüsselâm, Musa, Nurullah adında üç oğlu vardır.

Buranın büyük bir camii vardır. 350 sene evvel yapıldığını bana söylediler. Çok güzel bir minberi olan bu camiin Çini Fakih diye şöhret bulan Ali Halife adında bir hatibi vardır. Bülbül Fakihin oğlu olan bu zatin çok güzel bir sesi var. Onunla görüştüm, Kadıasker Hâmit efendinin talebesi olduğunu söyleyen bu zat, parasız hatiplik yapıyordu. Geceyi bu handa geçirerek cumartesi günü sabahleyin göçtük...» der.

## ILGIN

MEKKİ:

«... Ayın 21 inci pazar günü (Bozok) tan geçerek, ikindi üzeri Ilgın'a vardık.

Ilgın, büyük bir camii olan ve (Deleği Zade) adile tanınmış (Hacı Hızır) ın yaptırdığı bir hanı bulunan bir köydür. Bu köyün 25 Osmanî alan bir kadısı vardır. Geldiğimizde, burada bulunmadığı için kendisile görüşemedik. (Alâüddin) adındaki hatibi ehli ilimdendir.

Köye yakın erkekler için ayrı, kadınlar için ayrı, birbirine yakın iki hamamı vardır. 665/1266 tarihinde Sultan Gıyasüddin Keyhusrev ibni Kılıç Arslan tarafından yaptırılan bu hamamlara gittik. Cidden çok muhteşem ve muazzam binalardı.

Tabiatten sıcak suyu olan bu hamamların yanı başında pek muhkem yapılı büyük bir hanı vardır ki yaptıranın büyüklüğüne ve azametine delâlet eder. Soğukların şiddetinden pazar gününü burada geçirdik. Ertesi günü göçtük. Giderken hamamlara uğradık ve yıkandıktan sonra yolumuza koyulduk.» der.

---

Manazır-ül-Avâlîme göre: (Ilgın Kaplıcası; şayanı itimat bir zat olan dostlarımdan (Hamîdî Mehmed Çelebi) den duyduğuma göre, bu kaplıca, Akşehir taraflarında (Ilgın) denilen kasabanın yakınındadır. Eski Rum padişahlarından (Sultan Alâüddin) tarafından kârgir bir hamam yaptırılmıştır. Bunun içinde büyük bir havuz vardır. İçine, bunun iki tarafındaki arslan ağzı musluklardan su akmaktadır.

Bu kaplıca, felce, baras ve cüzama karşı pek nafidir. Bu su soğukken gayetle tatlı olduğu için, yaz günlerinde soğuk rüzgârlara karşı bulundularak halk tarafından içilmektedir. [1]

---

[1] M. Avâlîm, v. 102-2

[ امر بإنشاء هذه المدرسة السلطان غياث الدين كينخسرو بن فليج أرسلان و بناء ابوالمحمد محمد بن يوسف بن يعقوب.... ] [1] .

Müellif, ( ولم استخراج التاريخ لقصره على ) diyerek okuyamadığı için tarihini yazmıyor [2]

Bu medresenin müderrisini gördüm. Genç ve cömert bir zat olan müderris, görüşmesi ve karşılaşması gayetle iyi ve tatlıdır. Bu zatın adı ( Ali Çelebi ibni Sarı Ali ibni Muhiddin el-Tokatî ) dir.

Peygamber efendimizin hadimi ( انس بن مالك ) in torunlarından olduğunu ve ( Samsun zade efendi ) ye de mülâzımlık yaptığını bana söyleyen bu zat, 25 Osmanî alıyordu. Bununla önceden bir tanışıklığımız olmadığı halde beni, çok ağır bir şekilde karşıladı.

Geceyi burada geçirerek perşembe sabahı göçtük... » demektedir.

## AFYONKARAHİSAR

### GAZZİ:

« ... Sürekli bir yolculuktan sonra şevvalin 21 inci cuma günü güneşin doğuşile beraber Afyonkarahisara vardık.

Karahisar, yüksek olmyan dağlarla çevrilmiştir. Kayalardan ibaret olan ve ortasında yüksek, sarp, aşılmaz, eşsiz, muhkem ve emniyet bahş

[1] Muhterem hocamız Balıkesir sayısları Profesör (İsmail Hakkı) nın II. nei kısım kitabeler adlı eserinde ( S. 49 ) Kutbüddin Mekkinin zikrettiği kitabe şu şekildedir :

امر بعمارة هذه المدرسة المباركة في أيام دولة السلطان الاعظم ظل الله  
في العالم غياث الدنيا والدين كينخسرو بن فليج أرسلان خلد الله سلطانه العبد  
الضعيف المحتاج الى رحمة الله تعالى ابوالمحمد يوسف بن يعقوب غفر الله ذنوبه  
في سنة سبع و سبعين و ستمائة

[2] Uğradığı yerler ve gördüğü şeyler hakkında pek doğru mâlûmat veren Kutbüddin Mekki, bu kitabeyi, hocamızın eserindeki kitabeye nazaran ya ihtisar etmiştir; bu takdirden mimarın adı, her iki kitabede birbirinin aynı olması iktiza eder, ve yahut kitabeyi ihtiva eden taş bir kaza geçirerek bilâhare yenilenmiştir, kanaatini vermektedir.

bir kalesi bulunan bir dağa maliktir. Taşları siyahtır. Bundan dolayıdır ki şehre Karahisar denmiştir. Bu şehrin bir çok bahçeleri, bol kaynak suları vardır.

Şehrin garbinde pınarları bol, çiçekleri güzel çayırlar göze çarpar. Güzellik kaynağı olan bu yerler, her dem insana ayrı bir neş'e ve ilham verir. Bol otlak ve yaylakları, tabii bir güzellik taşır. Münbit ve mahsuldar bir toprağı vardır. İnsanın bakışları bu nefis manzaralar içinde yüzdükçe, bütün vücudünü seadet kaplar. Bu şehrin çarşıları güzel, imaret ve Ulu camii geniştir. Cuma namazını kılmağa mahsus büyük bir de camii vardır.

Şehrin yakınında ve İstanbul'a gidecek yol üzerinde suları pek çok ve kendiliğinden sıcak bir hamama rastladık, ki bu sular, hamamdaki bir havuzda toplanmaktadır.

Buradan, cuma namazını kıldıktan sonra ikindiye yakın göçtük...» der.

MEKKİ ise :

«... Ayın 25 inci perşembe günü ikindi üzeri Karahisara vardık.

Karahisar, bir çok medreseleri, mescidleri ve büyük bir camii ihtiva eden bir şehirdir. Bu büyük camii Sultan Beyazıd ibni Mehmedin veziri Gedik Ahmed Paşa yaptırmıştır. Bunun içinde, gelen ve giden yolculara içinde yemek pişirilen bir de imareti vardır. Bu şehrin 30 Osmanî alan bir müderrisi vardır ki adı Sinan Halife'dir. Yani (Muşî Kulu) dur. Burada yolcuların inmesine mahsus büyük bir han vardır.

Bizim buraya geldiğimizde şehrin hâkimi (Halil bey ibni İsa Paşa) idi, ki (Sultan Orhan ibni Beyazıd) in lalasıdır. Bu zat, akıllı, zeki, insanîyet sahibi, hoşsohbet bir adamdır. Benden Beyazıda götürdüğüm hediyeleri sordu. Kendisine, Seyyid Şerifin Padişah hazretlerine gayet asil bir at takdim ettiğini söyleyince pek ziyade sevindiler. Burada, (At) a gümüşten bir heykel yaptırarak boynuna astım ve kızıl çuhadan bir de örtü giydirerek onu süsledim, ve hayvana pek fazla itina etmeğe başladım.

Burada cuma gecesini ve gününü geçirerek ayın 28 inci cümartesi sabahleyin yola koyulduk...» demektedir.

## DÖĞER — SAKA

### MEKKİ:

«... Ayın 28 inci cumartesi günü (Karahisar) dan, bizi Sultan Beyazıda götürmek üzere, Halil beyin beş sipahisile kalkarak köprülerden, çamurlu yollardan, köylerden geçtikten sonra nihayet (Döğer) e vardık. Buranın, üç hanı, bir mektebi ile üst katları olan evleri, minberi bulunan bir camii vardır, ki bunların hepsini merhum veziri âzam (Ayas Paşa) nın kölesi Ahmed Ağa yaptırmıştır. Binaların bitiş tarihi 960/1552 yılıdır.

Ahmed Ağa bunları yaptırdıktan sonra hacetmiş ve hacdan döndükten az zaman sonra İstanbulda vefat etmiştir. Buradan pazar günü göçtük. İkinci üzeri (Saka) denilen bir çiftliğe vardık.

Saka, orta halli bir yerdir. Burada, 949/1542 senesinde (Alay) bey tarafından yaptırılmış bir cami vardır. Kapısında güzel bir musluk, ve bu musluktan içerisine su akan küçük bir havuz vardır. Karşısında misafirlerin inmesine mahsus bir de hanı mevcuttur. Buradan uzak olmakla beraber (Kütahya) şehri görünüyordu. Yüklerden ayrılarak dostum (Abdürrahman el Gubari) عبدالرحمن الغباري yi ziyaret etmek üzere Kütahyaya gittim ...» demektedir.

## KÜTAHYA

### MEKKİ:

«... Cemaziyelevvelin 29 uncu pazar günü yükleri Sakada bırakarak Kütahyaya geçtim. Burada dostumuz عبدالرحمن الغباري ile görüştim. Bu zat (Sultan Beyazıd) in çocuklarına hocalık etmişti. O akşam onun yanında kaldım. Cidden beni çok iyi konukladı. 30 uncu pazartesi günü sabahleyin yanından çıkarken de bana yol azığı vererek, beni şehrin dışına kadar teşyi etti.

Kütahya, büyük bir şehirdir. Sultan Germeyanın binakerdesi olan

üç camii, yedi medresesi vardır. En büyüğünde 40 Osmanî ile ders okutulmaktadır. Bu medresenin müderrisi (Emin zade Ahmed Çelebi) dir, ki babası da İstanbulda (Darülhadis) دارالحدیث de 100 Osmanî yevmiye ile müddristir. İkinci medrese (بيد يورغانجي اوغن) medresesidir. Üçüncüsü (Molla Vacid) ملا واحد medresesidir, ki müderrisi 30 Osmanî alan (Veli efendi) dir. Dördüncüsü Sultan Beyazıdın sabık kadîaskeri خليل جاي (Halil Çelebi) medresesidir. Müderrisi (Vildan) efendidir, ve 20 Osmanî almaktadır. Beşinci medrese (Sultan Selim) in sabık veziri (Karaca Paşa) nındır. Müderrisi 30 Osmanî alan ve halen Sultan Beyazıdın hattatı olan Abdülcebbar عبدالجبار efendinin damadı (Ahmed Çelebi) dir...» demektedir ve diğer iki medreseden bahsetmemektedir.

Menazır-ül-Avâlîme göre Kütahya: ... Rum memleketlerinden olan Kütahya; uzun boylu orada oturan ve onu pek iyi tanıyan Eskişehirli Mevlevî dervişi Yusuftan duyduğuma göre, Kutahya, Bursanın cenubu şarkisindedir. Aralarında üç günlük yol var. Bursadan Kütahyaya giden bir yolcu, (Domalic) دوماج داğından geçmektedir. Uşşak şehri, Kütahyanın şarkındadır - cenubu garbisinde - dir. Aralarında kuvvetli bir merhale mesafe var. Afyonun bolluğu ile şöret alan (Karahisarı Sahibin) (Afyon Karahisar) Kütahyanın garb cihetindedir - cenubu şarkî cihetindedir - Aralarında iki merhale mesafe var.

Kütahyanın havası mutedil, suları güzeldir. Kütahyanın, içinde bol suları olan ve bir bahçeyi andıran (Sultan Bağ) adındaki mesire yeri pek güzeldir. Bundan başka cenubu garbî cihetinde içinde akar bir pınarı bulunan ve (Kepkir) كپكير denilen bir mesiresi, (Sultan Beyazıd) bahçesi denilen bir gezinti yeri vardır. Bu şehrin meyvaları da pek boldur.

Kütahyada Germeyan Oğullarının binalarından Ulu camii vardır, ve pek muhteşemdir. İçinde soğuk su dolu bir havuzu bulunan ve (Balıklı) hamamı diye şöret alan meşhur hamamı, Kadîasker hamamı denilen diğer bir hamamı, pazar yerleri, müteaddid çarşıları vardır. Ahteri اختری lûgati müellifi مصطفى بن شمس الدين القره حصارى burada medfundur. Kütahyada bundan başka nice eşrafın ve ulemanın mezarı vardır. nin بن رمضان محمد التوقيى nin (Tevarihî Âli Osman) تواریخ آل عثمان ında (Camii Kebir) جامع كبير diye şöret alan bir camii yaptırdığını yazar.



## KARACAKÖY — KARAÖYÜK

### MEKKİ:

«... Cemaziyelevvelin 30 uncu pazartesi sabahleyin yükler Saka'dan, ben de Kütahyadan kalkarak Garbilci denilen yerde buluştuk. Geceyi yontulmuş taşlarla bina edilmiş üstü tahtalarla örtülü bir handa geçirdik. Cemaziyelâhirin 1 inci salı günü buradan geçerek kardeşimi ve (Cevher Sağır) ile احمد الشويبي yi yanına alarak menzil emîrini ve (قائد فرحان) ı yüklerle bıraktıktan sonra (Sultan Beyazıt) ın bulunduğu yere dötrnalla hareket ettik. Akşamdan sonra Karacaköye vardık. Halbuki Sultan Beyazıt Karaöyükte bulunuyormuş. Yolumuzu o köye çevirdik. Burada Dostî beyin yanına indik. Bu zatle evvelce de tanışıklığımız vardı. Buraya iner inmez Sultan Beyazıtın mutfağından envai türlü yemekler, pek nefis tatlılar geldi. Mirahur Mustafa yanımıza gelerek bizimle görüştü. Geceyi burada geçirdik. Yüklere gelince : Onlar da Garbilciden hareket ettikten sonra (Bozöyük) e varmışlar, geceyi Kasımpaşa imaretinde geçirmişler. Sabahleyin oradan geçerek Küçükpazar yolunu tutmuşlar.

Dostî beyin evinde iken Emir alem Ahmet ağa ziyaretime gelerek onunla görüştük. Bu adam, Sultan Gurinin kölesi iken Sultan Beyazıtın oğlu Sultan Selimin Mısırı aldığıında bunu da beraberinde getirmiş. O zaman Ahmet ağa henüz küçük yaşta imiş. Padişahın sarayında büyüyen Ahmet ağayı, Sultan Beyazıt - Kanuninin ikinci oğlu - babasından ayırdığı zaman istemiş ve alıp beraber getirmiş. Ahmet ağa Sultan Beyazıtın yanında kalarak onun devlet erkânından biri olmuştı. Bu zat akıllı, kâmil, hüsnü ahlâk sahibi hayırhah bir adamdır. Bizi ziyaret edenlerden birisi de kapıcıbaşı Mehmet beydir. Bu zat evvelce Şam sipahilerinden iken Beyazıtın yanına gelerek hizmetinde istikrar etmiş, burada kalmıştı. İşte bunlar Sultanın erkânıdır. Bunlardan başka kapıcıbaşı Anber ağa vardır ki habestir. Bunu merhum Seyit Ahmet Valide sultana hediye etmişti. Bir de bunların aşağısında diğer bir mukarrib vardı ki adı مصطفى النشار dır. Sultan Beyazıtın orta derecede ilim adamlarından olan hocası Mevlâna عبد الجبار بن مولانا ولي عجي تبرزي ile de görüştüm. Bu zat, Sultan Beyazıt ibni Mehmet han zamanında bilâdı Ruma girmiş. Bursa kadısı Husam Halifenin mülâzimi olmuştur. İlimde ve tedriste terakki

ederek Muradiyede 60 Osmaniye ile müderris, daha sonraları da Sultan Beyazıdın hocası olmuştur. Yaşı 70 i geçkindi.

Sultan Beyazıt Emirahurla haber göndererek beni yanına çağırdı. Öğleden sonra kendisine hediye edilmek üzere getirdiğimiz atı da alarak Emirahurla beraber gittik. Dostî bey, sultana ve erkânına hediye vermek icab ettiğini bana işaret etti. Ben de, gerek sultana ve gerekse erkânına şu hediyeleri verdim :

Sultana : ساس بیر، قطنی شامی، بيشکیر، قطنی بغدادی ; Ahmet ağaya : ساس بیر، قطنی شامی  
لدر لدر  
ع ح ا ح ا ح

Mirahura : شاش ماتری، قطنی شامی، شاش ماتری، قطنی شامی ; hocaya : شاش ماتری، قطنی شامی  
لدر لدر ا لدر لدر

Kapıcıbaşıya : شاش ماتری  
لدر

Beni, pek muhteşem olan kabul odasına aldılar. Şerbet getirdiler, içtik. Sonra kardeşimle Cevher Sağır yanımda oldukları halde huzura girdik. Sultan yüksek bir taht üzerine oturmuş, sağ ve solunda hava bulutlu olduğu için şamdanlar yanıyordu. Birçok güzel tütsülerin kokusuyla dolan oda, mumların ışığıyla apaydınlık olmuştu. Sultanın sağ elini öptüm, misk ve anber kokuyordu. Başında bir sarık, padişahların ve yahut onlardan giyebilmek müsaadesini almış kimselerin giydiği bir sorguç vardı.

Kardeşimle Cevher hürmetlerini sunduktan sonra çıkıp gittiler. Bana da iki arşın uzakta ve önünde benim için hazırlattığı mindere oturmaklığıma işaret ettiler, oturdum. Benden yolculuğuma dair malûmat istedi. Ben de kendilerine : ( Mübarek yüzünüzü görmekle yolculuğun verdiği yorgunluktan bizde eser kalmamıştır ) cevabını verdim. Etrafındakilere dışarıya çıkmalarını emir buyurdular. Kendisile beraber yalnız kaldık.

Seyit Şerifi ve onların harekâtını sordu. Ben de kendilerine gereği gibi cevaplarda bulunarak onların ne derece muhterem insanlar olduklarını anlattım. Ondan sonra شیخ شهاب الدین احمد بن حجر ve شیخ محمد البکری i sordu. Bunların fazilet ve mevkilerini söyledim. Şeyh Şehabüddin ibni Hacerin padişaha verilmek üzere adaletten ve bunun faziletinden bahseden bana verdiği risalesi ve mektubu yanımda idi. Bunları yeleşimin cebinden çıkararak ayağa kalkıp kendilerine verdim. Onları hürmetle alarak önüne koydu. Sonra meczub شیخ ابوالسود u sordu. Ve kerametlerinden bahsetti. Onun hakkında da biraz konuştuk. Daha bir takım ilim adamlarını soruşturduktan

sonra Saltanatı aliyenin sadakasını, Harâmeyni şerifeyne gönderilen sürrei hümayunu da sordu. Ben de (şimdiki halde gönderilen para (31000) otuz bir bin altındır. Bu sadakanın esası müslümanların vakıflarıdır. Bu vakıfların hasılatını hazinede topluyor, ancak bu kadarını gönderiyorlar) dedim ve (Allahın Âli Osmana verdiği memleketler evvelce gelip geçen halifelerin memleketlerinden çok fazladır. Halbuki Muktedir Billâh zamanında hacca gelen vezir عيسى بن الجراح hacdan döndükten sonra kendi özmalinden haremle vakfettiği vakfiyeden yalnız bir ayda 13 bin altın dinar varidat geliyordu. Bunu Safedî الوافى بالوفيات adlı eserinde yazıyor. Bu miktar Saltanatı seniyye divanından fukaraya gelen miktarın birkaç mislidir) sözlerini de ilâve ettim. Sultan bana cevaben : (Eğer Cenabı Kibriya bana saltanatı kısmet ederse müslümanların vakıflarını tamamı tamamına çıkarır ve fazla olarak da bir o kadarını kendi yanımdan ilâve ederim. İsterseniz sizi mutmain etmek için bu ahdime yemin edeyim) dedi. Ben de kendilerine (Sultan efendimiz, andetmek, yemin içmek bizler içindir. Zatiniz gibi makamı âlide bulunanların sözleri yemin etmeksizin ahittir, yemindir) cevabında bulundum. O da (evet öyle olmakla beraber Vallahi onu niyet ettim. Tahakkuku için Allahtan beni muvaffak etmesini dilerim) dedi. Kendilerine يثبت الله الذين آمنوا بالقول الثابت في الحياة الدنيا والآخرة ..... âyeti kerimesini okudum. (Adalet keremden daha mühimdir, çünkü memleketler zulümden harab olmuştur) diyince, yerinden doğrularak (Bu nasıl şey!) diye sordu. (Evet, memleketler zulümden harabezare döndü) diyerek (Mısır, Şam, Halep) gibi Arap illerinde yapılan zulümleri şöyle bir anlattım. Tafsilatına girişseydim bir hayli uzardı. Beni çok dikkatle ve alâka ile teessür içinde dinliyerek bunların hepsini izale edeceğini vadetti.

Kendilerine Acem şahı Nuşirevan vezirini baykuşla konuşurken gördüğüne dair olan hikâyeyi de anlattım. Beni çok dikkatle dinliyordu. Ve daha buna benzer bir çok şeyler söyledim. Kalkmak istedikçe beni bırakmıyor ve (ne çabuk bizden usandınız) diyerek konuşmağa koyuluyordu.

Müşarünileyh Beyazıt : fâzıl, şair, zeki, hüsnü ahlâk sahibi mütevazı ve iyiliği sever, merd, cesur, azimkâr, kahraman idi. Birkaç çocuk babası olan Beyazıtın erkek çocukları : Sultan Orhan -ki en büyük erkek çocuğu budur ve çok güzeldir-, Sultan Osman, Sultan Mahmut, Sultan Abdullah dır. Kız çocukları da : Mihrimah Sultan -ki bu da kız çocuklarının en

büyüğüdür ve 11 yaşlarındadır -, sekiz yaşlarında Hatice Sultan ile bundan daha küçükleri de Ayşe Sultan, Hanzade Sultandır. Sultan Osman ile Sultan Mahmut müstesna hepsinin annesi ayrı idi.

Mumaileyh, gayet iyi yaşıyordu. Annesi Haseki Sultan her sene ona hazineler gönderiyordu. Bu gönderilen paralar yiyecek, içecek ve sair ihtiyaçlarına, ihsan ve in'âmına sarfediliyordu. Maiyyetinde 7000 kadar hepsi babayiğit askeri vardı. Her sene Haremi şerifte 2000 yeni altın sadakası vardır ki bunlar fakirlere dağıılmakta idi. A'yan ve ulemaya yün hil'atler, halılar ve seccadeler gönderiyordu. Benden bunların yerine ulaşıp ulaşmadığını, sureti tevzi ve taksimini sordu. Ben de kendilerine bildiklerimi anlattım. Bir de Haremi şerifte okunan cüz'ü şerifleri vardı. Beni bu cüz'ü şerifleri okuyanlara reis yaptı. Ve bana Şeyhülislâm Hüseyinülmalikiyi yardımcı tayin etti. Huzurunda oturmam ikindi namazını buldu. Kalkmak için müsaadelerini rica ederek huzurundan büyük iltifatlarile ve iyilik vaidleri arasında ellerini öperek çıktım ve Molla Dosti beyin evine döndüm. Arkamdan bana bir sof -yapağı yününden yapılmış bir nevi kumaş-, 3000 Osmanî; kardeşime de bir sof ile 300 Osmanî göndererek itizarda bulunuyorlardı. Bundan başka kilerinden çeşit, çeşit nefis tatlılar, şekerler, mutfaktan mükemmel yemekler de gönderdi.

Bu geceyi de Dosti beyin evinde geçirerek cemaziyelâhirin 3 üncü perşembe günü sabahleyin yola çıktık. Karaöyükten ayrılırken Sultan Beyazıt bizi İstanbul'a götürmek üzere birkaç sipahiye de yanımıza katmıştı. Yolda eğere asılı, bu defterimi [1] ve mürekkep hokkasile kalemimi içinde sakladığım çantam düşmüş buna canım pek sıkılmıştı. Çünkü defterde konaklar, uğradığım yerler ve görüştüğüm kimselerle sarfettiğim paralar yazılı idi. Sultan Beyazıtta bundan bahsederek bir mektup yazdım ve bizimle gönderdiği sipahilerden birisile kendilerine yolladım. Sipahiye de ayrıca giderken çantayı araştırmasını tenbih ettim. Gönderdiğim mektup Beyazıtın eline varınca müşarünileyh civar köylerin kasabaların büyüklerini toplatarak onlara çantayı araştırmalarını emretmiş, bunlar da, oraya koşuşarak çantayı aramağa koyulmuşlar. Nihayet bir kadının yanında bulup padişaha getirmişler. Sultan da kadına ihsanda bulunmuş ve defterimi

[1] Müellifin tetkik ettiği seyahatnamesidir.

müsveddelerimi okuduktan sonra hepsini bir torbaya koyarak üzerini mühürlemiş ve sipahiye teslim etmiş ve sipahi de aldığı emir üzerine dönerek bize İstanbulda yetişmişti ... » demektedir.

---

## İNÖNÜ

### GAZZİ:

«... Afyondan öğle ve ikinci namazları arasında göçtükten ve sürekli bir yolculuktan sonra şevvalin 23 üncü pazar günü İnönüne vardık. Burası geniş ve çok sulak, yeşillik bir yerdir. Her tarafı çimenle örtülü bir karış toprağı bile görünmüyordu. Buraya yakın bir dağ üstünde muhkem ve güzel bir kalesi vardır. Bu yer, padişahın atlarının yetiştirildiğı otlak ve yaylâklardır. Bunun alt tarafında da atların barınması ve geceyi orada geçirmesi için ahırları da vardı. Aynı gün öğle üzeri buradan göçtük...» der.

---

## ERMENİPAZAR

### GAZZİ:

«... İnönünden göçtükten sonra akşam üzeri Ermenipazara vardık. Burası güzel, yapılı bir kasabadır. Burada güzel bir minaresi olan bir meşid var. Dışında onu görünce gayri ihtiyarî insanın maşallah diyeceğı gelir. Burada, gönül çeken yerlerinden birine indik. Havası güzel, kokuları lâtif insanı son derece mesteidyordu. Çok tatlı suları, mebzul yeşillikleri istek ve arzuların fevkinde idi. Geceyi orada yüksek bir yerde akar su kaynağı yakınında geçirdik...» der ve oradan Yenişehir'e geçer.

## YENİŞEHİR

GAZZİ:

«... Pazartesi sabahı dağ, dere, tepe demiyerek yolumuza sürekli bir yürüyüşle devam ederek ayın 25 inci salı günü fevkalâde manzaralı yerleri olan, zengin çarşıları, güzel camileri bulunan Yenişehire (ی شهر) vardık.

Şehrin dışında tatlı ve bol sulu bir nehir akmaktadır. Gelirken bunu yüzerek ve kolaylıkla geçtik. Bu nehir, tabiatın gerek kendisine ve gerek geçtiği araziye bağışladığı güzelliği birbirine mezcederek süzülüyordu. Şehrin güzel ve sağlam yapılı bir imareti de vardır. Dinlenmek üzere konduğumuz yerden ayın 26 ncı çarşamba sabahı göçtük...» der.

## İZNİK

GAZZİ:

«...Yenişehirden kalktıktan sonra öğleye doğru İznığe vardık. Bu şehir; büyük ve güzel, havası mutedil, bolluk, ucuzluktur. İçinde her çeşit yiyecek ve içeceğe rastlanır. Binaları kale gibi sağlam, evleri meskûn, avluları açık, ferah, yolları ve sokakları geniştir. Çarşıları zengin meyveleri rengindir. Evlerine, güzel bahçelerine ve hele cana yakın insanlarına doğrusu diyecek yoktur. Her hususta diğer Türk şehirlerine faiktir. Burası aynı zamanda sınaî bir şehir olup çinilerle meşhurdur. Burada yapılan ve kendi adını taşıyan çinileri, Çin çinilerine nazaran daha çok güzeldir.

Menazır-ül-Avâlîme göre: Yenişehir; Rum mıntakasında Aydın memleketlerindedir. Güzel çarşıları, hamamı, mescit, camii olan mamur bir şehirdir. Buradan bir çok edibler de yetişmiştir. Ezcümle Rum şairlerinden *سرخن سنج، برقیل و قال مرحوم مقالی* bu şehirdendir [1].

[1] M. Avâlîm, varak, 290 - 1

Burada beyazla sarı, kırmızı ile siyah arasında (kırasya) -kiraz, vişne - gördüm.

Şehrin dışında büyük bir göl vardır. Bunun içinde külliyetli miktarda balık avlanmaktadır. Yalnız şukadar var ki bu avlanan balıklar şehre ve civarına münhasır kalmış, harice satılmamaktadır.

Bu şehrin evlerinin dahilî aksamını gezdim ve gördüm. Hayran olmak kabil değil. Biz burada şehrin yarım mil dışında suyu bol, gölgelik hayreti uyandıracak tabiat varlıklarile örtülü bir yere indik. Burada öğleye kadar istirahat ettikten sonra göçtük...» der.

MEKKİ ise :

«... Cemaziyelâhirin 5 inci cumartesi günü İznik'e vardık. Burası öyle bir şehirdir ki içinde meşhur çiniler yapılmaktadır. Medreseleri pek mükemmeldir.

Yüklere gelince: Salı günü Garbileden hareketle ayın ikinci çarşamba günü Küçükpazara varmışlar, geceyi orada geçirdikten sonra sabahleyin erkenden yola çıkarak Ak-öyük'e varmışlar ve bugün Veziri âzam bulunan Rüstem Paşanın yaptırdığı hana inmişler. Ertesi günü sabahı buradan da göçerek cuma günü İznik'e varmışlar ve bizi beklemek üzere kalmağa mecbur olmuşlardır. Cumartesi gününü de orada geçirerek sabahleyin bizim gelmediğimizi görünce yollarına devam etmişler ve akşama doğru denize bitişik ve Hersek zadenin imaretinin bulunduğu bir köye konmuşlar ve geceyi orada geçirdikten sonra pazar günü sabahı Gebze (كيبوز) ye varmışlar ve Mustafa paşa imaretine inmişlerdir ki, biz onlara burada yetiştik...» demektedir.

---

Menazır-ül-Avâlime göre : (İznik, Rum memleketlerindedir. İznik gölünün cenub sahilinde orta halli, sursuz bir şehirdir. İstaubulun cenubu garbisinde -cenubu şarkisinde-, (كيبوز) Gebzenin de cenubu garbisine - cenubu şarkisine - düşer. Aralarında iki günlük mesafe vardır.

(Sipahizade) nin بلاد اسمی adındaki kitabında İznikten bahsederken Nikiye el'an İznik diye meşhur bir şehirdir, der. Yine bunda: Kostantinos bu şehirde hiristiyanklık akîdelerini tesbit ve beyan etmek üzere 318 papastan mürekkep bir ruhanî meclis toplamıştır. Ve merkez vazifesini İznik görmüştür.)

İznik'in alışverişi çok çarşıları, güzel camileri, hamamları vardır. Bazı

## İZMİT

GAZZI :

«...İznikten göçtükten epey sonra geceyi bir dere içinde geçirerek sabaha doğru kayalıklı boğazlardan, bazan iyi bazan fena yollardan, tehlikeli yerlerden geçtikten sonra çok sık bir ormana girdik. Buna آغاج نىنكىز denilmektedir. Bu, meyvasız ve çiçeksiz ağaçlardan meydana gelen orman denizi insanı hayrete düşürecek derecede güzel ve geniştir.

hayır sever kimseler, misafirlere ve yolculara yemek pişirilen bir mutfak ve bir ziyafet evi açmışlardır.

Burada beyaz kilden işlenen kap kacakları, kâseleri ve bilhassa fincanları son derece güzeldir. Çin ve Fagfurda işlenenlere benzer. Fakat Dimişki Şamda yine beyaz kilden yapılanlarla hiçbir müşabeheti yoktur. Burada yapılanların sırcası güzel ve yapılışı incedir.

993/1585 tarihinde İstanbuldan kara yoliyle Bursaya ve Manisaya seyahat ederken buraya uğrayıp bir hafta kadar kalmıştım. Cenubu garbinde bulunan Bursa ile arasındaki mesafe iki günlük yoldur.

تواريخ آل عثمان in ابن رمضان محمد التوقى in İznikte bir kiliseyi camie çevirmiş ve bir medrese yaptırmıştır. Osmanlı padişahlarından ilk olarak medrese yaptıran zat budur. Yolculara, kimse-sizlere içinde her gün yemek pişirilen bir mutfak ve yemekhane de yaptırmıştır [1].

İznik gölüne gelince : çevresi 50 mile yakın büyüklükte bir göldür. Suyu tatlı ve şirindir. Yukarıda bahsettiğim tarihte Bursaya giderken İznik'e uğramış ve bu gölü görmüştüm. Suyundan içtim çok tatlı idi. İznik, işte bu göl sahilinde emsalsiz bir şehirdir. Bu gölden çok ve çeşitli balık avlanmaktadır. Bilhassa Linya denilen ve yarım karış boyunda olan bu balık pek çoktur. Şehir halkı bundan fazlasile yediği gibi istanbula, Bursaya ve diğer Türk şehirlerine de göndermektedir [2].

[1] M.Avâlim, varak, 337

[2] » » 77-2



Ağaçlarının sıklığından göğsümüz tıkanıyor, nefes alamıyorduk [1] .

Durmadan, dinlenmeden güneşin kalplere sekte verecek sıcaklarından şiddetli sıcak rüzgârların savurduğu kum ve topraklardan, bu ağaç denizinin ağına ve gölgesine sığınarak gidiyor, gâh zorlu ve gâh kolay yollarından geçiyorduk. Nihayet şevvalin 28 inci cuma günü kuşluk vakti، از نكود، از نكيد، İzmit denilen şehre vardık. Şehrin yarım mil berisindeki güzel, yeşillik, hoş manzaralı yere, yorgunluğumuzu gidermek üzere indik. İçinde kocaman ceviz ağaçları, akar suları vardır. Sıcaklar olanca şiddetle hüküm sürüyor, yolcuları ağaçların gölgelerine sindiriyordu. Sularımız sıcaktan hamam sularına benzemişti. Havanın bu müsaadesizliğine rağmen istemiyerek bu konduğumuz yerden göçtük...» demektedir.

Menazır - ül - Avâlîme göre: İzmit (İzmigit- از مگيد)، Rum denizinin (Marmara denizi) sahil şehirlerindedir. Ve ككوزم nin zeyli diye maruf Rum denizinin körfezi nihayetine yakındır. Ben 993/1585 tarihinde Bursaya giderken bu şehire de uğradım. İstanbulun cenubu şarkisine düşen bu şehrin suru yoktur. Küçük ve şirin olan bu şehirle İstanbulun arasındaki mesafe bir günlük yoldur. [2]

[1] Müellifin, ormanı pek güzel tasvir eden beyitleri şunlardır :

[ مهدنا البحر من ماء \* ولم نعهده من شجر : و ليس العقل يقبل ذا \* ك و يكنى شاهد البصر :  
شهدنا فيه امواجاً \* من البلوط والسمر : ومن اثل ومن ضال \* ومن ارز بلا ثمر :  
واجودها اذا اعتبرت \* بلا نفع ولا ضرر : به سفن ركبتها \* لنقضى تهمة الفر :  
من الخيل السوايح فيه \* بلا صال والبكر : تسير بها مجاديف \* التوايم سرعة البصر :  
سنا بكها لها شرر \* كقدح الزند بالحجر : اذا اوجت بمثيرها \* اطخت عن سنا القمر : ]  
غزى؛ ورق؛ 1 - 55

[2] M. Avâlîm, V. 337-1

## GEBZE

### GAZZİ:

« ... İzmitten göçtükten sonra rüzgârlar esmeğe, biz de rahat nefes almağa başlamıştık. Çok geçmemişti ki, gökler güürldemeye, şimşekler çakmağa ve sağnak halinde yağmur yağmağa başladı. Vadiler bir nehir haline dönmüştü. Bir müddet sonra havalar açıldı. Yerler suları çekmeğe ve her şey eski halini almağa başladı. Gün batmak üzere iken akar suları, pınarları ve bol çimenleri olan, içinde yıkılmış eski binaların enkazı bulunan - ki bu enkaz evvelce büyük bir şehrin mevcut olduğuna büyük bir delildir - geniş arazideki büyük hana indik. Yüklerimizi ve eşyalarımızı kontrol ettikten sonra geceyi orada geçirdik. Şevvalin 29 uncu cumartesi günü sabahleyin erkenden yola çıktık. Nihayet zevalle beraber Gebze کبکوزم - haşiye olarak da کبکوزم - ye vardık.

Gebze mamur, bolluk içinde güzel bir şehirdir. Burada nüfus kesafeti fazladır. İçinde geniş çarşıları, cuma namazını kılmağa mahsus bir camii vardır. Merhum Mustafa Paşa tarafından yaptırılan bu cami son derece mükemmeldir. Buraya yakın insana ferahlık verecek zümrüdü andırır, suları bol, çayırılık manzaralar pek hoştur. Günün artanını ve pazar gecesini burada geçirerek fecirle beraber göçtük ... » der.

### MEKKİ ise :

«... Cemaziyelâhirin 1 inci pazarertesini günü Gebzeye vardık. Yüklere burada Mustafa Paşa imaretinde yetiştik.

Bize gelince ; defter ve müsveddeler kaybolduğu için geçtiğimiz ve

---

Menazır-ül Avâlim'e göre: Kekvize - Gebze -, İstanbulun cenubu şarkisinde Rum denizinde iki fersah mesafeye yakın uzaklıkta bir şehirdir.

993/1585 yılında Bursaya giderken bu şehre de uğradım. Ovada bulunan bu şehir sursuzdur. Burada Mustafa Paşanın yaptırdığı bir cami ile yolculara, fakirlere yemek pişirilen bir mutfak ve yemekhanesi vardır. Bunlardan başka yine Mustafa Paşanın yaptırdığı bir medrese vardır. [1]

[1] M. Avâlim V. 337 - 1

uğradığımız yerleri yazmak imkânını bulamadık. Salı gecesini (كیوز) de Gebzede geçirdik. Burada (Mustafa Paşa) nın yaptırdığı çok güzel bir cami gördüm. Bu Mustafa Paşa, Mısır valisi olmuş ve o zaman Mısırdan bir takım mermer sütunları buraya naklettirmişti. Cami mermer direklidir. İmarette yemek verilmektedir. Bu şehrin büyük bir de medresesi vardır. Burası İstanbula bir konak mesafededir. Buradan ayın 9 uncu [1] salı günü göçtük . . . » demektedir.

## ÜSKÜDAR

### GAZZİ:

« . . . Şevvalin 30 uncu pazartesi günü Gebzeden geçerek bazan sağımıza, bazan solumuza düşen bağ ve bahçeler arasında neş'eli geçen bir yolculuktan sonra ikinci ezanı okunurken Üsküdar'a vardık.

Üsküdar, havası sağlam, iyi ağaçları ve asmaları bol, ziyası parlak şen ve güzel bir şehirdir. Etrafı her türlü yemişleri bulunan bahçelerle çevrilmiş, kilimi andırır zümrüt gibi yeşilliklerle örülmüştür. Şehrin önünden Büyük Konstantin denizi (Boğaz) süzülmemektedir. Güzel mescidleri, geniş imaretleri, mükemmel çarşıları ve hanları vardır. Buradan İstanbula sandal ve kayıklarla geçilmektedir. Yol arkadaşlarımızdan (حرادی) ve arkadaşları yanındaki hazinelerle burada durmadan doğru İstanbula geçti. Ben geceyi burada geçirmeğe karar verdiğimden sahil boyunda bulunan Sultan Mehmedin imaretine indik. İmarete bakan zat, bizi çok iyi karşılayarak manzarası güzel, geniş ve müntahap bir yeri bize tahsis etti ve âzamî derecede hüsnü kabul gösterdi.

Ertesi sabah imam allâme Şeyhülmüslimîn Esseyyid Abdürrahimden bir mektup aldık. Rahatsız olduğu için bizi karşılayamadığından beyanı teesür ve itizar ediyordu. Bizi, bizim için hazırlanmış olduğu yere davet ediyordu. Ayas Paşa ile görüşüp müsaadelerini aldıktan sonra zilkadenin

[1] Kutbü Mekki 8 yerine 9 atmak suretile bu ayın da tarihini bir gün ileriye vermiştir, Bir yanlışlığa meydan vermemek için müellifin tarihini aynen bırakıyorum.

1 inci pazartesi ikindi vakti buradan kayıklarla Seyyidin bize tahsis ettirdiği yere konmak üzere tatlı bir yolculuğa koyulduk...» der.

MEKKİ ise :

« . . . Cemaziyelâhirin 9 uncu salı günü Gebzeden geçerek ikindiden sonra Üsküdüre vardık ve Rüstem paşanın kardeşi Sinan paşanın İmaretine indik. Bu Sinan Paşa, kaptan idi ve burada medfundur. Çarşamba gecesini burada geçirerek ertesi günü sahabeyin bir sandalla İstanbula indim . . . » demektedir.

---

Menazır-ül-Avâlîme göre : « . . . İstanbul civarındaki şehirlerden birisi de Üsküdüredir. Bu şehri, İstanbuldan ayıran boğazdır. Aralarında altı mil mesafe var. Anadolu yakasında mamur bir şehir olan Üsküdar, sursuz ve pek şirindir. Güzel binaları, muhteşem imaretleri vardır.

Sultan Süleymanın kızı Mihrimah Sultan sahilde güzel bir kubbesi, iki minaresi olan bir cami, bunun yanında ilim tahsili için bir «Medresei âliye» yaptırmıştır. Bu medresenin civarında içinde yemek pişirilen bir mutfak, camiinin garbinde birçok odaları olan misafirlere mahsus bir ziyafethane ve camiinin şimalinde yolculara ve fukaraya bir tekke bina etmiştir.

Yine bu şehirde sahil boyunda ve Mihrimah Sultanın camiinin garbinde Mehmed Paşa adında hayır sever bir zat bir cami, bir medrese, bir yemekhane yaptırmıştır. Şehrin cenup kısmında Sultan Murad III ün valideleri 985/1577 de iki güzel minaresi ve bir kubbesi olan bir cami ve bu camiin şarkında ilim ve fen tahsili için âli bir medrese, bunun da garbinde bir yemekhane ve büyük bir tekke yaptırmıştır. Bu binalar yapılmadan önce buraları boşken binalar tamamlandıktan sonra oranın nüfusu yarı yarıya artmıştır. Hülâsa :

Üsküdarın güzel çarşıları, mükemmel hamamları, yukarıda saydığımız üç camiinden başka birçok mescid camileri vardır ve İstanbul halkının güzel bir mesire yeridir [1].

---

[1] M. Avâlîm. V. 360

## İSTANBUL

### GAZZİ:

«... Sandalla yaptığımız şairane bir seyahatten sonra nihayet İstanbul'a (نسططنبنة عظمى) vardık. Bizi iskelede Mirahur Sinan Çelebi karşıladı. Gereği gibi iltifat ve teveccühle bulunan bu zati bize, vezir Ayas Paşa tayin etmiş, göndermişti. Büyük bir neş'e ve sevinç içinde şehre guruba yakın girdik.

Burası; Türk şehirlerinin merkezi, hükümdarlarının payitahtıdır. Aynı zamanda feleğin devran merkezi olan bu koca şehir, ilim ve irfanın kaynağı, ulemanın ve devlet erkânının makarri, baht ve taliin menbaı, dilek ve arzuların husul ve nihayet bulunduğu, saadet güneşinin doğup intişar ettiği yerdir.

İstanbul, elde edilen fesat ve küfür kaynağı olan şehirlerin en büyüğü ve güzelidir ve aynı zamanda şiddetle karşı duran ve müstahkem olanıdır. Bunu fetheden, merhum aziz ruhlu büyük şehid Sultan Mehmed han ibni Murad handır ki Sultan Beyazıdın babasıdır. Açıldığı tarih 85 (7) hicri senesidir [1].

Asırlarca hüküm süren bu mintaka koca Fatihin şevket ve azameti önünde serfuru etmiş, tekbir ve tehlil ile süngülerini parlatarak şehre giren islâm Türk kuvvetleri karşısında eğilmiştir. İlk günlerden itibaren kiliseler camiye çevrilmiş, çanlar susturularak yerlerine birer islâm âbidesi olan minareler kaim olmuştur. Bununla da iktifa edilmiyerek, yerle gök arasında ezan sesleri yükselirken diğer taraftan da medreseler, imaretler ve mescidler bina edilmiştir.

---

Menazır - ül - Avâlime göre : İstanbul, birçok milletleri barındıran bu şehir şimal ciheti fetihten önce Bizanslıların merkezi iken sonra da Osmanlıların saltanat makarri oldu. İstanbulun eski ismi Bozantiyadır. Bu şehrin evvelâ fetihten sonraki evsafından bahsetmeden evvel biraz da eski tarihine göz atalım [2]

[1] M. Gazzi, yalnız sekiz yüz elli demiş ve (7) senesini hatırlayamadığı için yerini açık bırakmış ve bilâhare doldurmağı unutmuştur.

[2] M. Avâlim, v. 244-2

Hulâsa ; elde edilen diğer şehirlerde olduğu gibi incil yerine (Kur'anı-kerim ), papaslar, keşişler yerine islâm uleması gelmiş dini mübinin güneşi doğarak şer'i Ahmedî kaim olmuştur.

Burası, doğrusunu söylemek lâzım gelirse asrımızın cidden medarı iftihar olan Arap, Acem ve bilhassa Türk üstadlarile kaynaşmakta ; her zaman göğsümüzü kabartacak asker, ordu ve kumandanlarla meskûn bulunmaktadır.

Şimdi biraz da burada gördüğüm eşsiz cami ve mescidlerden, hesap ve kitaba sığmaz teberrüleriyle meşhur imaretlerden, görüştüğüm âlimlerden âyan ve ahalisinden bahsedelim :

Gördüğüm âbidelerin en büyüğü ve hepsinin üstünü yekdiğerine yakın, birbirine bağlı, güzel va suyu bol olanıdır ki, Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmıştır. Başta ( Medarisi semaniye ) dir. Gerek bu medreseler ve gerek müderrisleri Türk memleketlerinin en büyük medrese ve müderrisleridir. Dokuzuncusu ki, içinde ulemaya, fakirlere ve yolculara sabah akşam yemek pişen imarettir. Onuncu ise, içinde cuma namazı kılınan ve tahminlerin fevkinde ihsan ve teberrüleri ile temayüz eden camidir. 11 incisi de birçok odaları, hasta koğuşlarını ihtiva eden ve imaretinin bitişiğinde olan Maristandır. İçindeki kemerleri ; güzel kokulu sürmeleri tıbbın kaide ve formüllerine uygun olarak yapılan güzel ve macun şeklindeki ilâçları nadirattandır. Hele kokulu birçok itriyatı ; sulu ilâçları takdire değer mükemmeliyettedir. Bütün bunlar ; meşhur mütehasıs ve hazik tabiblerin müşahede ve nezareti altında imal edilmektedir. Tedavilere gelince : yine bu doktorların nezaretinde, elinden iş gelen becerikli kimselerle yapılmaktadır. Burada, insanların mühtaç olabileceği herşey bulunduğu gibi muhtelif kuş ve koyun etleri de pek mebzuldür. Mükemmel yatak ve yorganları da cidden temizdir.

Yukarıda söylediğim gibi burada da yapılan sarfiyat, pişirilip tevzi edilen yemekler hesaba kitaba sığmayacak derecede çoktur.

---

Bozantin, Engürüs memleketlerinde 40 sene hükümdarlık yaptıktan sonra İstanbulu imar etmek hevesine düştü. Onun zamanında sık, sık olan zelzelelerin verdiği korku ile yıldırımların dehşetile yeraltı binaları yapıldı. Burada da bir müddet oturan Bozantin, şehri baştan başa mamur etti. Nihayet kalabalıktan şehirde veba hastalığı çıkarak halkı kırıp geçirdi. Bu meyanda Bozantin de ölmüş şehir âdeta boşalmıştı.

Bu binaların mimarî san'at ve tezyinatı calibi dikkattir. İçindeki altın yıldızlar ve sair tezyinatı gönlü çeken, akıllara hayret veren, kalem erbabını vasfına acz getirtecek birer şaheserdir.

Önceleri fetihten evvel, şehrin büyük kilisesi olup da el'an cami olan Ayasofyaya gelince : bu seyredenlerini hayretten hayrete düşürecek büyüklüğe, güzelliğe ve ince tezyinata maliktir ki, şehrin göze çarpan hemen en muazzam ve tarihî âbidesidir. Binası tarzı muhtelif, akıllara hayret verir. Hele hendesî şekildeki kubbesi, murabba, müsemmen, daireli ve kavisli şekilleri ihtiva eden kısımları görülecek şeylerdir. İç içe girmiş binaları, birbirine sokulmuş kavisleri, güneş, ay ve yıldız tasvirleri fevkalâdedir. Teessüf olunacak bir nokta varsa bunların bir kısmı bozulmuş, bir kısmı da yıkılmağa yüz tutmuş olmasıdır.

Burada aynı adı taşıyan Küçük Ayasofya denilen bir cami daha vardır. Bunda da birçok tezyinat ve saire varsa da aynı adı taşıyan büyük Ayasofya ile mukayese etmek şöyle dursun ikisini aynı zamanda ağza almak bile doğru değildir.

Şehrin dahilinde birçok yıkılmış binalar bulunduğu gibi güzel çarşıları yüksek köşk ve sarayları, sade yapılı evleri de pek çoktur.

İstanbulun mesire ve sayfiyelerine gelince : bunlar da ayrı ayrı hususiyetlere malik, insana her an başka şekilde bir ilham kaynağı olabilecek evsafaadılar. Bütün bunlara bir de tarihî âbideleri- ki bunlar görülmemiş

---

Bu vakayı milâdî İsâdan öncedir . Burada yaşayan halk putperestti. Vaktaki Hazreti İsa dünyayı teşrif ettiler ve hristiyanlık esasatını kurdular, bir müddet sonra Kostantin adında bir padişah zuhur ederek hristiyanlığı kabul ile onu yaymağa muvaffak oldu. O da şehri yeni baştan tamir etmekle namına izafetle Kostantiniye denildi. Padişah kızı ve mirasyedi olan karısı Sofya ölünce vasiyeti mucibince Ayasofyayı bina ettirdi. Bazı rivayetlere göre içindeki somaki kırmızı renkteki sütunlar Aydıncıkta temaşalık diye anılan binayı Süleymaniden getirtilmiştir.

Takvimülbüldan da Aziziden naklen Mühellebi'nin verdiği malûmata göre şehrin surunun irtifai 21 arşındır. Takvimülbüldan sahibi der ki Kostantaniyeye gidenlerden duyduğuma göre şehrin suru büyüktür. Klisesi mustatildir. Padişahın konağı bu kiliseye yakın değildir. Sur dahilinde şehirde ekilmiş bahçeler vardır. Birçok kısımları haraptır. Şehrin köy ve kasabaları daha ziyade şimali şarkî cihetindedir. Kostantiniye kilisesi

çesim binalar, başlıklı başlıksız bir sürü sütunlar ve heykellerdir - ilâve edersek bu memleketin azamet ve haşmeti hakkında ufak bir fikir verilmiş olur.

Bize gelince : Esseyid Abdürrahimin tavsiyesi veçhile merhum Sultan Mehmedin imaretine indik. İmarete bakan zat yanımıza gelerek hal ve hatırımızı sorduktan sonra ihtiyaçlarımızın da en iyi bir şekilde temin edileceğini vadetti. Doğrusu; herşeyleri gibi yatak ve yorganları da temizdir. Burada bir eksliğimiz varsa o da vatan ve aileden uzak bulunuşumuzdur. Bütün geceyi onları ve Seyit Abdurrahimin bize karşı gösterdiği alâkayı düşünmekle geçirdim. Sabah olunca ilk işim müşarünileyh efendimize arzı tâzimat ve teşekkür etmek oldu. Zavallı iki yakasını saran hastalığın pençesi arasında kıvranıyordu. Geldiğimizi görünce çabalıyarak ayağa kalktı ve benimle musafaha etti. Onunla epey görüşüp muhabbet ettikten sonra biricik dostumuz âlim ve fâzıl bir zat olan, kimsesizlerin hamisi, işi, gücü olanların kolu ve kanadı molla Hacı چلي عبدالرحيم بن علي بن المؤيد in ziyaretine gittim. İbadetle meşgul fâzıl, âlim ve pîrifani olan bu zat, hacdan dönerken Şamda babamla tanışmış ve ahiret kardeşi olmuşlardır. Burada da bir az oturduktan sonra imarete döndüm. Ben buradan çıkarken geldiğimizi haber vermek üzere Vezire bir adam yolladım. Gelişimizle pek çok sevinen vezir; kendisile görüşebileceğimiz zamanları bir adamla bize bildirdi. Bu zamanlar da perşembe akşamile cumu sabahı idi ki,

---

yakınında çevresi 3 kulaca varan yüksek bir sütun vardır. Bunun tepesinde bakırdan ata binmiş bir süvari heykeli mevcut olduğu ve bu süvarinin bir elinde top bulunduğu söylenmekte ve diğer elinin de parmakları açık işaret vaziyette olduğu rivayet olunmaktadır. Denildiğine göre bu şehrin banisi Kostantindir.

Takvimül Büldan cetvelinde Kostantiniye kilisesi civarında üç kulaçtan fazla bir sütun vardır dediği Ayasofya yakınında Atmeydanındaki dört köşeli büyük bir kaideye oturtulmuş 4 bakır direk üzerinde dört köşeli yontulmuş mermerden olan sütundur [1]. Dört köşeli olan bu sütun aşağıdan yukarıya yükseldikçe incelmektedir. Fakat, bunun üstünde zamanımızda ne at ve ne de süvari yoktur. Yahut Takvim - ül - Büldanda zikredilen sütun Ali Paşa camiile Valide Sultan hamamı arasındaki dikili taştır ki müdev-

---

[1] M. Avâlim. V. 250 - 2



buna da sebep bütün âyanın, padişahın sünnet olan çocuklarının düğünle meşgul bulunmalarıdır.

Bu vezir ; veziri âzam Ayas Paşadır. Çok temiz huylu mütevazı, itikat sahibi, tatlı sözlü ve halûk bir adamdır. Babamla, Şam beylerbeyi iken görüşmüş ve dost olmuşlardı.

Cuma sabahı, Galatadaki bahçeli yalılarında kendilerini ziyarete gittim. Gelişimizle pek ziyade sevinen vezir, beni dış kapılarında karşıladı. Samimî şekilde bir hayli görüştükten sonra «merhum pederiniz öldüklerine müteessir olmasınlar. O, cismen ölüdür. Nam ve şöhreti ilelebet yaşıyacak onu daima hayırla yadettirecek ni'melhalef bırakmışlardır, müsterih olsunlar» sözleriyle büyük iltifatlarda bulunduktan sonra görülecek bir işimin olup olmadığını varsa onu en iyi bir şekilde yaptıracağını kuvvetle vadederek indiğimiz yeri sordu. Kendilerine «şimdilik Sultan Mehmedin imaretinde bulunuyoruz bizi Esseyit -Abdürrahman- kendi evine davet ediyor ; bir daire de hazırlamış ; deyince (ne çare ki Esseyit bize tekaddüm etti) cevabile mukabelede bulunarak ( yoksa biz ondan daha haklı idik ) sözlerini ilâve etti.

Mumaileyh vezir bana gösterdiği teveccüh, samimiyet ve tevazuun bu derecesini hiç kimseye göstermemişti. Kendilerine ; şehirdeki evlerinde ikinci bir ziyaretimde ابوالجواب ın elyazısıyla yazılmış pek nefis مصحف شريف ile bir برده قصيده sini hediye ettim. Çok memnun oldular. Az zamanda biten برده قصيده şerhim الزبدة yi sordular. Kendilerine icabeden malûmatı verdikten sonra, beyaz edilmiş bir nüshasını da takdim ettim. Çok memnun oldular.

verdir ve kızıl taştandır. Muhtelif yerlerinden demir kuşaklarla (çenberler) muhkem surette bağlı olan bu sütun çok süslüdür. Bu da Ayasofya semtinde ve at meydanındadır ki, bunun da zamanımızda ne atı ve ne de ata bineni yoktur. Eğer bu iki sütunlardan birisinde bu zikredilen at ve süvarinin bulunduğu rivayeti doğru ise ya fetihten önce düşmüştür ve yahut ta fetih zamanında kaybolmuştur [1].

Nüzhetil Kulûb da : Bozantiye firenk memleketlerinin merkezidir, bunun adı bugün Kostantiniyedir, buna İstanbul da denilmektedir. Burcu seretandır, yazılıdır.

Mesalik - ül - Memalik te yazıldığına göre ; şarkı, garbı ve cenubu

[1] M. Avâlim. V. 351 - 1

Daha sonra kadiasker Kadiri Çelebi ile görüşerek beni ona takdim etti, ve (ona yapılacak her hareket bana yapılmış gibidir, onun her işi benim kendi işimdir, Şamda kendisinden ve merhum babasından başka bir dostum yoktur.) demek suretile de tavsiyede bulundu. Kadiaskerle aramızda çarçabuk samimiyet teessüs ederek onun bir çok ikram ve teveccühlerine mazhar oldum. Daha sonra üçüncü vezir Kasım Paşa ile de görüşerek ahabab olduk.

Bu günlerde bütün devlet erkânının yegâne meşgalesi Padişahın çocuklarının sünnet düğünü ile meşgul olmaktır. Ne bir divan toplanıyor, ve ne de bir işe bakılıyordu. Bu vaziyet Zilka'denin sonuna kadar devam ett. Düğün bittikten sonra vezir hazretleri benden arzu ve isteklerimi bir kâğıda yazıp kendilerine vermeliğimi rica etmeleri üzerine dediklerini yaptım. Cidden benimle canla başla meşgul oluyordu. Yazdığım kâğıdı kendi elile Kadiaskere vererek, işlerimin çok çabuk ve en iyi bir şekilde neticelendirmesini ve teminini tekrar tekrar rica etti. Fakat, birdenbire Sultanın Bursaya gitmesi tuttu - tabii vezir de beraberinde - işimin gecikmesine sebep oldu. Sultanın Bursadan dönüşü Muharrem sonunu buldu ve işimiz de o zamana kaldı.

Padişah ; vezir ve erkânı devlet Bursaya gittikten sonra imarette yalnız kalmıştım. Az zamaz sonra Peygamber efendimizin amcalarının soyundan olan ve kendisile akrabamız bulunan امام بدرالدين ابوالفتح عبدالرحيم bizi evine yakın bir eve taşıttırarak yalnızlıktan kurtardı. Burada takriben bir buçuk aya yakın bir zaman oturduktan sonra bizi, kendi evine, oturduğu odanın yanındaki daireye aldı. Burada, yüksek himaye-

---

denizle kuşatılmış olan bu yarımada'nın şimal tarafı karaya açıktır. Şarktan garbe altı fersahtir. Şehrin iki suru vardır, iç surunun yüksekliği 70 arşı ise 12 arşıdır. 1225 burcu vardır, her bir burcda bir papas bekçilik etmekte idi. Dış surunun yüksekliği ise 42 genişliği 8 arşıdır. İç surla dış sur arasında 60 arşınlik bir mesafe vardır.

Kostantiniyede Havariyundan Fetres ve Buls namına yapılan bir kilise vardır ki tulü 300 genişliği 200 arşıdır. Duvarının yüksekliği de 100 arşıdan ziyadedir. Bu kilisenin tavanının ve duvarının haricini bakır levhalarla kaplamışlardır. Bu şehirde bir kilise daha vardır ki ona بيت المقدس denilmektedir. Bu kilisede hristiyanların kurban kestikleri yer vardır.

Kostantiniyenin binaları o kadar çoktur ki, dört binden ziyade hamamı, ve buna göre de kiliseleri ve sairesi vardı.

lerinde oturduğumuz vatana dönünciye kadar devam etti. Vaktimizi üstadımızla ilmî münakaşa ve mütalea ile geçiriyor, arasına da kendisile öteden beri muhaberede bulunduğum İstanbul kadısı *سعدى بن عيسى* ile görüşüyorduk.

Sultan Bursaya gittikten sonra yukarda dediğim gibi işlerimiz gelmesine kaldı. Çok geçmeden şehirde çıkan Veba halkı kırıp geçirmeğe başlayınca Seyitle beraber buradan göçmiye; kederden uzak, suyu havası temiz; bağları, bahçeleri ve her türlü meyvası bol olan (İznikmut) İzmite gitmeğe karar verdik.

937/1530 senesi muharreminin 12 nci pazartesi günü kuşluk vakti sakin bir havada gemiye binerek İstanbuldan ayrıldık. Kızıldada önünde geceyi geçirdikten sonra fecirle beraber göçtük. Hava sakin, sular durgun gemimiz yollu idi. Birdenbire rüzgârlar esmeğe, deniz kudurmağa başlayınca neş'e ile geçmekte olan yolculuğumuzun tadı kaçtı. Çarşamba gecesini deniz ortasında büyük bir korku ile geçirdikten sonra sabaha karşı sükûnet bulmuş havada; şiddetini kaybetmiş deniz yolculuğumuza devam ederek muharremin 15 inci perşembe gecesini vardık. Dostumuz Hacı *مصطفى الدين* nın evine indik. Bize tahsis ettikleri dairede cuma namazına kadar istirahat ettikten sonra namaza ve şehri dolaşmağa çıktık.

Şehrin mürtefi ve mutena bir yerinde bulunan mescid camiinde cuma namazını kıldıktan sonra gezerek dört bir tarafı ağaçlarla sarılmış misafiri bulunduğumuz eve döndük. Burada da dostumuz Seyitle mütalea ve ilmî musahabelerle vakit geçiriyorduk. Her şeyi bol ve çok güzel olan bu şehirde tek bir eksiğimiz vatandan uzak düşmemizdir. Burada, padişahın İstanbula dönüşleri tarihi olan muharremin sonuna kadar kaldık. Sultan dönerken bu şehre de uğradı. Kendileri için şehrin dışında çadırlar kuruldu. Âdet olduğu üzere burada üç gün, üç gece kalındıktan sonra askerleri kendisini karadan takib etmek üzere, deniz yolile İstanbula döndü.

---

Asar-ül Bilâd sahibi der ki hâlâ yani 674/1275 tarihinde bina olduğu şekli muhafaza edememiştir. Bununla beraber pek büyük bir şehir olup içinde padişahın sarayı vardır [1].

Tahkikim üzere Osmanlı padişahlarının 7 ncisi Ebulfeth vel Megazi Sultan Mehmed han sani İbnüssultan Murat Han sani ... İbni Osman Gazi 857/1453 tarihinde bu güzel ve muazzam şehri fethetmiştir.

[1] M. Avâlim. V. 351-2

İstanbul'a dönmeği biz de deniz yolu ile kararlaştırdığımız için bizi buraya getiren gemi sahiplerine haber yolladık. Gemilerinin tamirde olduğunu ve bir kaç güne kadar sefere hazır olacağını haber vermeleri üzerine ister istemez biraz daha beklemek mecburiyeti karşısında kaldık. Bu vaziyet bugün yarın derken bir hayli uzamağa başladı. Naçar burada 40 gün kadar daha kaldık. Ben bu gemiden ümidimi kestiğim için beygirlerimi İstanbul'dan getirtmeğe karar verdim. Nihayet beygirlerimiz geldi. Sefere hazır vaziyette bulunduğu bize bildirildi. Denizden sarfı nazar ettiğimiz yalnız bir kısım eşyalarımı onlara emanet ettikten sonra bütün dostlarıma ve bilhassa dostumuz Seyyide veda ettikten sonra beygirlere binerek kölelerimle birlikte oradan ayrıldık. Havanın bozmasından korktuğumuz için durup dinlenmeden dere, tepe demeyip yol alıyorduk. Nihayet akşama doğru hava karardıktan sonra denize yakın *بد* iskelesine vardık. Burada İbni Hersek'in yaptırdığı bir imaret var, bir de pınar başında büyük bir kervansaray mevcuttur. Geceyi geçirmek üzere burada konduk. Ertesi sabah erkenden yola çıkarak kuşluk vakti ( *كیکزیم* ) Gebzeye vardık. Burada dinlenmeden yolumuza devam ederek Kartal denilen yere vardık.

Kartal ; çok güzel, şen bir kasabadır. Denize bitişik olan bu kasabanın halkı ekseriyet itibarile hıristiyandır. Burada pek çok balık gördük.

Bu kasabanın yolculara mahsus bir hanı ve buraya yakın pek tatlı suyu olan bir de pınarı vardır. Güzel bağları ve bahçeleri pek çoktur. Geceyi burada geçirdikten sonra sabahleyin erkenden yola çıkarak öğleye doğru Üsküdar'a vardık. Buradan bir sandalla İstanbul'a geçtik. Bugün rebiülevvelin 12 nci perşembe günü idi. Burada bir 16 gün daha kaldık. Henüz memlekete döneceğimiz gün belli olmamıştı.

Burada yalnızlık beni çok sıkıkmakla beraber Seyitle daima ve pek sık mektuplaştığımız için kısmen olsun müteslli oluyordum.

---

تواريخ آل عثمان nin محمد بن رمضان التوقیمی mumaileyh Sultanın himmetile yelken açan 400 gemi ile denizden; Galata cihetinden karadan sürüklenerek Halice indirilen 70 gemi ile de Haliçten kuşatılan şehir, bir 50 gün muharebeden sonra 857-1453 yılının C. âhirinin 20 nci çarşamba günü sukut etmiştir. O tarihten bu tarihe kadar, ki 1006-1597 senesidir, 149 sene geçmiştir. Bu şehir günden güne yapılan binalarla güzelleşmektedir.

Gerek İstanbul'da ve gerek İzmitte gördüğüm dostlarıma, ulemaya gelince :

Bunların başında ve hepsinin üstadı olan âlim, fâzıl mevlâna Esseyit Abdürrahimdir, ki Hacı Çelebi namile maruftur. Evvelce de onun biraz olsun tercemei halinden ve aramızdaki kardeşlik rabitalarından bahsetmiş idim. Doğrusu bundan tam bir hüsnü kabul gördüğüm gibi az çok önden ilmî istifadelerim de olmamış değildir. Yanlarında yüksek bir mevkiim vardır. Burada kaldığımız müddetçe kendileri benden, ben de kendilerinden mütemadiyen istifade ediyorduk. Bu zat müellefatımdan (الزبدة في شرح البردة) (تفسير آيت الكرسي) ve bir kısmı pederimin tercemei halinden bahseden قصيدة قصيدة القافية المعجزة ve daha başkalarını aldı.

موالا على جلي ; çok muhterem, âlim, fâzıl olan bu zat Seyyidin oğludur. İslâmiyetin medarı iftiharî şeyhlerinden birisi olup aynı zamanda müderristir. Bizi, birbirimize babası tanıtmıştır.

ابوالهدى عبدالهادى ; Molla Ali Çelebinin genç kardeşidir. Âlim, fâzıl edib ve hüsnü ahlâk sahibidir. Her hususta kendi emsalinden üstündür. Kendisini genç yaşında ibadete terketmiş salih bir şeyhtir. Babasile İzmitte gittiğimizde, zavallı yakalandığı vebadan kurtulamiyarak 937/1530 yılı saferinde Allahına kavuştu.

---

Fatih Sultan Mehmed şehri aldıktan sonra, dört bir tarafı dolaşırken Ayasofyaya uğramış, güzelliğine ve mükemmeliyetine hayran olmuş, içindeki resim ve tablolardan tathir ederek minare, minber, mihrap ve müezzinlere mahfel yapmak suretiyle onu camie çevirmiştir [1].

Sonra bu camiin kible duvarının garbinde Fatihin yaptırdığı bir şerefeli minare hizasında, şarkında Selim II. de bir şerefeli bir minare, ondan sonra da Selim II. nin oğlu Murad III. de camiün şimal cihhetindeki duvarının iki tarafına birbirine benzer birer şerefeli iki minare; ve şimal duvarının dahilen iki kapısı arasında küçük bir kubbe büyüklüğünde tıraş edilmiş yekpare mermerden birbirine mukabil ve benzer iki su haznesi yaptırarak alt tarafına da gelen ve gidenin su içebilmesi için musluklar koydurmuştur. Mumaileyh Murad III. cami dahilinde üzerinde Kur'anı kerim okumak üzere mermerden kürsüler de koydurmuştur.

[1] M. Avâlim. V. 353-2

محي الدين عبدالقادر ; üçüncü kardeşleri ve en küçükleridir. Çok terbiyeli, asil-yaradılışlı, zeki ve çok çalışkandır.

قاضي عبدالحى بن اخى حاجى چلبى ; âlim, fâzıl, islâm camiasının üstadlarından Amasya ve havalisinin kadısıdır. Hacce gitmek üzere Şama geldiğinde bamamla konuşurken kendilerile tanışmıştık.

امام عبدالرحمن ; âlim, fâzıl, edib, hüsnü ahlâk sahibi bir genç olup Kadîaskerin oğlu ve Hacı Çelebinin kardeşidir. Bu da genç yaşında aynı senenin safer ayında vebadan ölmüştür.

محي الدين بن الفنارى ; Rumeli kadîaskerlerinin kadısı, islâm camiasının medarı iftiharî, allâme ve büyük bir hatiptir.

قادرى چلبى ; zamanının biricik âlimlerindedir. Yoksulların hamisi, Anadolu kadîaskerlerinin kadısı olan bu zat çok fâzıl ve muhteremdir. Benim işimle son derece ve itina ile meşgul olmuştur. Ve uhdemdeki bütün vazifeleri yeni emirlerle sağlama bağliyan bu zattir.

سعدى بن عيسى بن امير خان ; Kadılar kadısı, muvahhidlerin evliyası, her işde hakkı gözeten; Türk âlimlerinin biricik üstadıdır. İlmî derinliklerine varan bu zat İstanbul kadısıdır.

خوجا حاجى چابى بن مولانا محي الدين محمد ; âlim, fâzıl ve kadîşinas olan bu zat Semaniye medresesinin birinde müderristir. Hacı Çelebinin bacanağıdır. Bu bacanaklığı da şu şekildedir: Hacı Çelebinin büyük oğlunun annesi bu zatin büyük karısının kardeşidir.

شيخ امام عبدالله محمد شمس الدين چلبى ; büyük allâme; hüsnü ahlâk sahibidir.

Sultan Selim hanın türbesi Ayasofya camiinin garp cihetindeki duvarının kapısının yanında ve içerdedir. Bu türbenin yapıldığı tarih 984/1576 dir. Murat III. de türbesi babasının türbesi yanındadır.

Fatih Mehmed Ayasofyanın şimal tarafında ilim tahsili için bir (Medrese-i âliye) yaptırarak şehirdeki kiliselerin hemen ekserisini camiye çevirmiştir. 858/1434 de şehir dahilinde (Sarayı atiki) bina etti, ki bunun sahasının alt kısımları Sultan Süleyman Gazinin cami ve medreseleri için alındığından nihayet vüs'attedir. Yine mumaileyh Sultan Mehmed 867-1462 tarihinde şehir surunun şark cihetinde (Sarayı cedidi) yaptırmıştır. Bunun şark tarafı bağ ve bahçelere bakmaktadır.

Şemaniye medreselerinden birisinde müderristir. Bu zatın yaşı 50 yi bulmadığı halde saçları bembeyazdır.

خطيب شيخ ابراهيم بن محمد بن ابراهيم الحلبي ; merhum Sultan Mehmed camiinin hatibi olup birçok eser sahibidir. Bu zatın ilk soyu Halepten olduğu şu sözlerinden pek güzel anlaşılır : انا ابراهيم الحلبي الاصل ثم القسطنطيني dir.

قاضي الله ; kadılardandır. Halepten gelirken bize İstanbula kadar yol arkadaşlığı ve konak emîrliği yapmıştı. Oldukça âlim ve fâzıl bir zattir.

قاضي كمال ; âlim, fâzıl ve edib olan bu zatın yazısı ve şiirleri pek güzeldir. Evvelâ Halep, daha sonra da Mekke kadılığını yapmış, biz Halepten İstanbula gelirken o da bizimle beraber gelmişti. Bana yazdığı bir kasidesini okudu ki bunda onun şiire olan istidat ve kabiliyetini pek güzel tebarüz ettirmiştir.

از نكحيدلى محمد ; Kasap oğlu adile şöhret bulan bu zat âlim, fâzıl ve hüsnü ahlâk sahibidir. İzmit eşrafından olan bu genç âlimle, Seyyitle birlikte İzmit seyahatimizde görüşmüştüm. كتاب الزبدة في شرح البرده ile kitaplara çok çalışmıştır. ( Abdülkerim, Abdüllâtif, Abdülmuttalip ) adında üç oğlu vardır.

شيخ محمد ; Sultan Selimin imareti mütevellisi olan bu şeyh pek dindar bir âlimdir.

خوجا باشى ; âlim, fâzıl bir adamdır. Bu da Sultan Selimin imareti mütevellilerindendir. Aynı zamanda Yeniçerilerin hocabaşısıdır.

---

Büyük Karaman, Küçük Karaman denilen iki mevki arasında Fatih'in 867-1462 tarihinde binasına başlanılıp 875-1470 senesinde biten camii pek mükemmeldir. Bu camiin zemini sathı arzdan bir buçuk mimarî arşın yüksekçedir. Camiye merdivenlerle girilmektedir. Şark ve garp duvarlarının nihayetlerinde birer şerefeli iki yüksek minaresi vardır. Etrafı bahçelik olan bu camiin şark, garb ve şimal cihetlerine açılmış üç kapısı vardır. İçindeki şadırvan pek nefistir.....[1]

Mumaileyh Sultan Mehmedin beyaz mermerden olan türbeleri camiin kible duvarının haricindedir. Cenup tarafı bahçeliktir. Aynı hükümdar tarafından 875-1470 tarihinde bina edilen Semaniye medreselerinin

---

[1] M. Avâlim «354»

يوسف سنان چلي بن عبدالله ; bu da yüksek ilim adamlarındandır. Hâfızı Kur'an ve tecvide ziyadesile vakıftır. İffetile ve güzel kıraatle şöhret almış bir şeyhtir.

شيخ شمس الدين محمد المصري ; âlim, fâzıl ve çok akıllı bir adamdır.

شيخ عبدالصمد ; adaletile şöhret bulmuş âlim bir kadıdır. Eşrefiye'nin de şeyhidir.

محيي الدين بن محمد ; Yüksek ilim adamı ve cömert bir şeyhtir. (İbni Kanmaz Karabaş) diye şöhret almıştır.

علي بن المرحوم مولانا السلطان الملك المؤيد احمد بن مولانا المرحوم السلطان الملك الاشراف اقبال ; âlim, fâzıl, yüksek mertebesi olan bir adamdır.

Görüşüğüm ve onlarla dostluk ve ahbablık tesis ettiğim bu sayduğım âlim ve şeyhlerden başka ikinci derecede görüşüğüm bir çok ulema daha vardır ki isimlerini yazmakla başa çıkamıyacağım için yukarıda yazdıklarımla iktifa ediyorum.

İzmitten büyük dostumuz Seyyidin evine döndüğümde İstanbulda kış gelmiş, olanca şiddetile hükümünü sürüyordu. Bir taraftan şiddetli rüzgârlar, fırtınalar esiyor; bir taraftan gök kapıları açılmış sürekli ve bereketli yağmurlar ve bazan da günlerce kar yağıyordu. Böylece epey zaman güneşin yüzüne hasret olduk.

dördü camiin şarkında diğer dördü garbindedir ki her dört medrese ile cami duvarının arasındaki mesafe epeydir. Camiin şarkında bulunan dört medresenin cenubu garbisinde hastalara ve fakirlere mahsus bir (Darüşşifa) bina etmiştir ki:

( بر عجب دارالشفادر کوی یار، خاستا واران مبتلاسی خوش کلیر )

beytinin ifade ettiği manayı tamamen camidir. Bu camiin garp cihetinde bulunan medreselerin cenup nihayetinde misafirlere bir ziyafet evi, bu misafirlerin hayvanlarını barındıracak büyük bir ahır, bir mutfak, fakirlere ve talebelere bir yemekhane bina etmiştir. Yine İstanbulun içinde Eyup'ta şeyh Ak Şemsüddinin mezarı yakınında iki minareli bir cami, bir medrese, talebelere, fakirlere yemek pişirilen bir mutfak yaptırmıştır [1].

[1] M. Avâlim. V. 355-1



Nihayet geceli gündüzlü kapalı giden havalardan ve mangal başında oturmaktan, bütün haşmetile baharın gelişini müjdeleyen çiçeklerin açması, çimenlerin bitmesi ve ağaçların yapraklarla donanması ile kurtulduk. Hele şehrin mesire yerleri, kırları, bağları, bahçeleri bütün tatlılık ve parlaklığı ile ziyaretçilerine gülüyor, onları neş'e ile karşılıyordu. İşlerim olup bitinceye kadar buralarda dolaşıyor ve bilhassa Seyyitle birlikte unutulmaz bahar âlemleri yaşıyorduk ve eş dostlarla sık, sık buluşarak sohbet ve ilmi musahabelerimize devam ediyorduk.

Nihayet uzun yolları ihtiyar ederek teminini istediğim işlerimde veziri âzamnın, kadıaskerlerin ve diğer âyanın himmetile arzularımın fevkinde neticelenerek burada yolculuk hazırlığından başka görülecek hiç bir işim kalmamıştı.

Yalnız ben, burada anlattığım şekilde düşüp kalkarken Şamda olup bitenleri hikâye eden bir mektup aldım. Aramızda ne bir husumet ve ne de bir tanışıklık olmadığı halde Şam kadısı (İsrafil oğlu) bir takım ipsiz, sapsız, hasetçi insanlarla bir olup onlara alât olarak işime sekte vermek kasdile aleyhimde bir istida tanzim ederek İstanbula müracaatte bulunmuş... Halbuki 3, 5 kişiyi geçmeyen bu adamlara mukabil bütün Şam ahalisinin

---

Yine aynı sene zarfında Fatih (Şeyh Ebül Vefa) nın meşhedleri yakınında bir cami, fakirlere ve ibadetle meşgul olanlara tekke ve zaviyeler, kadınlara ve erkeklere müstakil birer hamam yaptırmıştır. Bu hamamların varidatı ile camiin masrafı kapatılmaktadır.

Daha sonra oğlu Beyazıd II. Sarayı atikin cenup cihetinde binasına 903-1497 senesinde başlanılıp 911-1505 de tamamlanan camiini bina etmiştir. Bu camiin evsafı babası Sultan Mehmedin camiinin evsafına yakındır. Yalnız bunun birer şerefeli iki minaresi camiin şark ve garp cihetindeki duvarlarının nihayetlerinde ve camiye bitişik değildir. Her bir minare ile camiin arasında misafirlere mahsus birçok odalar vardır....

Mumaileyh Sultan Beyazıdın merkadi, camiin kible duvarının yakınındadır ve tıraş edilmiş beyaz mermerdendir. Kurşunla örtülü kubbesi olan bu türbenin etrafı bir bahçeyi andırır.

Yine aynı tarihlerde Sultan Beyazıd tarafından camiinin şimali garbisine düşen (Medresei âliye) yaptırmıştır ki bu medresenin hocalığı münhasıran şeyhülislâmlara aittir. Bundan başka yine aynı tarihlerde camiin cenubu şarkî tarafında islâm çocuklarına Kur'an okuyup öğrenmeleri için bir

bize ve bizim aileye karşı büyük hürmet ve muhabbetleri vardır. Bu mektubun muhteviyatını veziri âzamla kadîaskere anlattım. Çok müteessir oldular ve bütün memuriyetlerimi yeni emirlerle kuvvetlendirmek ve üstelik fazlasını vermek suretile gönlümü aldılar. Sağ olsunlar. Bu suretle hasetçilerin yüzlerinin kara çıkması, dostlarımın sevinmesi için yegâne müjde esbabı temin edilmiş oldu. Buradan şevvalin 23 üncü perşembe günü vatana dönmek üzere dostlarımın göz yaşları arasında İstanbuldan ayrıldık... » der.

MEKKİ ise:

« ... Cemaziyelâhirin 10 uncu çarşamba sabahı İstanbula vardıktan sonra konak emîrini hem geldiğimizi haber vermek ve hem de yüklerimizin kolaylıkla İstanbula geçmesini temin etmek için kendilerinden ricada bulunmak üzere Rüstem Paşaya yolladım. Hasan çavuş adında birisini tahsis etti. Bu adamı yüklerimizi getirmek üzere Üsküdar'a gönderdim. Bizim de Mahmutpaşa mahallesinde Sakabaşının evine inmemiz muvafık görüldüğünden oraya indik.

Aynı 11 inci perşembe günü yasakçı ile beraber yüklerimiz salimen

---

Darü'tta'lim, camiin şarkında bir mutfak, fakir talebeler için bir yemekhane, fakirlere ve kimsesizlere yemek dağıtılan ayrı bir yemekhane [1] ve merhum (Emiri Buharî) nin türbeleri yakınında bir mecitle bir tekke yaptırmıştır . . . . .

. . . . . Daha sonraları Osmanlı padişahlarının 10 uncusu olan Selim I. in oğlu Sultan Süleyman İstanbulda babasının türbesi yakınında ve namlarına binasına 927/1520 de başlanmış ve 933/1526 da bitmiş olan ve birçok evsafı az çok Fatihin camiine benzeyen bir cami yaptırmıştır. Sultan Mehmed camiile bir mil mesafede bulunan bu cami, onun şimal cihetindedir..... [2]

Sultan Süleyman yine aynı tarihlerde ve babası namına yaptırdığı bu camiin yakınında islâm çocuklarına bir Darü'tta'lim, camiin şark ve garp duvarlarına bitişik misafirlere 1 darüzziyafe, bir mutfak, fakirlere ve talebelere bir yemekhane ve yine babası namına İstanbulda Yenibahçe denilen semt yakınında bir medrese yaptırmıştır.

[1] M. Avâlim. V. 355 - 2

[2] M. Avâlim. V. 356 - 1

geldi. Biz de bize tahsis edilen eve rahatça konmuştuk. Hicazlılar ziyaretimize geldiler. Bunlar, Kadı Celâl ibni Hızır'ın muavinleri, yordakçıları idi. Këndisi de hoş geldine yanıma geldi. Gerek bu adam -(kadı)-, gerek Medineliler gazezkârane bir şekilde Medine kadısı Abdürrahman efendi aleyhinde bulunuyor, hakkında olmayacak şeyler isnad ederek onu yerden yere çalıyorlardı. Bereket versin ki bu adamların mahiyeti anlaşılıp, lâflarına kulak asan yoktu. Hattâ onlardan nefret bile ediyorlardı.

Kadı Celâlden İstanbulda yazılmış müstehcen tezvirlere dolu bir şikâyetname, uydurma bir istida getirerek düşmanlıklarının derecesini ortaya koydular. Bunda: zavallının ne sarhoşluğu, mürtekipliği, fisku fücurluğu, ve bilmem daha neler mi neler yazılı idi. Bu şikâyetnameyi veziri âzam Rüstem Paşaya vermek bahanesile kendisinden aldım. Bunu bana verdikten sonra savuşup gitti. Sıtmaya tutulduğum için bir yere çıkamıyordum. Beni müderrislerden ve eski dostlarımdan Abdülğani Vefa efendi, büyük âlimlerin medarı iftiharı hekimbaşı (بدرالدين التيسوي) ziyarete geldiler. Hekimbaşı benim gerçekten dostum idi. Medine kadısı Abdürrahman efendi hakkında bunlarla istişarede bulundum. Bana « bunlar, müzevirlikle yalancılıkla şöhret almışlardır. Onların bu vaziyetleri erkânı devletçe anlaşılıştır. Sen de onların sözile ihanet etme ve kendiliğinden bir şey aöyleme. Ancak veziri âzam senden bunun hakkında bir şey soracak olursa vukuu hali olduğu gibi anlatırsın. Fazla olarak bir şey ilâve edersen gazezkâr olduğuna zahib olurlar ve aldırılmazlar» cevabını verdiler.

Yanımda bulunan şeyhin köleleri, konuştuğlarımızı derhal kadı Celâle bildirmişler. Bunun üzerine o da gönderdiği bir adamla hemen uydurma istidayı aldırarak o günden itibaren gerek kadı ve gerek Medineliler ve Mekkeliler (kadının yordakçıları) aleyhimde bulunmağa ve

---

950/1543 de Manisada ölen oğlu şehzade Mehmed namına 951/1544 de İstanbulda Yeniçeri odaları yakınında hemen çok evsafı Fatihin camii evsafına yakın iki harimi, iki minaresi olan fevkalâde güzel bir cami ve harimi sanisinin şarkında bir medrese, birçok odaları ihtiva eden bir (Darüzziyafe) ve camiiin kible cihetinde islâm çocuklarına Kur'an öğretilmesi için bir (Darütta'lim), cenubu şarkî tarafında bir mutfak ve bir yemekhane, fakirlere bir taamhane yaptırmıştır [1].

[1] M. Avâlim. V. 356 - 2.

kadı Abdürrahmanın taraftarı olduğuma dair söylemediklerini ve ( Mısıra, Şama, Mekkeye ve Medineye) yazmadıklarını bırakmadılar. Maksadları mümkün olduğu kadar beni zarara sokmaktı. Ne ise, sıtmadan yattığım için bir yere gidemiyor, ne sadrâzamlı ve ne de başka birisile görüşemiyordum.

Veziri âzam bana 10 koyunla 10 kelle şeker, 10 mud arpa - 1 mud 20 kile - göndererek, padişahın kilerinden her gün için bize bir koyun, bir kelle şeker, 40 ekme ve bir deste balmumu, bal, yağ, pirinç, arpa ve saire tayin etti. Bu gelen erzakı Şerifin köleleriyle, oyuntuları aralarında taksim ediyorlardı. Bir defa olsun şu gelen erzakı tamamen görmek bana kısmet olmadı.

Hekimbaşı Bedrüddin-el-Kaysunî ( بدر الدين النيسوز ) ziyaretime ikinci bir defa daha geldi. Aramızdaki hukuku ve kardeşliği bilmedikleri için bu zatin sık, sık gelişlerine şaşıyorlardı. Bana tavuğundan, şekerinden, koyunundan, kuzusundan, çiçeklerden hediyeler getiren büyük dostum aynı zamanda tedavime de büyük bir itina gösteriyordu.

Mumaileyh bu zat söz arasında Haseki Sultana bir hediye olup olmadığını sordu. Tabii olduğunu söyledim. Bu da sıtmadan yatıyormuş. Hasekinin kızı Hanım Sultanın hediyesi olmadığı için Hasekinin hediyesini kendisile kızı arasında taksim etmeliğimi münasip gördüklerinden dediklerini yaptım. Bana Hanım Sultandan başkasından da bir fayda hasıl olmadı. Kadı Celâl olsun, Cevher sağır ( جوهر صغير ), ( احمد بن عبدالرؤف ), ( محمد ), ( شوبى ), ( نجم الدين بن القاضى تاج الدين ), ( فخر الدين ), ( احمد ) ve ( نجم الدين بن القاضى تاج الدين ) olsun aleyhimdeki iftira ve tezvirlerde birbirleriyle yarış ediyorlar, dört geçeye Medine kadısının ve vezir Ali paşanın yegâne dostu olduğumu yayıyorlar, durmadan, dinlenmeden, Şama, Mısıra, Mekkeye mektuplar yağdırıyorlardı.

---

Yine Sultan Süleyman, Sarayı Atıkın şimalinde Eyyuba doğru uzanan Halice bakan yüksek bir yerde namına izafetle bina ettirdiği camie 956/1549 da başlanmış 964/1556 da tamamlanmıştır. Bu camiin içinin genişliği Ayasofya camii genişliğine yakındır. Yontulmuş mermerden yapılan binası pek sağlam ve emsalsiz bir güzelliğe maliktir. Camiin büyük kubbesinin kible ve şimal cihetinde mezkûr kubbenin yarı büyüklüğünde iki kubbesi, şarkında ve garbinde bir çok talî kubbeler

Sıtmam devam ettiği için henüz veziri âzamla görüşemedim. Bir gün Rüstem paşa, Kadı Celâlden Şerifin gönderdiği adamların kimler olduğunu sormuş, Kadı Efendi de sıkılmadan (Şerif ancak kölelerini ve devecisi Süveymi'yi göndermiştir) cevabını vermiş ve (Bunlara Kadı Hüseyin etbaından Türkçe bilir bir adam da refakat ediyor) cümlesini ilâve etmeği unutmamış. Bidayette bu sözlere kanmış olan veziri âzam çok geçmeden Şerifle teati ettiğim mektupları görünce, Kadı Efendinin sözlerinin düzme yalandan ibaret olduğunu anlamakta gecikmemiştir. Böyle olmakla beraber bu yalan kölelerden ikisinin benimle birlikte Huzuru Şahaneye çıkıp birer hil'at giymelerine sebep olmuştur. Halbuki; sultanın huzura giren kölelerin kıyafetlerine şaşmış olduğunu bilâhare Bedrüddin - el - Kaysuni'den duyuyorum.

Her gün kadı Celâlin evinde toplanan ve türlü yalanları uydurarak bana çeşit çeşit kusur isnad eden bu yalancı güruhuna karşı tek başıma yalnız kaldım. Cenabı Haktan yardımcım olmasını dilerim.

C. âhirin 12 nci cuma günü olan bugün de Hekimbaşı birçok hediye ve ilâçlarla ziyaretime geldi. Ondan sonra Sultan Mehmed camiinin imamı, âlim, fâzıl, hoş suhbet vüzera ve âyanla düşüp kalkar bir zat olan [ شيخ شهاب الدين احمد التيمي ] de geldi. Bu zatin babası Şam müverrihi olup el'an berhayattır ve Şamda oturmaktadır. Günlerden cumartesi ve pazarı da evde geçirerek bir yere çıkmadım.

Ayın 15 inci pazartesi; bugün bana bir nevi yalnızlık arız oldu. Bu gün veziri âzamla görüşmek üzere dışarıya çıktım. Beni odasına yalnız kabul eden vezirin canı pek sıkılmıştı. Fikren pek meşgul görünüyordu ki bu vaziyeti Hasekinin rahatsızlığından neş'et ediyordu.

---

vardır. Camiin içinde her biri 620 arşın uzunluğunda (innabî-kırmızı) renkte dört sütunu vardır . . . . . [1]

. . . . . Mumaileyh Sultan Süleyman, bu cami havalisinde birbirine benziyen beş adet medresei âliyye bina etmiştir ki bunlardan ikisi camiin şarkında olan ikinci harimin şarkındadır. Aralarından bir çarşı ve cadde geçer. Diğre ikisi ise, ikinci harimin garbindedir ve aralarında güzel bir çarşı vardır . . . .

[1] M. Avâlim V. 357 - 358 - 1

Benden şerifleri birer birer sordu. Pîriyi ve Medinede olup bitenleri de sorarak benden ayrı ayrı tafsilât istedi. Ben de suallerine bir bir cevap vererek (Pîri) nin halka karşı olan diktatörlüğünü, terbiyesizce yaptığı hareketlerini anlatarak tafsilâtını Şerifin mektubuna bıraktım. Medine kadısı hakkındaki sorgularına da cevap vererek onun inatçılığını, sertliğini, şeriflere karşı takındığı vaziyetleri kısaca arzettim. Bundan başka Mekke kadısını da sordu. Bu muhterem zat hakkında da lâzım gelen izahatı verdikten sonra sorduğu muhtelif suallere ayrıca cevaplarını verdim.

Vezirin Cevher ile Ferhan hakkındaki suallerini de cevapsız bırakmıyarak onların Kadı Celâlden duyduğu gibi ne Cevherin Şerifin haznedarı ve ne de Ferhanın kilerci başısı olmadıklarını, bunların sadece itimad edilen kölelerinden olduklarını söyledim. Bu şekildeki cevaplarıma canı sıkılan Cevher sağır, bana olan düşmanlığını aleniye vurarak gidip Kadıya dert yanar ve şikâyet eder.

Bugün Seyyit Şerifin sadrâzam Rüstem paşaya olan hediyelerini Cevher ve Ferhanla takdim ettim. Hediyeler şunlardır:

قطنی ہندی، شود حریر، شود مرز حریر، کمر بند عال، شاشی اربینی، شاشی مملشاهی  
 ۵ ۵ ۲ ۵ ۵ ۵

شاشی قندھاری، بیر عال العال، بیشکیر دکنی، شاش بیر معناد، شاشی مہکر، شاش باتری، تقدیہ ذہب جدید  
 ۵ ۵ ۵ ۵ ۵ ۵

Rüstem paşanın kapısında dağıttıklarımız:

مصطفیٰ کیخیا (کتبخدا) بہرام کتبخدا سرای آغاسی جعفر قابوچی ہاشی محمود سنان آغا  
 شاشی شاشی شاشی شاشی شاشی  
 ۳ ۵ ۲ ۲ ۲

منصور آغا  
 شاشی  
 لدر

Beşinci medrese de camiin kible cihetinde ve Süleymanın türbeleri yakınındadır. Bu medreselerde okuyan talebelerin meskeni olan odalar camiin cenubu şarkisindedir ve uzunlamasıdır. Bu sonuncu medresede hadis (حدیث) okutulduğu için buna Darülhadis (دارالحدیث) adı verilmiştir. Bundan başka, camiin garbinde bulunan iki medreseden cenuptakinin cenubunda islâm çocukları için bir Darü'tta'lim, camiin şimalinde ikinci

Kumaş hediyelerimizi kabul eden Rüstem paşa, altın ve mücevherleri almıyarak geri çevirdiler. Birkaç defa teklif ettimse de özür dileyerek reddettiler. Kapıcıya 100 altın verdim, aldı. Kâhya başı da buna muttali olduğu için ona da vâidde bulunarak kendisine 7 tülbind شاشی gönderdim.

Ayın 16 ncı salı günü ikinci vezir Ali Paşaya gittim. Beni çok iyi karşıladı. Ali paşa, Rüstem paşadan daha güler yüzlü ve açık sözlüdür. Bütün şerifleri sorarak onlar hakkında olan samimî duygu ve sevgilerini izhar ederek Mahmut paşa hâdisesinde ona isnad edilen fiilde medhaldar olmadığını ve masum bulunduğunu büyük yeminler içerek beni inandırmaya ve tekrar tekrar şeriflere karşı olan teveccühlerini ve meylini göstermeğe çalıştı. Ben de kendilerine : (Evet, bu bizce malûmdur ve muhakkaktır) diyerek her hususta akarınca kittedim. Benim bu şekildeki cevaplarımdan çok memnun olan bu zat Celâl ibni Hızır'dan bir sürü şikâyetlerde bulu-

harimde ve caddenin arkasında birçok odaları olan bir ( دارالضیافه ), bir çeşme yaptırmıştır. Bu darüzziyafenin aşağısında misafirlerin hayvanlarını barındıran bir ahır vardır. Yine bu darüzziyafeye bitişik fakir talebeye bir mutfak ve bir yemekhane yaptırmıştır. Fakir hastalar, yabancılar ve meccanen tedavisi yapılması icab eden kimseler için içinde çeşmesi, ufak hamamı bulunan bir darüşşifa ( دارالشفاء ) bina ettirdikten başka [1] tıb tahsili için bu darüşşifa hizasında bir مدرسة فوقانیة Medresei fevkaniye yaptırmıştır.

Bütün bunlardan başka çok değerli bir işe baş vurmuş, şehrin şimali garbî cihetinden 3 fersaha yakın mesafeden bentler, kanallar ve saire yaptırmak suretile şehre su getirmiştir.

Bu padişahların şehir dahiline yaptırdıkları bu beş camiden ve binalardan başka vezirlerin, âyanın, zengin ve hayır seven insanların yaptırdığı nice cami, mescit, tekke ve mektebler de vardır ve sayılmıyacak derecededir.

Bu şehrin hamamları, çarşıları da son derece fazladır. Hele Bit Pazarı diye şöhret alan çarşısı yakınında bir çok kubbeleri bulunan ve eski ( اسکی بازارستان ) çarşısı ve buna yakın [ بی بازارستان ] adını taşıyan tuhafiye çarşısı fevkalâdedir. Bu çarşının kurşunla kaplı kubbelerini şair Yahyanın şu beyti pek güzel tasvir eder :

*Kurşun örtülü kubbeler geryer      Yelken açmış gemilere benzer*

[1] M. Avâlim. V. 358 - 2

narak (bu adam, benim kanımı akıtmak ve hiç olmazsa gözlerinden düşürmek için uğraşiyor ve bu yüzden Rüstem paşaya fazla yaklaşmak istiyor) sözlerine cevaben (Cenabihak sizi kendisinden ve emsali alçaklardan vikaye buyursun) dedim.

Sonra bizim buraya ne maksatla geldiğimizi sordu. Ben de kendilerine (Piri'nin cür'etkârane muamelesinden, inatçılık ve terbiyesizliğinden, Haremi Nebevîde silâh ve saire çekmek gibi hareketlerde, küstahlıkta bulunmasından dolayı padişaha şikâyete geldik.) deyince, o da (zannetmem ki padişah onun azline çarçabuk razı olsun. Maamafih Allah yardımcınız olsun) dedi.

Paşa ile şuradan buradan bir hayli konuştuğundan sonra yanından çıka-

---

İstanbulun karaya açılan şimal cephesinde Yedikule dedikleri sağlam yapı ve birbirine yakın olan kaleleri pek müstahkemdir. Bu şehrin 19 u denize ve 6 sı karaya bakan 25 kapısı vardır :

Eyyup, Balat, Fener [1], Eğri, Yeni, Aya, Cebeali, Unkapanı, Ayazca, Odun, Zindan, Balıkpazarı, Cuhut, Ahır, Çatladı, Kum, Lânga, Davutpaşa, Narlı kapıları denize, Yedikule, Silivri, Top, diğer Yeni, diğer Eğri, Edirne kapıları da şehrin şimal cephesinde karaya bakmaktadır. Bu şehir surunun enine, boyuna olan devri 5 fersaktır.

İstanbulun bir mesire yeri olan Eyyuptan başka birer sayfiye mahalli olan iki şehri daha vardır ki birisi Galatadır. Diğeri de ondan evvelce bahsettiğimiz Üsküdardır. Galata, Eyyuba giden Haliç vasıtasile İstanbuldan ayrılmış güzel bir şehirdir.

Bu şehrin fetihten önceleri kilise olan eski bir camii, bir çok hamamları, çarşıları, bedestan ve şark kısmında da Galata kulesi denilen müdevver yüksek bir kulesi vardır. Bu şehrin suru uzunlamasına ve cenuptan şimale doğrudur. Boyu bir fersaha yakın, genişlemesine de bir milden fazladır. Bu şehrin iki mesiresi vardır. Birisi cenubu garbisine düşen Tophanedir. Burada deniz sahilinde Osmanlı padişahlarının top fabrikaları vardır. Burada tophane denilmesinin sebebi de bundandır [2].

İkinci mesiresi, Kasımpaşa'dır. Burada gemi ve saire inşasına mahsus tersaneler vardır. Burası irili ufaklı birçok gemilerin, galitelerin makarridir.

Galatanın rabzında Kasımpaşa camiinden başka birkaç cami daha vardır. Onlardan birisi şimal cihetinde Piyale Paşa camiidir. Buranın öyle

[1] M. Avâlim. V. 359 - 1

[2] M. Avâlim. V. 359 - 2



rak Şerifin gönderdiği hediyelerini vermek üzere Cevher ve Ferhanı yanına yolladım. Hediyeler bunlardır :

قطنى مندى. شىدود بىر، شىدود مررز حرىر، كرىبند طال، شاش اربىنى، شاش ملشاشى،  
صا ص ۲ ۵ ۳ خاصه

شاش مهكر عال، شاش بىر عال العال، بشكىر، شاش بىر عاده. شاش مهكر عاده، شاش بازى  
عه عه عه ما عه ما

Ali Paşanın kapısında dağıttıklarımız :

كشخدایا: شاشى؛ قاجى باشى به؛ شاشى؛ لكیخیه الفایجه: شاشى  
۲ لدر لدر

Aynı 17 nci çarşamba günü üçüncü vezir Mehmed Paşa ile görüştüm. Bu zat; genç, terbiyeli, utangaç, uzun boylu ve heybetlidir. Beni çok iyi karşılayarak karşısına oturttu. Şerifleri ayrı ayrı büyük bir saygı ve hürmetle sorarak onlara karşı olan samimi duygularını hararetli bir lisanla ve heyecanla anlattı. Buraya gelişimizin sebebini sorarak büyük yardımlarda bulunacağını vadetti. Yanında biraz oturduktan sonra müsaadelerini dileyerek kalktım ve Şerifin kendisine gönderdiği şu hediyeleri Cevher sağır ve Ferhanla yolladım :

شاشى بىر شاشى مهكر كرىبند قطنى بشكىر  
لعه عه عه ۳ عه

Kâhyaya iki شاشى , kapıcıbaşıya bir شاشى yolladım.

Ondan sonra dördüncü vezir olan Pertev Paşayı ziyarete giderek kendisile görüştüm. Bu zat; hüsnü ahlâk sahibi, mütevazı, içi dışı temiz, dürüst bir adamdır. Şerifleri, oranın ahvalini soran bu zate herşeyi olduğu gibi anlattım. Medine kadısı ve onun eseri olan Pîriyi anlatınca cidden çok müteessir oldu. Beni evinin iç tarafına götürerek mükellef bir ziyafet çekti. Sultan Mehmedin kızı Sultan Hanımdan doğan iki çocuğunu çağır-

güzel gezilecek yerleri vardır ki her biri etrafa hayat ve neş'e saçan tabiatın birer şah eseridir [1]

Bunlardan başka şehrin kara kısmında şimal cephede boyu bir milden genişliği de yarım milden fazla (Yeni bahçe) Eyyubun şimali şarkisinde boydan boya çimenlik, bağ ve bahçelik bir yer olan Kâğıthane, yine Eyyubun şark sahilinde baştan başa tabiat varlıklarile süslü (Caferabad) gibi bir çok yerleri vardır. Bilhassa Kâğıthanedeki gezmeğe gelen halkın yemek

[1] M. Avâlim. V. 360-1

tarak onlara dua etmecliğimi rica etti. Bu iki yavrudan birisi sinni bülûğa yaklaşmış, diğeri de ondan küçük iki nur topu gibi zeki ve akıllı çocuktur. Yemeklerimizi büyük bir neş'e içinde ve samimiyetle yedikten sonra müsaadelerini diledim. Köşklerini ziyaretimden dolayı fevkalâde memnun olan bu zat, beni kapıya kadar uğurladı. Şerifin bu zate verilmek üzere gönderdiği hediyeyi - ki Mehmed paşanın hediyesinin aynıdır - Cevher ve Ferhanla yollayarak, gerek kâhyaya ve gerek kapıcı başıya da birer tül-bend شاش gönderdim.

Sonra, Rumeli beylerbeyi, Şam naibi Ahmed paşanın kardeşi Mustafa paşa ile görüştüm. Bunun bir kardeşi daha vardır, ki Emirahur başıdır, onunla da görüştüm. Bunlar; İsfendiyar oğullarındandır, bunların ataları merhum Sultan Osman zamanındaki Tavaifi Mülûkten idiler. Bunlar خالد بن الوليد in neslinden olduklarını iddia ediyorlarsa da muhaddislere göre Halidin zürriyeti devam etmemiştir.

Müşarünileyh Mustafa paşa, temiz ve iyi ahlâklı, ihtiyar, şık ve kibar bir zattir. Şerife karşı büyük bir sevgisi olan bu adam Pîriyi diline dolayarak: (Bu adam sarayın bahçesi hizmetçilerinden idi. Adı Deli Pîri idi. İşlediği bir cünhadan dolayı kaçmıştır. Padişaha ok atmakla suçlu birkaç kişi arasında Pîri de vardır. Bir kısmı öldürülmüş, bir kısmı da kaçmıştır. İşte kaçanlar arasında bulunan bu küstahın bir müddet izine tesadüf olunamamış, sonraları Mısırdaki görülmüştür) dedi ve bu hususta azamî derecede yardım edeceğini vadetti. Gerek bu zat ve gerek Rumeli Kadîaskeri Hâmîd efendi, bize karşı çok yakın ve yardımcı bir cebbhede bulunuyorlardı.

Müşarünileyh Paşanın Şeriften gönderilmiş bir hediyesi yoktu. Bir hediye tertip ederek Şerif namına kendisine yolladım. Hediye:

شاش بیر شاش باترد پیشکیر کمر بند  
 ۵ ۵ ۲ ۵

Bugün Ahmed paşanın babası Nişancı Mehmed beye ait hediyeyi yolladım:

شاش بیر شاش مهکیر پیشکیر  
 ۵ ۵ ۵

pişirmesine mahsus içinde kap kacağı bulunan bir de zaviyesi vardır. Burada topa, tüfeğe lâzım olan barıtı yapan bir barıthane vardır. Kâğıt-hanenin ortasında 20-30 değirmeni çevirebilecek bir su akmaktadır ki, barıthanenin çarkları bunun vasıtasile dönmektedir [1]. Bu nehir Eyyuba kadar uzanan Halice dökülmektedir.

[1] M. Avâlim. V. 360 - 2

Yine bugün sabık nişancı Mustafa ibni Celâlin şu hediyesini yolladım :

شاش بیر شاش مهکر پیشگیر  
کا کا کا  
در

Reisül Küttab Abdürrahman Çelebinin de hediyesini bugün gönderdim. Bu zatte ne bir alâka ve ne de bir güler yüz olsun görmedim. Duyduğuma göre hayatında bir defa olsun güldüğü kimse tarafından görülmemiş. Hediyesi :

شاش بیر شاش مهکر پیشگیر کمر بند  
کا کا کا  
در

Bu ayın 18 inci perşembe günü Haseki Sultanın yeri olan Eski Saraya gittim. Ali ağa ile görüştüm. Şerifin Haseki Sultana gönderdiği hediyeleri vermek için kendisinden müsaade isteyerek ona Şerif namına şu hediyeleri verdim :

شاش بیر پیشگیر کمر بند  
کا کا کا  
در

Seyyit Şerif tarafından Haseki Sultana gönderilen hediyeleri de getirdik. Listesi şudur :

قطنی، شودود حریر محتم، شودود حریر ایض، بیارم حریر الحوائی، بیارم خامشور،  
در ۵ ۲ ۲ عه  
شودود مقصب ملهشاهی، اطلس حریر هندی، شودود کمر بند مرز، پیشگیر قطنی و حریر،  
در ۳ کا ۳ لدر  
شاش مصبوغ احمر، شاش عنبری، ملایه حریر بیضا، شودود کمر بند، شاش بیر  
در لدر ۱ لدر ما

Ondan sonra kızı ve Rüstem paşanın karısı Hanım Sultana gittik. Şerif tarafından gönderilmiş bir hediyesi yoktu. Hasekinin hediyelerinden bir kısmını ihtisarla müşarünileyhaya takdim ettik. Burada ilk görüştüğümüz adam Mahmud ağa idi. Kendisine Şerif namına şunları verdik :

قطنی هندی، شاشی بیر، پیشگیر، کمر بند  
کا کا کا  
در ۱

Eyyubun şark sahiline düşen ve Cennetten bir köşe olan Caferabada gezmeğe gelenlerin yemek pişirmeleri için içinde kap kacağı ve sair levazımatı bulunan bir zaviye vardır. Hülâsa İstanbulun sayfiyeleri gezilecek yerleri çok, suları bol, çayır ve çimenleri zümrüdü andırır emsâlsiz bir şehirdir [1]

[1] M. Avâlim. V. 361 - 1

Ve hediyelerimizi takdim için gidip Hanım Sultandan müsaadelerini rica etmesini söyledik. Hanım Sultan da bu ricalarımı kâkbul ederek kendilerine şu hediyeleri takdim ettik :

شاش بيرة، شاش مهكر، قطنى هندى، بريم خامشور، اطلس هندى، قوشاق، يشكير  
ما لعه 5 5 5 3 5 5 5 5

Hediyelerimizi Hanım Sultana götüreren Mahmud ağa, Hanım Sultanın yanından seraser (سراسر) bir hil'at getirerek bana giydirdi. Bunu daha şimdiye kadar kimseden görmemiş ve ilk olarak bundan görüyordum.

Sonra, müftiyi âzam efendimiz Ebüssüud efendi [ابوالسعود افندى] ye hürmetlerimi sunmağa gittim. Beni ayakta karşılayarak benimle müsafaha ettiler ve hüsnü kabul göstererek gayetle nazikâne konuşmağa başladılar. Çok güzel ve fasih bir arapça konuşuyordu. Benden Şerif hakkında gayet nazikâne ve hürmetkârane bir tarzda malûmat istedi. Kendilerine Şerifin mektubunu takdim ettim. Büyük bir hürmet esri olarak mektubu ayakta aldılar ve harfi harfine okuyarak onlara duada bulundular. Kendilerine Pîrînin yaptıklarını anlattım. Pek fazla müteessir oldular ve (Cenabı Hak onun şerrinden islâm milletini sakınsın) demek suretile de duada bulundular. Bir müddet konuştuktan sonra bana bir takım mesaili fıkhiyye anlatarak beni tenvir ettiler ve (Çivi zade efendi) diye şöhret alan (Şeyh Mehmed ibni İlyas) ın fetvasının hilâfına ve aksine fetva vermekte olduğunu bana anlattılar. Onu çok dikkatle dinliyor ve istifade ediyordum. Onun yüksek mertebesini idrakte gecikmediğim için huzurunda çok dikkatli konuşuyordum. Orada kendisini medih yollu bir kaside söyledim. Hoşlarına giden kasidemin bazı beyitlerini tekrar ediyorlardı. [1] Sohbet ve muhabbetimiz pek uzamıştı. Oradan mahdumu Ahmed Çelebinin ziyaretine gittim. Semaniye medreselerinden birinde müderrislik yapan bu zatle epeyi görüştüm. Akıllı, zeki, güler yüzlü, tatlı dilli, hazır cevap bir adamdır. Etrafı kendisinden yaşça daha büyük bir çok kimselerle çevrilmiş dersini dinliyorlar gördüm. Arapçası gayetle açık ve belîğ idi, ابوالطيب المنى nin kasidei tannesinin her bir beytine 3 mısra ilâve ederek onu tahmis yaptığını bana

[1] Kutbu Mekkinin Ebüssuut efendiye söylediği 32 beyitlik kasidenin matlâ ve maktâ.

Matla' (مطلع): قبل ولا والاخاب سمي الخواطر وعذرا والاضاق باب المعاذر  
Makta' (مقطع): فلا زالت ممدودالظلال ممتصا تجليك مامونا حروف الدوائر

anlattı. Kendi ifadelerile (Mütenebbi) nin sözleri birbirile o kadar imtizac etmişti ki bunun bu derecesini yapmakta büyük arap üstadları bile müşkilât çekerler. Bunlardan birkaç beyti bana öyle bir okuyuş okudu ki nerde ise kendimden geçecektim. Görülmemiş şi'rin bedayii, baharın henüz açmış güzel çiçeklerinden daha çok nefisti. Bu şiirleri okuyan bir Türk çocuğu; evet, Arap illerine gitmemiş, kayın ağacının, akçakavağın altında gölgelenmemiş, misvak ağacını çiğnememiş, ömür meydanında henüz dolu dizgin koşmamış genç bir Türk âlimi idi. Bu zat 944/1537 yılı şabanının üçüncü cumartesi günü dünyaya geldiklerini söylediler. En çok babasından ve (Taşköprü Zada Efendi) diye şöhret alan شفايق النعمانيه sahibi (Şemsüddin Ahmed ibni Mustafa) dan okumuştur.

1296/554 senesinde Sultan Bayezid' medresesinde babasına mürid olmuş, daha sonraları da Rüstem paşa medresesine 50 osmanî ile müderris tayin edilmiştir. Bugün orada شرح المواقيت ، شرح المفاتيح و صحیح البخاری yi okutmaktadır. Bu zatten Şam kadısı olan kardeşi Mehmed Çelebi Efendinin 931/1524 yılında doğduğunu, tahsilden sonra merhum Rumeli kadıaskeri محي الدين الفارسي ye mülâzimlik yaptığını öğrendim.

Yine bu zat, bana 964/1556 yılında dünyaya gelen (Mustafa) adlı bir kardeşinden daha bahsetti.

Müşarünileyh Ahmet Çelebi efendi, yalnız nefsinin büyük görür ve kendisini muhitine yüksek tutardı. İlmen aynı derecede bulunup ta yaşça kendisinden çok daha büyük, babası yerinde olanlardan bile üstün görünürdü. Bir kerre Sultan Mehmed camiinde cuma namazını kıldırmak üzere ma'zul kadıasker Sinan Efendinin yayılan seccadesini, kebkebesile gelen Ahmet Çelebi, kölelerine kaldırtarak kendi seccadesini yaydirmış, gelip seccadesini ortadan kaldırılmış gören Sinan efendi, büyük bir teessür ve inkisarla cemaati sıkıştırarak namazını kılmıştır. Genç yaşında üful eden bu âlim, fâzıl adamın Sinan efendinin inkisarına uğradığı söylenmektedir. Kardeşi Mehmed Çelebi de genç yaşında Halep kadısı iken vefat etti. Bu iki çocuğun ölümünü gören babalarının yüreği dağlanmıştı. Bunların ölümüne bütün muhitleri müteessir olmuş, kederdide ailelerinin matemlerine sonsuz bir şekilde iştirak etmişlerdir.

Ayın 21 inci pazar günü Hekim Çelebi ile görüştüm. Bu zat, resmî ilimlerle uğraşmış birçok bilgilerde meharret ve hazakat sahibi olmuştur. Ezcümle fıkıh, hadis, tefsir, usuleyn, mantık, hikmet gibi ilimlerde yedi

tulâ sahibi olmuş, tıb ve eczacılıkta da bir hayli çalışmıştır. (Sonra Mah-  
 mud Çelebi efendi-el-Nakşbendi) نقشبندیه محمد چلی افندی نقشبندی sayesinde  
 tarikatine sülûk etmiş bir kat daha şöhretini arttırmıştır. Birkaç defa  
 hacca giden bu zat, Mekke'de mücavirlik de yapmıştır. Karadan evvelâ  
 Mısıra, Bursaya gelmiş, daha sonra da İstanbula dönerek burada ikamet  
 etmiş, Sultan Süleymana ve sadrâzam Rüstem paşaya intisab ederek bü-  
 yük teveccühlerine mazhar olmuş ve yüksek mertebeler ihraz etmiştir.

Kimsesizleri, fakirleri ve dervişleri barındıran bir evi vardır. Tam  
 mânasile öğünülecek derecede mütedeyyin, herkesin ve bilhassa veziri  
 âzâmın ve diğer vezirlerin yanında sözü geçen bir adamdır. Beni davet  
 ederek ikram ve iltifatlarda bulunan bu zatin nasihat ve öğütlerine de  
 mazhar oldum.

Ertesi gün âlim, fâzıl, ulûmu akliyye ve nakliyyeye vâkîf, edîb, zevki  
 selim sahibi bir zat olan Mısırlı ve Hanefiyyülmezhep محمد بن محمد الفصوني ziya-  
 retime geldi. Görüştük. Mısırdaki Sultanın etibba reisliğini yapan bu zat  
 bana 50 kadar altın, müteaddit hazani sofları (خزائن صوفلى), koyun, tavuk  
 ve muhtelif cins ve çeşitte çiçeklerden hediyeler getirdi. Bu zatle öteden  
 beri tanışır, Mısırdaki bulunurken de kendisile mektuplaşırız. Selis yazı  
 yazardı.

Ayın 22 nci pazartesi günü Şerifin Babı hümayuna (باب هابون) olan he-  
 diyelerini takdim etmeğlim emrolundu. Çavuş başı ve çavuşlar kethüdası  
 ve kapıcılar yazıcısı Mehmed Çelebinin oturduğu divana çağrıldım. Oraya  
 gittiğimde Cevher sağıri benden evvel gitmiş oturuyor gördüm. Bu, Celâl  
 ibni Hızır ile Mehmed ibni Berekât-el-Malikî محمد بن بركات المالكي nin teşvikile  
 olmuştur. Çavuşbaşı, onu benden sordu. Ben de (Şerifin hizmetime verdiği  
 adamlardan biridir. Huzuru şahaneye behemehal girecekse yalnız girmesine  
 tarafdar değilim. Ferhan adlı diğer bir arkadaşı daha vardır. O da gelir,  
 beraber girerler) cevabını verdim. Bunun üzerine derhal Ferhana haber  
 gönderilerek o da geldi. Sonra Padişah hazretlerine getirdiğimiz hediyeleri  
 arz ettik, ki şunlardır :

قطنى هندی عال، شاش خمسينى عال، شاش اربعينى عال، شاش بير، شاش مہکر، بیشکیر دکنى عال،  
 ٤٥ ٥٠ ٥٠ ٥٠ ٥٠ ٥٠  
 ثياب مہر قولى عال، شدود حرير هندی، ملايات بيض حرير عال، معجر حرير عال، کمر بند حرير عال،  
 ٥٠ ٥٠ ٥٠ ٥٠ ٥٠ ٥٠

Bu hediyeler acemi oğlanlara taksim edilerek her birlerine ikişer parça verildi ve divanın önünde iki sıra halinde ve uzunlamasına dizildiler. Sonra bu hediyelerin ne olduklarını gösterir bir liste yazıldı. Müteakiben hediyeler Hazinei Âmiri (خزينة عامره) ye konuldu. Bu işe kapıcıbaşı Hüseyin ağa tayin edilmişti. Sonra Kadiaskerler huzura girip çıktılar. Vezirler de girdi. Ben de onlarla beraber girdim. Sultan Süleyman, trabzanlı bir tahtın bir tarafında oturuyordu. Üzerinde yeşil renkte bir elbise vardı. Piri nuranı olmuştur. Yüzü parlıyordu. Vücudü incelmışti. Eğilerek resmi selâmı ifa ettim, ve hürmetle eteklerinden öperek ayağa kalkıp geri geri yürüdüm. Kapıcı başı selâmımı yüksek sesle cevap vererek aldı ve huzurdan çıktım. Yanımdakiler de aynı şeyi yaparak çıktılar.

Dergâhı hümayuna mensup adamlara bazı hediyeler dağıttım ki onlar da şunlardır :

Kapıcı ağası Yakup Ağaya, hizmetimize tahsis edilen çavuş Hasan'a

شاش

۷

شاش

۶

Sinan ağa Hazinedar başıya, kilerci başıya, odabaşı (Behruz ağa) ya

شاش

۷

شاش

۷

شاش

سبع

Hediyeleri teslim alan Hüseyin kapıcıya, subaşı (oturacağımız evi bulan)

شاشی

۶

شاشی

۲

Dilsiz El Ebkem, Tophane emini (Husrev,) Mustafa çavuş -el- Türkman

شاشی

۳

شاشی

۵

شاشی

۳

Hil'atleri getiren kapıcıya Ahkâm yazıcısı Şahin Çelebiye

شاشی

لدر

شاشی

۳

Şerif efendinin maruzatını hediyelerle birlikte veziri âzama vermiştim. Onun cevabını bekliyordum. Bunun da muhteviyatı aşağı yukarı şudur :

(Piri ve askerlerinin çıkardıkları fitne ve fesat ve tefrikalardan bahisle onların Medineden çıkarılması hakkındaki istirhamdan ibarettir.)

Vezirlerle sık sık ve çok iyi görüşüyorduk. Onlar bu işin olmayacağı

ve olsa dahi hemen olmayacağı kanaatinde idiler. Veziri âzamı hemen her gün makamında ziyaret ediyordum. Sultan hanımın rahatsızlığı pek fazla arttığı halde bana bir şey söylemedikleri için bundan bihaberdim.

Bugünlerde Rumeli kadîaskeri Sinan efendi ile de görüştüm. Evveldenberi kendisile tanışıklığımız olan bu zat Türk âlimlerinin büyüklerindedir. Müteaddit eserleri vardır. بیضاوی haşiyesi, هدایه nin sonlarına ait haşiyesi gibi. 896/1490 yılında doğduğunu söyleyen bu zat bana, bütün müellefatını okutmak üzere icazet verdi.

Bir de veziri âzam Rüstem paşanın kızının hocaşı Baba Çelebi - ki Filibe Kadısının oğlu Mahmud Çelebidir - ile görüştüm. Güzel nazımları olan bu zatin mahlâsı (Rizayî) dir. Âlim, fâzıl, mütaleaya düşkün, her fende eser sahibi, anlayışı güzel, hoş huylu, çok muhterem ve târiki dünyadır. Hülâsa fazlû kemâl sahibi olan bu adam, zamanının en iyi simalarından biridir. Benimle mektuplaşır ve kıymetli eserlerinden gönderirdi.

Bir de Anadolu kadîaskerliğinden ayrılmış Bostan Efendi ile görüştüm. Adı Mustafa olan bu zat Aydınlıdır. Âlim ve fâzıldır. Mensub olduğu aile de ilim, siyadet ve şeref ocağıdır. Babası şeriatle tarikati cemetmiş bir âlimdir. 950/1543 senesinde hac eden bu Muhiddin efendi 30 osmanî ile müderristir. Fazlı tam hazakat ve keskin anlayışı ile tanınmıştır. Beni davet ederek bir çok ikramlarda bulundu.

Bir de Rumeli kadîaskeri Hamid efendi ile görüştüm. Bana karşı büyük alâka ve teveccüh gösteren bu zatin yardımlarını da gördüm.

Görüşüklerimden biri de Anadolu kadîaskeri olan ve Abdülkerim zade namile maruf (.....) - müellif adını yazmıyorsa da bunun adı Mehmed efendidir - ile de görüştüm. Edebiyatla meşgul değerli âlimlerdendir. Arapça güzel nazımları da vardır.

Sultanın süt kardeşi Mehmed Çelebi ile görüştüm. Ehli ilimden olan bu zat, târiki dünyadır. Beşiktaşta aldığı bahçede kendi haline göre kimsesizlere yemek çıkarıyordu. Devlet adamları yanında nazı geçtiği için iş güç sahiplerine şefaet eder ve iltimasta bulunurdu. Sultanın, şehzade Mustafayı katlinden sonra sultana ağır sözler söyleyerek ona güvenmiş ve araları açılmıştı. Sofu olan bu zatin in'am ve ikramına mazhar oldum.

Bir de Mustafa Çelebi ibni Celâl - el - Nişancı مصطفی چلی بن جلال النشانی



ile görüştüm. Ebu Eyyub-el-Ensari'de (ابوأيوب الانصاري) oturan bu zat henüz azledilmemişti. Kendisile eskidenberi tanıştıyorduk. İnşada yedi tulâsı vardır. Baña padişahın idaresinde 1200 kalenin bulunduğunu söyleyerek onları tavsif ederken birisine kullandığı kelimeleri ötekisini vafederken kullanmıyordu. Bu keyfiyet onun derecei iktidarını pek güzel gösterir. (Tarihi Âli Osman) adında bir kitabı olan bu edib, beni davet ederek birçok ikramlarda bulundu. Nakden 100 altın lira verdiği gibi gayet güzel 'yünlü kumaşlar, fevkalâde mükemmel elbiseler de hediye etti.

C. âhirin 26 ncı cumartesi günü padişahların annesi, bir müddetten beri mustarip buldukları hastalıktan şifayab olamıyarak vefat etmişlerdir. Sıtma ve kulunçtan da mustarib idiler. Bunun Haremlerde ve Kudüste ve bazı şehirlerde bir çok hayrat ve teberruları vardır. Söylendiğine göre aslen Rus olup Sultan Süleymanın annesi (Hançerli sultan) ın cariyesi imiş. Sultan Süleymana şehzadelğinde takdim edilmiş. Sultanın hoşuna gittiği için onunla evlenmiş ve nihayet merhume ihraz ettiği mevki bu şekilde kazanmıştı. Padişaha o derece nüfuz etmişti ki birçok işlerin hal ve faslı bunun elinde idi. Bundan birçok çocuklar dünyaya gelmişti ki onlar da Selim, Bayezid, Mehmed, Cihangir ve Hanım sultandır. Anneleri hayatta iken çok iyi geçinen bu kardeşlerin, vefatından sonra aralarına nifak girdi. Bunun adının Hurrem Sultan olduğunu söylemektedirler. Onu çıldırması seven Sultanın yüreği ölümle parçalanmıştır.

Cenazesi vezirlerin omuzlarında Bayezid camii meydanına getirilerek müftü âzamin (ابوالسعود) imametile namazı kılındıktan sonra yine büyük müftü şeyhülislâmın elile defnolundu. Ölümü, bütün İstanbul halkını müteessir etmişti.

Nihayet recebin 18 inci cumartesi günü Divanı Hümayuna Pîrinin askerile beraber Medineden çıkarılmaları hususundaki müracaatimizin cevabını öğrenmek üzere gittim. Vezirler mes'eleyi arzetmek üzere huzuru şahaneye girip çıkıncıya kadar beklemekliğim emrolundu. Divan dağılıncıya kadar bekledim. Huzura giren kadîaskerler, vezirler birbir çıkıp evlerine dönüyorlardı. Ben de veziri âzama binerek evlerine, konaklarına gittim. Veziri âzam mes'eleyi bana anlatarak dedi ki: (Hünkâr gerek Pîrinin ve gerek askerlerinin Medineden çıkarılmasını kabul etmediler. Yalnız teftiş ve kontrole tabi tutulmasını emir buyurdular. Şayet ilerde bir cünha işle-

yecek olursa o zaman bu iş olur dediler.) deyince dünya sanki başıma geçer gibi oldu. Ona: (Bu zalim her istediğini bizzat kendisi yapar, onu bu hareketlerinden ne akıl, ne mantık ve ne de din çeviremeyen bu gaddar herifi nasıl ve ne şekilde kontrol ve teftiş edebiliriz) dedim. Bana cevaben (Kadiyüşşer' Abdürrahman efendi onu teftiş etsinler) dedi. Ben de (vezir hazretleri, Abdürrahman efendi Pîrînin yegâne yardımcısı ve zahîridir) cevabıma veziri âzam (Hünkâr böyle emretti. Onun bu emrini geri aldırtamadım) cevabını verdikten sonra ondan ümidimi keserek Ali paşaya koştum. O da aynı nakaratı okuyunca diğer vezirlere de baş vurdum. Bunlardan da bir fayda hasıl olmadı. Geceyi teessürden işkence içinde geçirdikten sonra Şerifin üstü mühürlü Pîriyi Medineden çıkarmak istemedikleri takdirde verilecek bir mektubu vardır. Muhteviyatı da aşağı yukarı (eğer Pîriyi ve askerini medineden almamaları tekrâr ederse biz elimizi oradan çekeriz. Doğrudan doğruya Pîrînin methuu olacak bu yerde şayet bir fitne ve ihtilâl zuhur edecek olursa hiçbir suretle mes'ul tutulamayız... Emir re'yi şeriflerinindir) den ibaretti.

Keyfiyeti dostlarımdan Reisül Etıbba Bedrüddin-el-Kaysunî رئیس الاطبا مصطفي بن جلال بن مصطفى ile Mustafa ibni Celâl بدرالدین القيسوني ile açtım. Onlar padişahın inatçı olduğunu, söylediğini geri almasına imkân olmadığını, biraz daha sabretmekliğimi söylediler. Sabah olunca şerifin bu son sözüne muhalefet etmiyerek doğruca divanı hümayuna gittim ve Veziri âzama (İşte bu arizayı Şerif en son olmak üzere size vermeliğimi emretmişti) dedim ve onun için bunu size vermek mecburiyetinde kalıyorum diyerek mektubu veziri âzama verdim. Mektubu aldı ve onu divanda açarak okudu. Bana dönerek (bu arizayı hünkâra verelim mi) diye sordu. (Şüphesiz) cevabını verdim. Veziri âzam: (Bunu arz etmek doğru değildir. Çünkü hünkâr hazretlerinin kılıcı uzundur. O, her ne kadar makarri seadetinden uzak ise de Medineyi muhafazadan âciz değildir. Halbuki bu arıza hünkâr hazretlerinin aczini anlattırır. Hünkâr hazretleri bunu böyle anlayınca olabilir ki şerifler ellerini Medineden çeksinler diye ferman buyurur. Buna terettüb edecek şeyleri reddetmek bize güç gelir. Sen de buna sebep olmuş olursun) dedi. Ben de cevap olarak (işin sonunda bunu vermeğe memurum. Beni buraya gönderen zatin emrine muhalefet etmek benim için imkânsızdır) dedim. Veziri âzamla aramızda gittikçe söz uzadı. Nihayet kendisine son söz olarak şöyle dedim:

(Şerif hazretleri saltanatı seniyyenin Medinede naibidir. O, diyor ki memleketler hünkâr hazretlerininindir. Hünkâr hazretleri ya beni burada olduğum gibi bırakır ve Pîrî Paşayı askerile beraber başımızdan kaldırır ve yahûtta bana el çektirerek Pîriyi bırakır. İki kılıç bir kına sığmadığı gibi bir şehirde de iki hâkim uyuşamazlar. Emir saltanatı Seniyyeye raci'dir) dedim ve (işte size son söz olarak söyleyebileceğim şey budur. Bunun hilâfını diyemem) sözlerini de ilâve ettim.

Bunun üzerine sadrâzam kadîaskerlerle birlikte huzuru şahaneye girerek mes'eleyi etraflıca anlattıktan sonra huzurdan çıkıp evlerine döndüler. Ben de veziri âzamla beraber konaklarına gittim. Vezir: (Söylediklerinizin hepsini etraflıca hünkâra arzettim. Gerek Pîrinin ve gerekse Şerifin oldukları gibi kalmalarını emir buyurdular. Onlardan her hangi birisinin kaldırılmasına muvafakat etmediler ve Pîrinin ahvalinin teftiş edilmesini buyurdular. İşte bu söz padişahın son sözüdür. Bunun tebdil ve tağyiri mümkün değildir) dedi. Bunun üzerine tekrar gidip diğer vezirlere baş vurdum ve hiç birinden bir netice elde edemiyerek hepsinden (iş işten geçmiştir. Başka bir çaresi kalmadı. Buna dair söz söylemek imkânı artık yoktur) nekaratını duyuyordum. Bundan dolayı çok sıkıldım ve âdetâ yaşlıya döndüm.

İşlerin bu şekilde neticesiz kalışına hasedciler son derece memnun olarak çıraları yandı. Yalnız sevinmekle de kalmıyarak dillerine doladılar ve ağızlarına geleni söylemeğe başladılar. Gâh Ali Paşaya çokça gidip geldiğimi, onunla uyduğumu gâh kadı (Abdürrahman efendi) ile anlaş-tığımı söyleyerek aleyhimde hiç birinin aslı astarı olmayan nice şeyler söylediler. Velhasıl (Celâl ibni Hızır) la (Muhammed ibni Berekât-el-Malikî) başta hepsi sevinerek istedikleri şekilde mes'eleyi te'vil ederek dört geçeye mektup yağdırıyorlardı. (Cevher sağır) in de fikrini çelmiş, kendilerine uydurmuşlardı. (احمد الشومى) yi de üzerime musallat ederek herif, zoraki seraser hil'ati elimden aldı ve İstanbuldan Mekkeye kara yolile dönmek tasavvurunu mevkii tatbike koymak isteyerek geçtiği yerlerden Şerifin elçisinin o olduğunu, rikâbsız kaldığımı bahane ederek para koparacaktı. Cevher sağıri de kışkırtmış, o da bir an evel Mekkeye haber götürmek için çırpınıp duruyor, başımın etini yiyordu. Nihayet bununla da başa çıkamadım. Oturup vukuu hali olduğu gibi yazarak tabîi onlar da

istedikleri şekilde ayrıca düzenli mektuplar donatarak 25 altın yol masrafı, 8 altın elbise bedeli, 15 altın deve parası ve 20 altınlık bir hil'at bedelini de mektuplarla birlikte aldıktan sonra yola çıktılar.

Bize, Saltanatı seniyye canibinden yol harçlığı olarak 5000 Osmanî gönderilmişti. Bunun (1500) ünü Cevher sağır, (1500) ünü Kaid Ferhan, (1000) ini bizimle beraber olan menzil emiri ve mütebaki (1000) ini de Ahmedüşşüveymi aldı. Paranın gönderildiği günden itibaren yemekler kesildiği için kardeşimle birlikte sipsivri ortada kalmıştık. Halbuki bize yemekler kesilmeden önce bol erzak çıkıyor, bir koyun, bir kelle şeker, elli ekmek ve miktarını bilmediğim yağ, bal, pirinç, hayvanlara bir sürü arpa gönderiliyordu. Geride bir çoğu artması lâzımdı. Bizimkilerin bunları aralarında nasıl paylaştıklarını ve kimlerin ne aldığını bilmiyordum. Yalnız bildiğim bir şey varsa o da öğle, akşam yemekleri pişiyordu. Mutfağımıza dörtte bir koyundan fazlasının girdiğini görmedim. Her şeyleri buna benzerdi. Bütün bunlara göğüs germekten ve sabretmekten başka elimizden gelir bir şey yoktu.

Şüveymi denilen herife gelince: Cevher sağırdan sonra hor ve hakir yüzünün karasile recebin 28 inci günü yola çıkarak Mekkeye varıncaya kadar uğradığı her şehirde ve her beylikte dilenmekten sıkılmadı. Mekkeye varınca da bilhassa (Esseyid Hüseyin) e (filân adam sizin işiniz hakkında bir kelimecik olsun söylemedi. O, ancak kendisinin ve kardeşinin işlerini yapmağa gitmiş, işte onun hat ve hareketini size aydınlatacak mektuplar) diyerek burada yalan yanlış düşmanlara yazdırdığı mektupları da göstermek suretile de onların fikirlerini muvakkaten olsun çürütmeğe muvaffak olmuştu.

Kaid Ferhanı da, eline 25 altına yakın bir para vererek kara yolile onu techiz edip yolladım. Selâmetle gitti. Ben de işlerimi Tanrıya havale ederek vezirlerle esenleşerek yolculuk hazırlığına koyuldum. Rüstem paşadan ve Vezir Ali paşadan ve Rüstem paşanın karısı Hanım sultandan bana seraser birer hil'at hediye gelmişti.

Şaban ayı elimin çok daraldığı bir sırada hulûl etti. Borç edecek bir kimseyi tanımadığım için naçar Seyyid Şerifin Rüttem paşaya verilmek üzere bana verdiği para kesesinin mührünü açarak içinden 100 altın lira almak mecburiyetinde kaldım. Deniz yolile dönmeği kurduğum için o şekilde hazırlığa koyuldum.

Şabanın sekizinde veziri âzam, rafızilikle ittiham edilen شيخ زين الدين الجبل العاصري adında birisinin idamı emretti. Âlim, mütefennin olan ve salih gibi görünen bu adamın, tek bir kelime sorulmadan taraftarlarının onu kurtarmak için yaptıkları bütün fedakârlıklara rağmen, şehadet getirirken bir kılıç darbesile boynu yere serildi [1].

Görünüşte dindar ve dürüst olan bu adamın iç yüzünü Allah bilir.

Şabanın ortasında bütün vezirlerle ve görebildiğim molla beylerle tekrar vedalaştıktan sonra (Hacı reis) in gemisinde (beş) altına bir kamara kiralayarak yola çıktım....» demektedir.

---

[1] Kutbu Mekki, bu adamın duyduğum hikâyesi şöyledir diyerek hakkında epeyi malûmat vermektedir. Varak-157.

GAZZİ:

## EPEYİ SÜREN BİR SEYAHATTEN SONRA HASRETİNİ ÇEKTİĞİM VATANIMA DÖNÜŞ

Allahın inayetiyle bütün işlerim muvaffakiyetle neticelendikten sonra yolculuk hazırlığını büyük dostumuz (Esseyid) in himmetile ikmal ederek eş ve dostlarıma veda ettim. Başta Esseyid olmak üzere bütün ahbablar ayrılığımıza müteessir olmakla beraber işlerimin, arzularımın fevkinde neticelenerek yola çıktığım için seviniyorlardı. Hareketimize pek az kalmıştı. Şehrin dışına gemiye kadar beni uğurlamağa gelen aziz dostlarımla son bir defa daha göz yaşları arasında esenleştikten sonra gemiye binerek ayrıldım..

Ağlamaktan bitkin gözlerimle onları seçemiyecek bir hale gelinceye kadar takib ediyor, bir türlü kendimi teskin edemiyordum. Nihayet akşam üzeri güneş battıktan sonra (Üsküdar) a vardık. Şehirde bulunan imaretlerden birine inerek geceyi orada geçirdik. Ertesi gün cuma namazını kıldıktan sonra sürekli bir yürüyüşe koyulmak üzere buradan göçtük. Akşama doğru (Kartal) namındaki kasabaya vardık. Şevvalin 24 üncü cumartesi gecesini burada; manzarası fevkalâde güzel olan bir yerde geçirdikten sonra sabahleyin göçtük. Zevale doğru Gebzeye (كبيزه) vardık. Burada bir az istirahat ederek yolculuğumuza devam ettik. Denize yakın ve sahil boyu giderken bir iskeleye uğradık, kestirme yoldan gitmeyi tercih ettiğimiz için burada bulunan bir gemiye binerek (Dil) denilen kasabanın iskelesine tatlı bir yolculuktan sonra vardık. Buradan hareketle akşam üzeri Yeniçerilerin sakin bulunduğu kasabaya geldik. Geceyi burada geçirerek uzun, sürekli bir yolculukla yolumuza koyulduk. Gâh ağaçlarla örül-

müş sırtların baktığı ve içinde su akan derelerden, gâh bağ ve bahçelerden geçiyor, durup dinlenmeden yol alıyorduk. Nihayet suları bol ve güzel ağaçları bulunan ve (Dervent) diye anılan yerde biraz dinlendikten sonra göçerek tozu toprağı bol, sıcakları çok, üstünde ufak tefek çalı çırpıdan başka bir şey bulunmayan tepelerde, kayalıklı yerlerde sıkıntılı bir yolculuktan sonra (İznik Gölü) nün gönüle serinlik veren manzaralarının görünüşile neş'emiz yerine geldi. Güneş batmak üzere iken şehre vardık. Geceyi (İsa Paşa) nın babası veziri âzam (İbrahim Paşa) nın imaretinde geçirdikten sonra şafakla beraber yolumuza devam ederek bir saat kadar gölün kıyısında yürüdüktan sonra yakınında bulunan yüksek bir tepeye tırmandık. Burada sağnak halinde yağan yağmurlara tutulduk. Bu vaziyet tepesi aşınca kadar devam etti. Büyük bir ovada bulunan birçok köylere, nimetleri bol kasabalara uğrayarak aynı günün kuşluk vaktinde Yenişehir (بني شهر) e vardık. Şehrin dışında, geniş ve ağaçları bol bir çayırdan geçen nehrin kıyısında biraz dinlenerek öğle namazından sonra göçerek gün battıktan sonra (Akbiyık) denilen köye vardık.

İçinde bir hamamı, bir hanı bulunan bu köyün pelit (سندیان) ağaçları pek çoktur. Burada ayın 28 inci salı gecesini geçirerek sabahla beraber yola revan olduk. Mezkûr pelit ağaçlarının meydana getirdiği ormanlardan zümrüdü andırır bahçeliklerden geçerek öğleye doğru (Ermenipazar) denilen kasabaya indik. Burada su üzerinde konuştuğumuz yerden ikindiye doğru kalkarak guruba yakın (Bozöyük) denilen kasabaya geldik. İçinde bütün bir itina ve ihtimam ile yapılmış (Kasım Paşa) imareti vardı. Onun haricinde geniş ve su pınarlarını ihtiva eden, baharın tam manasile yüzüne güldüğü yere konduk. Burada çarşamba gecesini geçirerek yolumuza devam ettik ve (Saka) denilen kasabaya vardık. Yorgunluğumuzu gidermek üzere burada geceyi geçirdik.

Gecenin abus çehresi geçip te perşembenin geldiğini bize müjdeleyen günün uğurlu ve nurlu çehresi belirince buradan hareket ederek yolumuza düşen ormanları geçerek bir kasabaya vardık. Burada biraz dinlendikten sonra yine yolumuza devamlı akşama doğru (Akviran) denilen göye geldik. Şevvalin 30 uncu cuma gecesini geçirdiğimiz bu yerden, tanın ufuktan sökmeye beraber hareketle kuşluk vakti (Karahisar) şehrine vardık. Ne büyük bir tesadüf ki bu şehre varışımız, gerek İstanbul'a giderken ve gerek vatana dönerken

cümaya tesadüf etmişti. Şehre inerek imaretine konduk. Buraya varışımızla üzerimizdeki yol yorgunluğumuzdan eser kalmadı. Burada, oranın âyanından olan ( حاج شهباز بن الحاج رمضان ) adındaki zatle görüştük. Benden (bir kimse vurduğu avını ölü bulursa yemesi caiz midir, değil midir?) sualini sordu. Ben de: (Eğer vurulan av kanı henüz kurumadan öldü ise yani vurulur vurulmaz ölmüş ise yemesinde bir beis yoktur. Aksi takdirde yani vurulduktan sonra aradan bir zaman geçerek ölmüş ise yemesi günahtır) cevabını verdim. Bu cevaplarımdan pek memnun olan bu zat ifadelerimi aynen kaydetti.

Mütebaki günü ve giren yeni ayın birinci günü gecesini burada geçirdikten sora sabahleyin erkenden yola çıktık. Akşam olurken (شامی) Çay denilen büyük bir kasabaya vardık. Orada bulunan suları bol, zümrüdü andırır yeşillikli, ağaçları çok, güzel bir ovaya inerek geceyi orada geçirdik. Sabahleyin buradan göçerek kuşluk vakti (İshaklı) (مستی) köyüne vardık. Burada bir az dinlendikten sonra yolumuza devamlı batıya doğru yerli halkın (Akşar) dedikleri (Akşehir) e vardık. Burada (Hüseyn Paşa) nın imaretine konduk. Bu imaret, güzellik ve mükemmeliyet itibarile emsaline faiktir. Buranın, mescidinde ve hattâ evlerinde akar bol suları vardır. Bu şehirde günün artanını ve zilkadenin 3 üncü pazartesi gecesini geçirerek gün doğar doğmaz yola koyulduk. Ağaç gölgelerinde, çayırarda ve güzel yerlerde öğleye kadar süren bir yolculuktan sonra (Söyüdü) kasabasına vardık. Burada istirahat etmek üzere konduğumuz yerden biraz sonra göçerek milleri birbiri ardından katederek nihayet güneşin batacağı bir sırada (بلی) köyüne vardık. Gecayı burada geçirerek ayın 4 üncü salı sabahı bermutat yolumuza devamlı ikinci sularında (Salâhaddin) köyüne indik, buradan sabahleyin hareketle akşam üzeri Konyaya vardık. Burada çarşamba ve perşembe günleriyle cuma gününün cuma namazına kadar merhum veziri âzam (Pirî Paşa) nın imaretinde geçirdik. Bu şehirde (Molla Hünkâr) namile şöhret bulan salih bir şeyhin gününde bulunduk. Sonra oradan göçerek yolumuza koyulduk. Güneş olanca şiddetile hararetini neşreliyordu. Şehirden henüz yarım ve yabut üçte iki berid ayrılmamıştık ki sıcaklardan baygınlık geçirecek derecede bulunuyorduk. Nihayet burada Türkmen aşiretlerinin yakınlarında konaklıyarak geceyi geçirdikten sonra, cumartesi sabahı zarurî olarak göçtük. Yolumuza var kuvvetimizle



devam ederek kuşluk vakti (شام) Çarşamba adını taşıyan ve çok tatlı bir suyu olan bu nehrin sahiline konduk. Biraz sonra zengin, çeşitli tabiat varlıklarile süslü bu yerden geçerek birçok ormanları, yeşilliklere bürünmüş dere ve tepeleri geçerek üç gün, üç gece gibi sürekli bir yolculuktan sonra zilkadenin 10 uncu pazartesi günü pek bitkin olarak (Ereğli) ye vardık. Bu şehre (مرند) dahi deniyordu. Vatanımıza ve ailemize olan hasretimize rağmen burada üç gece kalmak mecburiyetinde kaldık. Ayın 12 nci çarşamba günü Ereğliden göçtükten az zaman sonra yolumuza düşen nehir üzerinde kurulmuş köprülerin birinden geçerken develerimizden birisi kayarak yüklerle beraber suya yuvarlandı. Hayvanı, uğradığı bu felâketten kurtararak dağladık ve yakın köylerden birisinde geceleyerek vaziyetimizi düzelttikten sonra ayın 13 üncü perşembe günü sabahleyin büyük bir gayretle yolumuza devamla (Şücauddin) karyesine vardık. Burada biraz dinlendikten sonra yolumuza koyulduk. Akşam üzeri (Akköprü) ye vardık. Bu gece ayın 14 üncü cuma gecesi idi. Sabahleyin buradan geçerek otlak ve yaylaklarda, pınarları olan ormanlarda, akar suları bulunan yerlerde seyahat ederek nihayet cumartesi gecesi (Kölek) boğazına yakın ağaçları bol, güzel suları, çayırları bulunan bir yere vardık. Geceyi burada geçirdikten sonra yolumuza devamla dört bir tarafı dağın kayalıklarile çevrilmiş zengin tabiat varlıkları arasında, kuşların, kargaların yuvası haline gelmiş olan bir kaleye rastladık. Buraya çıkıncaya kadar takatimiz kesilmiş, gölgelerimiz iki adam boyu uzamıştı. Pek yorgun ve bitkin olduğumuz için dinlenmek üzere buraya konduk. Ateşim artmış bir türlü yerimde duramıyor, rahat nefes alamıyordum. Nihayet yolumuza koyularak sürekli bir yolculuktan sonra ayın 16 ncı pazar günü (Adana) ya vardık. Burada (İbni Ramazan) ın güzel imaretine inerek her birimiz bir tarafa serildik. Burada ayın 19 uncu çarşamba sabahına kadar istirahat ettikten sonra aynı günün sabahı hareket ederek, şehrin dışında kafilenin geri kalanlarını bekledikten sonra akşama kadar bir yolculuk yaparak guruba yakın (Ceyhan) kenarında bulunan (Masisa) Misise vardık. Geceyi büyük bir istirahatle burada geçirdikten sonra tanın kızıl ışıklarında, bülbüllerin yürek yakan nağmeleri arasında baharın tecelli ettiği bu yerden geçerek, buralarda eşkıyaların sık sık dolaştığı rivayetlerini göz önünde bulundurarak sürekli bir yolculukla birçok ormanları ve kurak eraziye geçtikten

sonra deniz cihetinde (باماس) kalesi yakınında bir yere konduk. Burada 21 inci cuma gecesini geçirdikten sonra sabahleyin erkenden buradan kalkarak yolumuza düşen ormanları, ve Merkezakabesi ile, Buğras Tizin kasabasına da uğrayarak geceyi Halka köylerinden (عدا) nahiyesinde geçirdikten sonra ayın 24 üncü pazartesi günü öğle ve ikinci namazları arasında (Haleb) e vardık.

Ayın sonuna ve zilhiccenin 16 ncı pazartesi gününe kadar bu şehirde kaldık. Buradan 16 ncı pazartesi sabahı hareketle 20 nci cuma gecesini (Hama) ya vardık. Buradan 23 üncü pazartesi günü göçtük. (Rüsten) mevkiinde konakladıktan sonra salı sabahı (Humus) a geldik. Buradan çarşamba gecesini nisfülleyildikten sonra kalkarak (Nebk), (Kutayfe), (Elkasir) üzerinden 937/1530 yılı zilhiccesinin 28 inci cumartesi günü, aylardanberi hasretini çektiğim vatan, aile ve teallukatıma, dostlarıma sevinçli gözyaşlarıyla ve yine sevinçten çırpınan yüreğimle kavuştum. Cenabı Hakka hamdü senalar. » der.

MEKKİ:

## UZUN BİR YOLCULUĞUN DÖNÜŞÜ

«...Teminini istediğimiz ve onun için buraya kadar gönderildiğim işler olmadan şabanın 17 nci cumartesi günü vezirlerle ve molla beylerle vedalaştıktan sonra (Hacı Reis) in gemisinde (5) altın liraya kiraladığımız kamaraya binerek kuşluk vakti yelkenlerini açan gemi ile deryaya açıldık. Kardeşim (محب الدين حبيب الله) yıkanmak üzere hamama gitmişti. Gemi hareket edince yanında (Habeş Sürur) ve (Türk Behzad) olduğu halde İstanbul'da geri kalmıştı.

Ayın 18 inci pazar günü muhalif bir yelin esmesile Kemer limanında kalmak mecburiyetinde kaldık. Buradan kardeşime hemen hareket etmesi için bir mektup yolladım. Pazartesi günü (Gelibolu) ya vardık. Burası büyük bir kasabadır. 150 Osmanî alan bir kadısı, güzel çarşıları ve 4 medresesi vardır. Burada ertesi güne kadar kaldık. Gemiye müfettiş gelerek kölesi olup ta elinde (penc yek) (پنج يك) kâğıdı olmıyanlardan (Penc yek) aldı. Elinde penc yek bulunanlardan 5 Osmanî alınıyordu. Habeşlerden de 3 Osmanî almakta idiler. Bizimle beraber (Yusuf) adlı bir köle vardı, ki onun için İstanbul iskelesinde 2 altın vermiştim. Onun da kâğıdını alarak 5 Osmanî verdik. (Yakut) için de 10 Osmanî aldılar. Buradan öğle üzeri hareket ettik.

Şabanın 21 inci çarşamba günü (Boğaz Hisara) vardık. Burası, denizde karaların yakınlaştığı yerdir ki her yakada bir hisar vardır. Bu hisarlarda boğazın nöbetçileri ve muhafızları oturmaktadır. Her iki tarafın bir kasabası ve 40 Osmanî alan bir de kadısı vardır. Buraya sabahleyin varmıştık. Öğle üzeri hareket ettik. Ayın 22 nci perşembe günü kuşluk vakti

(Şakız) adasına uğradık. Bu adaya inemedik. 23 üncü cuma günü (Şusam) adasına uğrayarak yolumuza devamla büyük bir adaya vardık. Buna (İstanköy) diyorlar. Bu ada Rados ile birlikte Sultan Süleyman tarafından fethedilmiştir. Pek güzel olan bu adadan cumartesi günü akşamı hareketle ayın 25 inci pazar günü ikindi üzeri Radosa vardık. Pazar ve pazartesi gününü burada geçirdik. Buradan göçtükten sonra ramazanın 1 inci cumartesi günü öğleye yakın (İskenderiye) ye vardık. Ramazanın 3 üncü pazar günü ikindi üzeri buradan hareketle ertesi günün kuşluğunda (Erreşid) (الرشيد) e vardık ve nihayet ramazanın 7 nci perşembe günü (Mısır) a vardık ...» der.

Müellif Kutbüddin Mekki; ramazanın mütebakisini ve şevvalin bir kısmını mısırdaki geçirdikten sonra ayın 20 sinde (Bürke) ye geçiyor. Buradan ayın 26 sında göçerek (Tih) üzerinden (وادی القریض), (ایبادالعلایا), (عمیون الفصب), (مغارة شعيب عليه السلام), (شرفة بنی عطیه), (عقبة ایلة), (سطح العقبة), (رابغ), (واسط), (بنیع), (جبل الاحمر), (النبط), (العقیق), (دارالسلطان قایتبای), (وادی من الظهران), (خلیص) yolunu takiben nihayet 965/1557 yılı zilhiccesinin 3 üncü cuma günü sabahleyin (MEKKE) ye varıyor.

#### 46 ncı sayfadaki arabca manzumenin türkçesi:

- مهدينا البحر من ماءٍ  
 ولم نهدمه من شجر  
 وليس العقل يقبل ذاك  
 ويكفي شاهد البصر
- = Biz sudan vücade gelen denizi bilmiştik, bilirdik  
 = Fakat ağaçlardan deniz vücade geleceğini bilmezdik  
 = Akıl bunu kabul etmez  
 = Fakat göz şahidi kâfidir yani akla sorulsa «ağaçtan deniz» olur mu denilse akıl kabul etmez. Fakat aklın kabul etmemesi hükümsüzdür. Çünkü göz görüyor.
- شهدنا فيه امواجاً  
 من البلوط والسمر
- = Biz o ağaç denizinde bir takım dalgalar gördük.  
 = Pelitten, yabancı ağaçtan [o ağaç denizinde pelit ağaçlarından ve bir takım yabancı ağaçlardan dalgalar hasıl oluyor]
- ومن ائله ومن ضالٍ  
 ومن ارزٍ بلا ثمير  
 واجودها اذا اعتبرت  
 بلا نفع ولا ضرر  
 به سفن ركبتها  
 لنقفى نهمه السفر
- = İlgin ağacından, dâl ağacından  
 = Meyvesiz çam ağacından  
 = Nazarı itibara alındığı zaman bu ağaçların en iyisi  
 = Faidesiz ve zararsız olanıdır  
 = O denizde gemiler var. Biz o gemilere bindik.  
 = Sefer ihtiyacını kazâ için [biz o ağaç denizinde seyrü sefer ihtiyacını temin için gemilere bindik]
- من الخيل السوامح فيه  
 بالاصال والبكر
- = O gemiler sabahlarda, akşam üzerlerinde o denizde yüzen atlardır [yani orman bir deniz, atlar gemi. Bu atlar sabahları, akşam üzerleri yüzüyor]
- تسيرها بمجاديف  
 القوايم سرعة البصر  
 سنا بكها اما شرر  
 كقدح الزند بالحجر
- = Gemilere benzeyen o atların bacakları kayak gibi o gemileri rü'yet sür'atile yürütüyorlardı.  
 = O atların tırnaklarından kıvılcımlar çıkıyordu.  
 = Çakmağı taşa çakmış gibi [çakmak taşa çakıldığı, vurulduğu zaman nasıl kıvılcım çıkarsa o atların tırnaklarından da öyle kıvılcımlar çıkıyordu]
- اذا ادجت بشيرها  
 اعاضت عن سنا القمر
- = Atların tırnaklarının kopardığı, hasıl ettiği tozlar-  
 dan hava karardığı vakit  
 = Yine o tırnaklardan çıkan kıvılcımlar ay ışığı ye-  
 rini tutuyordu.